
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 109

(ЧАСТИНА II)

КИЇВ – 2012

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 109. Частина II (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Інститут міжнародних відносин, 2012. – 158 с.

У збірнику представлені публікації статей, підготовлених науково-дослідною лабораторією кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин, присвячених екстраполяційному аналізу системи міжнародно-правового регулювання крізь призму функціональних сфер буття Людства.

Редакційна колегія:

Копійка В. В.,	д-р політ. наук, проф. (головний редактор);
Бірюков О. М.,	д-р юрид. наук, доц. (заст. головного редактора);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р екон. наук, проф.

Відповідальний редактор: **Римська Т. Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 483-11-25.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

*Хонін В.М.**

**ШЛЯХ НАУКОВОГО ПОШУКУ
(ШЛЯХ ЄДИНОРОГА. СИСТЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ. ДОСВІД ПЕРСПЕКТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ –
ПОРЯДОК ДЕННИЙ 2035 РОКУ)**

«Со времен райского сада в человеке заложена жажда познания нового... Жажда сия неутолима. Человеку постоянно нужно менять что-то вокруг себя, творить новые сущности, создавать новые вещи, искать, ошибаться и находить. Но при всем этом, ежечасно меняя что-то вокруг себя, человек, желая того или нет, меняется сам. И это изменение, в свою очередь, ведет его на путь новых деяний. Я назвал это – Путь Единорога».

Владимир Свержин.

Студентська науково-дослідна лабораторія кафедри міжнародного права існує, з повністю обґрунтованими міжгенераційними трансформаціями, вже майже 40 років. Нинішнє покоління співробітників лабораторії поставило перед собою високо значиму ціль – позначити абрис системи міжнародно-правового регулювання очікуваного майбутнього – року 2035 року – року, коли вже їхня генерація визначатиме долі країн, народів, та й всього Людства.

Обраний підхід побудований на достатньо новаційній і, в той же час, поки ще не достатньо відпрацьованій базі екстраполяційного аналізу. При цьому перспективи росту системи міжнародно-правового регулювання визначаються в парадигмі сфер буття Людства, що пересікаються, через призму домінантного протиріччя епохи – **«егоїзм націй – чи виживання Людства».**

Чи мають право двадцятирічні адепти науки міжнародного права, які поки що лише вивчають його основи, передікати хід світових подій і, відповідно, перспективи росту системи міжнародно-правового регулювання?

На погляд їх наукового керівника – безумовно. Адже це абрис світу даної саме їм сучасності вони намагаються розгледіти. І нові знання, значимі як для кожного з них, так і для науки в цілому, в подібному пошуку і можна буде набути. А це і є – *Шлях Єдинорога.*

Зв'язок і взаємодія норм двох типів систем права стає все більш важливим фактором правового регулювання міжнародних відносин в умовах зростаючої інтернаціоналізації суспільного життя, поглиблення інтеграційних процесів, що зближують сфери внутрішньодержавного і міжнародного розвитку. Це, звичайно, призвело до утворення галузевих комплексів правового регулювання, об'єктом яких являються окремі сфери міжнародного життя.

Виникненню комплексів правового регулювання міжнародних відносин сприяла та обставина, що ні система міжнародного права, ні система внутрішньодержавного права не

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

можуть окремо регулювати складну систему міжнародних відносин. Для регулювання будь-яких сфер міжнародних відносин необхідна тісна взаємодія всіх систем права. Цю взаємодію і покликано забезпечити відповідні галузеві комплекси правового регулювання.

Варто окремо підкреслити, що основою будь-якого подібного комплексу правового регулювання міжнародних відносин являється не просто сукупність норм різних систем права, а така їх системна множинність, яка володіє новими якостями, що відсутні в окремо взятих нормах, що відносяться до різних правових систем. Причому, впливаючи на міжнародні відносини своїми специфічними методами, ці норми доповнюють одна одну, сприяючи тим самим ефективному та всеохоплюючому правовому регулюванню всієї складної системи міжнародних відносин.

Особливість галузевих комплексів правового регулювання міжнародних відносин полягає в тому, що його компонентами являються як визначені частини систем національного права окремих держав, покликано здійснювати регулюючий вплив на їх зовнішні відносини, так і вся система міжнародного права.

Особливе місце в універсальному комплексі правового регулювання міжнародних відносин належить, розуміється, міжнародно-правовому регулюванню. Воно об'єднує всі галузеві комплекси в єдину систему правового регулювання міжнародних відносин, шляхом якої і здійснюється регулюючий вплив на всю систему міжнародних відносин.

Міжнародно-правове регулювання грає центральну роль в упорядкуванні міжнародних відносин та являється основою синергії комплексів правового регулювання міжнародних відносин.

Досліджуючи характерні риси міжнародно-правового регулювання, варто розрізняти:

1. систему міжнародно-правового регулювання, як особливого роду складну, цілісну, відносно обумовлену, динамічну управлінську систему, що за допомогою міжнародно-правових способів та засобів забезпечує нормальне функціонування та прогресивний розвиток системи міжнародних відносин;

2. механізм міжнародно-правового регулювання, як систему, шляхом якої держави та інші суб'єкти міжнародно-правового регулювання здійснюють правовий вплив на об'єкт-систему міжнародних відносин;

3. процес міжнародно-правового регулювання, що за характером являється управлінським та здійснюється в різних юридичних формах.

Система міжнародно-правового регулювання, включаючи в якості необхідних компонентів систему суб'єктів міжнародно-правового регулювання, комплекс узгодження цілей – механізм міжнародної правотворчості, механізм міжнародно-правового регулювання, і саму систему міжнародних відносин як об'єкт міжнародно-правового регулювання, володіє цілим рядом рис, що характеризують її як відносно обумовлену, цілісну, динамічну, самокеровану систему.

В системі *суб'єктів міжнародно-правового регулювання* основними суб'єктами виступають суверенні держави і створені ними міжнародні організації. Ця система покликана здійснювати регулюючий вплив на міжнародні відносини як на свій об'єкт.

Будь-яка система, для того, щоб бути керованою, має мати хоча б один такий параметр, впливаючи на який, можна було б здійснювати управління, тобто змінювати функціональне становище системи. Наявність подібних елементів в системі – необхідна ознака можливості здійснення управління. Такими елементами володіє система міжнародних інституцій, яка на основі делегованих суверенними державами владних прерогатив зобов'язана сприймати сигнали про стан системи міжнародних відносин і виробляти управлінський вплив – сприяти як створенню норм міжнародного права, так і контролювати їх реалізацію.

В об'єкті ж, тобто в системі міжнародних відносин, мають бути елементи, здатні сприймати управлінський вплив та діяти у відповідності з ним, здатні змінювати свій стан і тим самим змінювати стан всієї системи, тобто здатні нести певні права та обов'язки. Такими елементами в системі міжнародних відносин являються особливого роду суб'єкти – суб'єкти міжнародного права. Система суб'єктів міжнародно-правового регулювання, наділяючи їх правами та обов'язками по відношенню один до одного, та прагнучи їх здійснення, здійснюють, таким чином, управлінський (регулюючий) вплив на всю систему міжнародних відносин. Зміна поведінки суб'єктів міжнародного права у відповідності зі створеними ними ж нормами міжнародного права – це і є результат міжнародно-правового регулювання.

Функціональним полем створення норм міжнародного права являється діючий на основі узгодження цілей суверенних держав багатопараметральний та поки що багатолінійний механізм міжнародної правотворчості.

Обумовлений існуванням об'єктивних загальнолюдських цілей, механізм міжнародної правотворчості, діючий на основі комплексу узгодження цілей, як функціональна підсистема системи міжнародно-правового регулювання має своє основною задачею узгодження цілей окремих суб'єктів міжнародного права, що здійснюється у відповідності з об'єктивними цілями всієї системи міжнародних відносин, і вироблення на цій основі таких компромісних цілей, які, після прийняття відповідних норм міжнародного права, стануть для даних суб'єктів цілями загальними. Ці загальні цілі стають в силу фіксації в міжнародному договорі загальними нормативними цілями.

Основні функціональні завдання створення норм міжнародного права вирішують самі держави, але поступово і послідовно вони передають ці функції міжнародним інституціям, наділяючи їх не тільки спеціальною, але й часто загальною компетенцією, тобто передаючи їм деякі «законодавчі» повноваження.

І саме міжнародне право у відповідності з цим поступово змінює свої раціонально закладені «романо-германські» модельні риси, стаючи все більш схожим на «англо-саксонську» модель права.

Слід виділити три основних комплекси норм, що визначають підвалини сучасної системи міжнародно-правового світопорядку: міжнародне статутне право, загальне міжнародне право (common law) та міжнародне право справедливості¹.

В світовій практиці статутне право відоме під традиційним розумінням права, формалізованого в законодавчих актах держави. Виникнення статутного права датується XIII століттям, а першим законодавчим актом вважається Мертонський статут. Основними суб'єктами творення міжнародного статутного права є законодавчі органи держави, а в сучасній нам системі міжнародного співтовариства ще і міжнародні інституції.

На відміну від норм міжнародного статутного права, укладених в ряді конвенцій, як нормативно-правових актах, що створюються безпосередньо державами, міжнародне статутне право, що створюється міжнародними інституціями, є більш динамічним, адже зорієнтоване, передусім, на діяльність цих самих інституцій у визначеному державами сегменті міжнародного простору міждержавних та соціальних взаємодій.

У рольових функціях міжнародних інституцій міжнародне статутне право має визначальне значення, оскільки, з однієї сторони, виступає в якості типових договорів з відповідними державами-учасниками, а з іншої сторони, підтверджує створення і визначає поле функціонування цих інституцій в якості суб'єктів міжнародно-правового регулювання.

¹ Даний розділ статті підготовлений за участі Н.В. Герасимчук.

Разом з тим помилково вважати, що міжнародне статутне право своїм джерелом вбачає власне лише статuti міжнародних організацій. В своєму глибинному розумінні право міжнародних інституцій складається із норм міжнародного права міжнародних інституцій, орієнтованих не лише на своїх членів, а й на все міжнародне співтовариство, та з норм чисто внутрішнього права міжнародних інституцій, зорієнтованого лише на своїх членів, функціональних органів і службовців. А відтак норми міжнародного статутного права, створені міжнародними інституціями, можуть існувати у формі нормативно-правових актів загальної дії: конвенцій, статутів, стандартів і т.д., тобто всього того, що вироблено під егідою міжнародної інституції для користування усією спільнотою держав.

Загальне міжнародне право (common law), на відміну від статутного права, проявляється у формі двосторонніх договорів, звичаїв, узвичаєнь, норм м'якого міжнародного права, норм міжнародної ввічливості, а також тих актів-прецедентів, що створюються та визначаються суддями в процесі розгляду та винесення рішення з конкретної справи. На сьогодні зростає роль норм *common law*, як джерел міжнародного права, зважаючи на гнучкість у їх застосуванні, швидкість прийняття та невідкладне реагування на виклики у суспільстві. Важливо й те, що сам розвиток міжнародного права відбувається, передусім, завдяки діяльності творців загального права, зокрема судів (Міжнародного Суду ООН, Міжнародного Кримінального Суду, Європейського Суду з прав людини, Суду ЄС, судових інтегрованих інституцій міжнародних організацій).

Міжнародне право справедливості походить із англійського права XIV століття та пов'язане зі зверненнями людей безпосередньо до короля (на практиці, суду лорда-канцлера) розглянути справу «по милості та справедливості», оминаючи формалізм та бюрократію королівських суддів. Справедливість як етико-юридичний феномен пом'якшує строгість загального права, дозволяючи судам спиратись на власну точку зору та чинити правосуддя, виходячи із постулатів природного права. Починаючи із XVII століття, говорять про повну інтеграцію права справедливості до системи загального права із одночасним закріпленням за ним регулювання окремих питань окремих галузей національного та міжнародного права, а саме: відшкодування шкоди, договірної власності і деякі інші.

Разом з тим сфера застосування права справедливості виходить далеко за межі традиційного королівського та суддівського розсуду. Помилково зводити міжнародне право справедливості лише до його традиційного розуміння в англо-американській юриспруденції чи від владних прерогатив, яким наділяється Міжнародний Суд ООН, згідно зі статтею 38 (2) Статуту та положень численних арбітражних угод, для вирішення справ *ex aequo et bono*, якщо сторони дають на це свою згоду.

Сучасний погляд на право справедливості дозволяє на основі його норм заповнювати ті прогалини, які до цього взагалі не врегульовувались жодними існуючими норми статутного чи звичаєвого права. Традиційним прикладом норм міжнародного права справедливості вважаються принципи і рішення Нюрнберзького трибуналу.

Для нормального функціонування системи міжнародно-правового необхідний певний механізм, за допомогою якого і будуть здійснюватись зв'язки між суб'єктом та об'єктом, тобто власне процес міжнародно-правового регулювання. *Механізм міжнародно-правового регулювання* являється функціональною підсистемою по відношенню до основних елементів вказаної системи.

Наділяти правами та обов'язками може, як було вище сказано, система суб'єктів міжнародно-правового регулювання, нести ж права та обов'язки мають суб'єкти міжнародного права як особливого роду елементи об'єкту-системи міжнародних відносин. Механізм міжнародно-правового регулювання покликаний лише забезпечувати системі

суб'єктів міжнародно-правового регулювання можливість здійснення правового регулюючого впливу на об'єкт-систему міжнародних відносин, у відповідності з визначеними цілями. Дія механізму міжнародно-правового регулювання реалізується на основі функціонування його складових:

1. механізмів міжнародно-правової позитивної відповідальності;
2. механізмів міжнародно-правової негативної відповідальності;
3. механізмів санкційного забезпечення виконання приписів норм міжнародного права.

Міжнародні відносини як об'єкт міжнародно-правового регулювання представляють собою особливий, відмінний від інших, вид суспільних відносин. Обумовленість цих відносин визначена як характером суб'єктів, що беруть в них участь, серед яких основне місце займають суверенні держави, так і специфікою їх зв'язків. Відносна обумовленість системи міжнародних відносин обумовила, передусім, відносну обумовленість і своєрідність системи міжнародно-правового регулювання. Крім того, обумовленості системи міжнародно-правового регулювання сприяла та обставина, що вироблення і реалізація регулюючих впливів в цій системі засновуються на принципах координації, що корінним чином відрізняє систему міжнародно-правового регулювання від інших систем соціального управління і, передусім, від внутрішньодержавного правового регулювання. Проте обумовленість ця носить відносний характер, так як нормальне функціонування системи міжнародно-правового регулювання залежить і від внутрішньодержавного суспільного розвитку, воно детерміноване об'єктивними законами існування і розвитку всього людського суспільства.

У відповідності із компонентами системи міжнародно-правового регулювання здійснюється і власне його процес, який включає в себе як органічні складові:

1. процес міжнародної правотворчості;
2. процес міжнародного правозастосування;
3. процес реалізації приписів норм міжнародного права;
4. процес імплементації норм міжнародного права.

Для забезпечення динаміки росту міжнародної співпраці і розширення соціальної бази міжнародного співтовариства виникає як невідкладна перспектива оптимізація всіх складових процесу міжнародно-правового регулювання. А для цього необхідне розширення інституційної і конвенційної бази міжнародного права. Слідом за цим виникає і необхідність вирішення задач гармонізації, апроксимації, уніфікації, трансформації, адаптації, акультуризації і т.д. всього нормативного матеріалу галузевих та універсальних комплексів правового регулювання у відповідності з «веліннями часу» - глобалізацією життя сучасного Людства.

Відтак, глобалізованому Людству необхідно буде задуматись про формування загальних для міжнародного співтовариства Резервних фондів продовольства, енергетичних та інших продуктових ресурсів, про створення фіскальної системи та систем безпеки, інфраструктур та глобальних комунікацій, про охорону та відновлення довкілля, відновлення резервів гідро- та аква- сфер, регулювання чисельності населення та потоків міграцій та тому подібне.

Ці та багато інших задач «порядку денного» з кожного роком щодалі ближчого майбутнього стоять перед «Світовим урядом», що поки що не остаточно сформувався у вигляді уже діючої системи міжнародних інституцій і, відповідно, публічно не представленим міжнародному співтовариству і, безумовно, що ще не скоординував оптимально зусилля народів світу, спрямованих на виживання Людства.

Необхідно, врешті-решт, визнати, що в XXI столітті вже суттєво змінились вимоги до характеру правового регулювання міжнародних відносин. Виникла потреба в утвердженні цілеспрямованого владного впливу на суб'єктів міжнародних взаємодій. Тому, актуальним стало питання належного забезпечення міжнародно-правового регулювання його оптимальної інституційної складової як однієї із рушійних сил не лише прогресу Людства, але й його виживання.

Вважається за доцільне розглянути перспективи росту системи міжнародно-правового регулювання за хоча й такими, що пересікаються, але в той же час достатньо визначеними сферами буття Людства, узгодивши за можливості з ними, як і відповідні їм галузеві комплекси правового регулювання, так і уже діючі міжнародні інституції або ж подібні нові, перспективи створення яких проявляться в найближчому майбутньому уже не просто як необхідні, а необхідні гостро.

На наш погляд, варто виділити наступні підсистеми міжнародно-правового регулювання буття Людства у планованому майбутньому:

1. міжнародно-правове регулювання літосфери буття Людства;
2. міжнародно-правове регулювання сфери міжнародних просторів буття Людства;
3. міжнародно-правове регулювання природної сфери буття Людства;
4. міжнародно-правове регулювання антропосфери буття Людства;
5. міжнародно-правове регулювання техносфери буття Людства;
6. міжнародно-правове регулювання економічної сфери буття Людства;
7. міжнародно-правове регулювання соціосфери буття Людства;
8. міжнародно-правове регулювання ноосфери буття Людства;
9. міжнародно-правове регулювання конституційної сфери буття Людства;
10. міжнародно-правове регулювання інституційної сфери буття Людства.

Відповідно, структура заданого екстраполяційного дослідження така:

1. передусім, визначається предметна область міжнародно-правового регулювання заданої сфери буття Людства;
2. позначаються галузеві комплекси правового регулювання відповідних підсистем міжнародних відносин;
3. визначається основна конвенційна база міжнародно-правового регулювання;
4. формується система принципів міжнародного права, що визначають загальний підхід міжнародного співтовариства до регламентації міжнародних відносин заданої сфери буття Людства;
5. виявляються прогалини у міжнародному праві виділених галузей;
6. здійснюється оцінка основних викликів, що стоять перед Людством в заданій сфері його буття;
7. визначаються тенденції загострення найбільш значимих проблем в заданій сфері буття Людства, що потребують і, відповідно, надають можливості для міжнародно-правової регламентації поведінки основних суб'єктів міжнародної взаємодії;
8. виділяються предметна область правового регулювання і пропонується формат Конвенцій, що регламентують міжнародні взаємодії обраного спектрального класу;
9. проектується на клас задач, що підлягають вирішенню, гарантії свобод, необхідні для нормального функціонування суб'єктів;
10. визначаються відповідності їх основних прав та обов'язків, у спектрі заданих міжнародних взаємодій;
11. виділяються зони дозвільної компетенції і сукупної множинності необхідних заборон;

12. позначаються рівні позитивної та негативної відповідальності та належного санкційного забезпечення;

13. формуються пропозиції щодо створення нових міжнародних інституцій, необхідних для координації дій основних суб'єктів заданих міжнародних взаємодій;

14. формуються функціональні параметри подібних міжнародних інституцій, визначається рівень їх потенційної компетенції та межі повноважень, узгоджених як з «Світовим урядом», так і з іншими сферами буття Людства в даній нам сучасності;

15. обґрунтовуються принципи координації міжнародно-правового регулювання заданої сфери буття Людства з універсальним комплексом правового регулювання міжнародних відносин на кожному етапі його росту.

Міжнародно-правове регулювання, що здійснюється на основі норм міжнародного права, впливає на нормативні складові кожного галузевого комплексу правового регулювання і, хоча й відчуває вплив зі сторони національних правових систем, все ж йому належить основна роль у правовому впливі на всю систему сучасних міжнародних відносин.

Це стає все більш очевидним та суттєвим завдяки інституційній основі міжнародно-правового регулювання, що послідовно та неухильно розвивається. Універсальні міжнародні організації, а більш того і, передусім, міжнародні організації спеціальної компетенції та ряди галузевих міжнародних інституцій, вже практично виконують роль «Світового уряду».

Задача залишилась лише за останнім зусиллям міжнародного співтовариства – створити на основі принципу «системи стримувань та противаг» універсальну та узгоджену систему публічної влади уже глобалізованого Людства.

Варто, безумовно, передусім, звернути особливу увагу на розгортання системи органів представницької демократії. Можливо, взявши за основу Організацію Об'єднаних Націй як Верхню Палату законодавчої влади глобалізованого Людства, створити, по аналогії із Європейським парламентом, і нижню палату – **Парламент світу** Людства.

Варто узгодити системи судової влади та вибудувати її ієрархію. Тим більше, що основні подібного роду міжнародні інституції уже існують і діють.

І, на завершення, необхідно реалізувати, більш ніж насущні уже в нашій сучасності, міжнародні ініціативи з координації всієї сукупної множинності спеціалізованих міжнародних інституцій, створивши на їх основі уже формально публічний та реально діючий **Світовий уряд**, який будучи послідовно ротаційним та підзвітним суб'єктам **Конфедерації Об'єднаних Націй**, візьме на себе відповідальність за долю народів перед «точкою Левіна», що неухильно наближується, – роком 2035 – «точкою незворотності» для Людства, що вступає у вселенську кризу.

Зрозуміло, що вирішити всі ці завдання тут і сьогодні не являється можливим, але поставити їх перед Українською Асоціацією міжнародного права, та й перед міжнародним співтовариством, – і є ціллю «Шляху Єдинорога».

Колишко Р.А., Литвиненко К.О.***

СОЦІОСФЕРА БУТТЯ ЛЮДСТВА: СОЦІАЛЬНИЙ ОРГАНІЗМ ЛЮДСТВА ТА ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджуються основні проблеми у сфері захисту прав людини, які існують на даний час, а також пропонується модель нового міжнародно-правового регулювання означеної сфери для мети виживання соціального організму Людства.

Ключові слова: права людини, міжнародне право, міжнародно-правове закріплення, соціальний організм.

The article examines the problems in the field of human rights protection that exist at present and offer a model of a new international legal regulation of this sphere for the purpose of survival of the social body of humanity.

Keywords: human rights, international law, international law binding, social body.

В статье исследуются основные проблемы в области прав человека, которые существуют в настоящее время, а также предлагается модель нового международно-правового регулирования обозначенной сферы для цели выживания социального организма Человечества.

Ключевые слова: права человека, международное право, международно-правовое закрепление, социальный организм.

Постановка проблеми. Якщо раніше головним предметом міжнародного правового регулювання виступали міждержавні відносини у відстоюванні інтересів країн, то тепер все більше дискусій точаться навколо необхідності забезпечення прав і свобод кожного конкретного індивіда, і в першу чергу, від можливого гніту держави [1]. Наразі існує багато перешкод ефективній реалізації та забезпеченню прав людини, що наразі виходить за межі юрисдикції окремих держав, а стає загальнопланетарною задачею.

Актуальність дослідження для держави України обумовлюється тим, що останнім часом міжнародні спостерігачі та правозахисні організації відзначають погіршення в ній стану прав людини, зокрема, скорочення прав зібрання та свободи слова. Згідно зі звітом «Reporters without borders», Україна за показником PRESS FREEDOM INDEX опустилася на 116 місце, розташувавшись у рейтингу між країнами третього світу: Камбоджею та Перу [2, с. 138]. Осмислення розвитку концепції прав людини, існуючих нині проблем і загроз заданої сфери, включення у міжнародну розробку із оптимізації нормативної бази та механізмів реалізації прав людини, на думку автора, допоможе молодій державі не тільки вирішити внутрішні соціальні проблеми, але і підняти свій авторитет на міжнародній арені.

* кандидат юридичних наук, директор департаменту з питань розвитку трудового потенціалу Конфедерації роботодавців України.

** студент 5 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналіз досліджень і публікацій у вітчизняній науковій доктрині здійснювались багатьма її найкращими представниками. Серед них можна виділити В. В. Мицика, М. В. Буроменського, О. Ф. Скакун, П. М. Рабінович, Х. Ф. Цахер та інших.

Мета статті – на основі дослідження передумов та нинішніх тенденцій, представлення власної моделі міжнародно-правового регулювання соціосфери буття людства.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що тенденції до визнання людини та її життя найвищою цінністю, які склались історично, наразі стикаються із об'єктивними глобальними викликами, які змушують задуматись про необхідність всебічної та глибокої розробки нормативної складової права прав людини та механізмів їх реалізації, або ж до формування певних нових правових моделей..

Наразі ми стаємо свідками, як глобалізаційні процеси та технологічний прогрес дають певні передумови для створення єдиного світового суспільства, втім існують певні фактори, які ставлять під сумнів взагалі можливість виживання Людства.

До найбільш актуальних глобальних проблем, безпосередньо пов'язаних із досліджуваною сферою регулювання, віднесемо наступні:

- 1) Різка стратифікація суспільства, виокремлення так званого «Золотого мільярду»;
- 2) Міжнародний тероризм як неправова деструктивна форма реалізації етнічними, національними, расовими та політичними групами намагання реалізувати свої політичні та інші права;
- 3) Необхідність однакового забезпечення прав у всіх регіонах та країнах світу, питання пріоритету універсальності прав людини над культурним релятивізмом окремих країн та питання однакової реалізації прав людини як в мирний час, так і під час військових конфліктів;
- 4) Питання міжнародних механізмів забезпечення етнонаціональних прав, співвідношення етнонаціональних прав із принципом суверенності держав;
- 5) Проблема неконтрольованої та нелегальної міграції, стирання державних кордонів; питання «цільової» трудової міграції та квотування міграції;
- 6) Питання створення міжнародних механізмів соціального забезпечення відповідних груп населення, особливо там, де цього не може забезпечити держава;
- 7) Проблема однакового доступу до інформації та культурних цінностей в усіх регіонах світу;
- 8) Проблема забезпечення прав людини у віртуальному просторі;
- 9) Проблема забезпечення права свободи совісті в контексті цивілізаційних конфліктів;
- 10) Питання правового оформлення ювенального, гендерного та гетерогенного права як частини галузевого комплексу права людини.

Наведений вище перелік розкриває найбільший виклик, який наразі постає у всій своїй гостроті у багатьох регіонах світу – необхідність забезпечення прав та розвитку кожної конкретної особистості як єдиний можливий шлях виживання соціального організму Людства у цілому.

Важливими проблемами правового регулювання залишаються питання неприєднання, або існування застережень при приєднанні певних держав до універсальних документів із захисту прав людини;

Окреме розмежування прав людини у час миру та під час війни.

Посилення сепаратистських рухів у багатьох державах призводить до локальних конфліктів та послаблення позицій цих країн на міжнародній арені. Проблема різної оплати праці в різних регіонах світу, питання соціального забезпечення відповідних груп насе-

лення у депресивних регіонах спричинює збіднення держав та регіонів, спричиняє економічний розрив та необхідність у величезних дотаціях, а проблема посилення міграції, відсутність забезпечення культурних, політичних та етнічних прав мігрантам, процесу їхньої ефективної ре соціалізації спричиняє маргіналізацію останніх і, як наслідок – по-жвавлення криміногенного елемента в соціальному житті суспільства;

Проблема забезпечення прав людини у віртуальному просторі є досить актуальною, передусім, це пов'язано із глобальним поширенням мережі, її доступності широкому загалу, зручності у використанні для задоволення інформаційних, розважальних, а останнім часом – і комерційних потреб.

З іншого боку, питання однакового доступу до інформації в різних регіонах світу на фоні інтеграції у нове глобальне інформаційне суспільство обумовлює посилення позицій фундаменталізму та радикальних ідеологій, а також породжує ряд країн-аутсайдерів, які не можуть забезпечити необхідних умов для розвитку інформаційної культури населення. В цілому ж проблема посилення «війни цивілізацій» на підставі культурних та релігійних спорів роз'єднує світове співтовариство у його спільній діяльності.

Дана робота спирається на гостро оптимістичний сценарій розвитку до 2035 року, тобто прогнозує, що світове співтовариство спільними зусиллями зможе подолати визначені виклики та забезпечить своє існування як єдиного цілого. Зробити це можна буде конвенційним та інституційним шляхом.

Відносини, що є предметом досліджуваної сфери, регулює велика кількість міжнародних документів, які стосуються таких галузевих комплексів, як:

- природні права людини, які включають у себе міжнародне право захисту прав людини;
- комплекс гуманітарних прав та кримінальної відповідальності, які передбачають захист прав людини в стані збройних конфліктів та під час миру та забезпечують правосуддя;
- міжнародне право праці, що включає в себе як норми трудового права, так і регулювання соціального забезпечення;
- міжнародне міграційне право, що передбачає спектр регулювання правовідносин пов'язаних з переміщенням особи через національні кордони, а також статус трудових мігрантів, у чому частково перетинається із міжнародним правом праці;
- міжнародне культурне право;
- також, можна визначити галузеві комплекси етнонаціонального права та права совісті, які все ще потребують свого нормативного оформлення.

Аналізуючи конвенційну базу сучасного міжнародно-правового регулювання у цій сфері варто зазначити, що всього дану сферу регулюють більше за 200 нормативно-правових актів. Найголовнішими, зміст яких буде актуальним і в році 2035, серед них є:

- У сфері природних, культурних прав та права совісті: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р, Міжнародний пакт про громадянські і культурні права 1966 р та факультативні протоколи до нього;
- У сфері права праці та міграційного права: акти Міжнародної Організації Праці (бл. 200), які розглядають проблеми умов праці та рівності поводження з мігрантами [3, с. 138].
- У сфері гуманітарного права – Гаазькі та Женевські Конвенції [4].

Також, існує ряд регіональних документів, таких як Гельсінський заключний акт 1975 р., Міжамериканська конвенція по правам людини 1978 р. Африканська хартія прав людини і прав народів 1981 р.

Як вже зазначалось, запропонована модель міжнародно-правового регулювання виходить із позитивного сценарію найближчих змін у форматі міжнародних відносин. Дана концепція виходить із створенням в об'єднання спільних зусиль Людства для забезпечення свого виживання та утворення єдиного всесвітнього уряду. Припустімо, що він буде мати назву Конфедерації Об'єднаних Націй Землі (United Nations Earth Confederation - UNEC). Основним законом цього утворення має стати Конституція Людства (The Humankind Constitution).

У спектральному класі соціосфери буття Людства варто виділити галузеві комплекси правового регулювання, основу яких відповідно мають скласти міжнародно-правові документи конвенційного рівня. Доцільним представляється створення та прийняття ряду конвенцій, що закріплюватимуть міжнародне право соціосфери. Предметний формат та назва може бути в загальних рисах такими:

- Конституція Людства – базовий документ, що має визначити права та закріпити однакове забезпечення їх по всьому світу, встановити систему контролю за їх додержанням та систему органів, зайнятих у цій сфері (включаючи органи правосуддя) а також закріпити статус етнічних меншинств, можливості їх участі у вирішенні загальносвітових справ;

- Конвенція з питань трудової міграції та вільного вибору особами країни проживання (Convention on labor migration and the free choice of the state of residence). Має закріпити єдині умови міграції по всьому світу, умови праці та оплати трудових мігрантів, а також положення про забезпечення ефективної ресоціалізації мігрантів із забезпеченням їх культурних та інших прав;

- Конвенція про міжнародний соціальний захист осіб (Convention on International Social Protection of Individuals). Має визначити єдиний критерій в оплаті праці по всьому світу та стандарт соціальних виплат відповідним категоріям населення;

- Конвенція про права, свободи та обов'язки у віртуальному просторі. (Convention on the rights, freedoms and responsibilities in cyberspace). Має встановити єдині норми відносин у сфері використання інформації та віртуального простору.

На думку авторів, для гарантування ефективності концепції соціосфери, нормативно мають гарантуватися наступні свободи: свобода вільного переміщення у світі; свобода вибору праці; свобода доступу до інформаційного та культурного пласту; свобода віросповідання, дотримання своїх національних та етнічних традицій.

Для забезпечення вирішення проблем вказаних вище, мають забезпечуватись такі права: на вибір роботи; на справедливий стандарт оплати за працю; на соціальне забезпечення; доступу до інформації; на захист своїх прав у віртуальному світі; на етнонаціональне самовираження; право етнонаціональним групам брати участь у політичному житті суспільства; право на однакове забезпечення прав незалежно від воєнного чи мирного стану.

Дані права визначають і коло відповідних обов'язків: приносити користь суспільству працею чи іншою діяльністю за виключенням поважних причин; забезпечувати роботу; забезпечувати рівну оплату за рівну працю та стандартизоване соціальне забезпечення; поважати права людей у віртуальному просторі; надавати рівні права та рівне політичне представлення усім етнонаціональним групам.

Вказані права передбачають наступні дозволи: змінювати місце роботи, включаючи зміну країни чи регіону проживання; користуватися усіма досягненнями науки, використовувати віртуальний простір у мирних цілях; брати участь у політичному житті як своєї країни, так і світового уряду; виражати свою етнонаціональну, культурну та релігійну самобутність у межах, що не порушують права інших індивідів та груп.

Стабільність правовідносин підтримуватимуть такі заборони індивідам: обмежувати право людини на працю; наймати/вступати на неофіційну, неоподатковану роботу; порушувати квоту на кількість працівників; використовувати інформаційний простір не в мирних цілях; проводити дискримінаційну політику за етнонаціональними, культурними та релігійними ознаками.

Відповідальність має наступати у випадках наступних порушень: за порушення трудових прав; за обмеження права індивідів на пересування; за псування культурних пам'яток незалежно від стану війни чи миру; за обмеження доступу до культурних та інформаційних джерел; за обмеження доступу до віртуального простору; за порушення права віртуального простору (використання не в мирних цілях та ін.); за дискримінаційну політику за етнонаціональними, культурними та релігійними ознаками; за порушення прав людини незалежно від військового чи мирного стану (стан війни не може вважатись виправданням).

Передбачена відповідальність адміністративна та кримінальна має бути достатньою для ресоціалізації порушника. Смертна кара має бути заборонена по всьому світу як спосіб покарання, що порушує фундаментальне право людини на життя.

Реалізацію даного нормативно-правового пласту передбачається покласти на вже існуючі, а також, новостворені інституції, які будуть описані в наступному пункті даного розділу.

З метою створення нової моделі регулювання, необхідно провести їх інвентаризацію, доповнивши у разі необхідності їх компетенцію, заснувавши відповідні міжнародні агентства, що будуть знаходитись по відношенню до організацій у форматі зваженої ієрархії та мати статус міжнародних агентств, що будуть зайнятими у регулюванні вузько-предметного спектру соціосфери буття Людства. Деякі з існуючих нині установ, такі як, наприклад, ЮНЕСКО, МОП чи Міжнародний кримінальний суд зможуть вільно ввійти у структуру системи соціосферних інститутів, але необхідним є розширити або обмежити їхні повноваження та функції, щоб вони відповідали потребам цієї системи. Загалом, для реалізації соціосферних задач, поставлених наразі перед Людством, на думку автора, як вже зазначалось, є необхідним існування Світового Уряду, як організації, що буде в цілому визначати політику Людства у соціосферних питаннях. Уряд Конфедерації Об'єднаних Націй Землі має визначати і провадити політику на всіх рівнях від глобального до національного, як наслідок, забезпечувати відсутність можливості державного диктату і порушень владними структурами. По відношенню до нього у форматі зваженої ієрархії передбачається існування таких міжнародних агентств, зайнятих відповідним регулюванням свого вузько-предметного спектру:

- «Палата представників» Парламенту Світу – виборний представницький орган, до складу якого за відповідним принципом будуть обиратись представники народів та етносів (на відміну від представників держав, що засідатимуть в іншій палаті), – забезпечить реалізацію етнічних прав як складової частини права соціосфери.

- Міжнародна Організація Праці - компетенція якої має бути доповнена шляхом створення відповідно:

1. Всесвітнього банку трудових ресурсів – метою якого буде розподіл потоків трудової міграції згідно цільового призначення для розбудови відсталих регіонів та тих, що потребують робочої сили, а також видача квот на роботу та перевірка дотримання трудових правил. Можливе створення розгалуженої системи трудових судів, які будуть розбирати спори з відповідного предмету на основі єдиних норм;

2. Всесвітнього банку соціального забезпечення – компетенцією якого буде соціальне забезпечення відповідних груп населення та підрахунок співвідношення параметру проведеної праці до грошового еквіваленту соціальної виплати.

ЮНЕСКО – сферою додаткової компетенції якого стане оперативне розслідування «культурних злочинів» та охорона культурних пам'яток у випадках військових конфліктів включно, а також опікування питаннями свободи совісті.

Агентство з надання віртуальних послуг (Agency of delivery of virtual services) – оскільки територіальний підхід до правового регулювання віртуального простору є недоцільним, дана структура та її органи мають забезпечити дотримання єдиних правил користування віртуальним простором, та мати можливість виявляти порушників, що нестимуть відповідальність згідно Конвенції про права, свободи та обов'язки у віртуальному просторі, що має стати основою національних «віртуальних» законодавств.

- Міжнародний кримінальний суд – метою якого буде здійснення правосуддя за грубе порушення правових норм соціосфери буття людства. Особливу увагу треба приділити питанню розширенню його компетенції щодо злочинів, скоєних на основі етнонаціональної, національної чи расової ворожнечі, питанню міжнародного тероризму тощо.

Функціональні параметри вказаних інституцій передбачаються такими:

Світовий Уряд має займатися розробкою нормативної бази соціосфери буття Людства на міжнародному рівні; здійснювати контроль через свої органи примусу – служби, функції яких будуть полягати у контролі за діяльністю у соціосфері, формування та застосування системи гарантій реалізації прав і свобод, передбачених правом соціосфери, а також захист забезпечення ефективної діяльності суб'єктів права у правовому полі. Особливу увагу треба звернути до діяльності, спрямованої на подолання «цивілізаційної кризи», ворожнечі на основі етнонаціональної, національної, расової нетерпимості тощо, а також питання співвідношення національних судів та міжнародних. Окремо має встановлюватись бюджет Уряду для проведення в дію відповідних програм у соціосфері буття Людства, а також окремі бюджети його агентств, які провадять діяльність у своїх вузьких предметно-спектральних сферах задля вирішення глобальних соціосферних проблем.

Отже, виклики та проблеми, викладені у попередньому розділі, можуть ефективно бути подолані шляхом перегляду та вдосконалення нині існуючих нормативного та інституційного механізмів. Для вирішення галузевих завдань, передбачається створення у форматі зваженої ієрархії ряду служб та агентств, а також інвентаризація вже існуючих.

Запропонований сценарій інституційно-правової глобалізації, як вважають деякі експерти, не у всьому виправданий. Зокрема, Родіон Колишко вважає, що, по-перше, час, до якого мають бути здійснені передбачені вище дослідження, є занадто оптимістичним. Наразі багато країн, регіонів та окремих компаній розробляють плани своєї діяльності на період до 2020-2030 років, вважаючи це середньостроковою перспективою. Втім, запропоновані масштаби перетворень, є набагато глобальнішими та такими, що потребуватимуть синхронізації зусиль практично всіх держав сьогодення.

По-друге, незрозумілою також залишається позиція автора щодо механізмів примусу, хоча така міжнародна інституція як Міжнародний кримінальний суд у дослідженні присутня. Аналогічна ситуація спостерігається з регулюванням інших важливих для існування будь-якого державного (або наддержавного) механізму сфер, зокрема, аудит, статистика, збройні сили тощо.

Таким чином, аналіз існуючих тенденцій дає можливість говорити про наявність певних серйозних загроз для подальшого існування соціального організму Людства. Ігнорування них або неможливість їхнього подолання призведе до того, що світове спів-

товариство не зможе об'єднатись для подолання інших глобальних проблем, і як наслідок – загине.

Процес гуманізації міжнародного права пройшов відповідні етапи, пов'язані із розвитком людської цивілізації і ще далекий від свого завершення; представлена концепція передбачає його подальший розвиток. Відштовхуючись від гостро оптимістичного сценарію, автори пропонують перегляд та доповнення конвенційного та інституційного механізмів у заданій сфері для подолання існуючих викликів. По суті, ідеться про трансформацію міжнародного права, що становить собою затяжний процес. Він потребує детальної розробки не лише щодо системи міжнародних інституцій і ефективних зв'язків між ними, але й стосовно внутрішньої перебудови права соціосфери з точки зору дозволеного, забороненого і обов'язкового.

Список використаних джерел

1. Аннан К. При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: www.un.org/russian/largefreedom/report.html
2. Press Freedom Index 2011/2012 [Електронне посилання]. – // Режим доступу: <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2011-2012,1043.html>.
3. Международное право / А. Н. Вылегжанин, Ю. М. Колосов, Ю. Н. Малеев, Д. К. Бекяшев и др.; под ред. А. Н. Вылегжанина. – М.: Высшее образование, 2010. – 1012 с.
4. Репецький В. Лисик В. Міжнародне гуманітарне право.- К: Знання, 2007. – 467 с.

Задорожній О.В., Кучер О.Б.***

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізована практика Міжнародного кримінального суду в контексті притягнення осіб, які вчинили міжнародні злочини, до індивідуальної кримінальної відповідальності. Продемонстровано активність діяльності даного органу міжнародної кримінальної юстиції. Відзначено, що Палати Міжнародного кримінального суду вже сформулювали критерії, необхідність доказування яких є визначальною при вирішенні питань про притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності. Перебування на розгляді Суду вісімнадцяти справ в рамках восьми ситуацій є підґрунтям для прогнозування активної практичної діяльності даного органу міжнародної кримінальної юстиції і в майбутньому.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, Судова палата, Палата попереднього провадження, індивідуальна кримінальна відповідальність, об'єктивні елементи, суб'єктивні елементи, Бемба, Катанга, Лубанга, Мбарушимана.

This article shall be devoted to the analysis of practice of the International Criminal Court regarding recognizing persons, who have committed international crimes, as individually responsible. It also highlights the activity of this body of international criminal justice. Chambers of the International Criminal Court have already formulated criteria which need to be proved while recognizing person individually responsible for committing international crimes. Eighteen cases in eight situations being pending within the International Criminal Court illustrate predictability of further activity of this body of international justice.

Keywords: International Criminal Court, Trial Chamber, Pre-Trial Chamber, individual criminal responsibility, objective elements, subjective elements, Bemba, Katanga, Lubanga, Mbarushimana.

Проанализирована практика Международного криминального суда в контексте привлечения лиц, совершивших международные преступления, к индивидуальной криминальной ответственности. Продемонстрирована активность деятельности данного органа международной криминальной юстиции. Отмечено, что Палаты Международного криминального суда уже сформулировали критерии, необходимость доказательства которых является определяющей в решении вопросов о привлечении к индивидуальной крими-

* кандидат юридичних наук, професор кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** аспірант 1 курсу кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

нальної відповідальності. Пребывание на рассмотрении Суда восемнадцати дел в рамках восьми ситуаций является основанием для прогнозирования активной практической деятельности данного органа международной криминальной юстиции в будущем.

Ключевые слова: Международный уголовный суд, Судебная палата, Палата предварительного производства, индивидуальная уголовная ответственность, объективные элементы, субъективные элементы, Бемба, Катанга, Лубанга, Мбарушимана.

Постановка проблеми. Варто відзначити, що станом на сьогодні на базі міжнародного кримінального права формується нова галузь сучасного міжнародного права – міжнародне кримінальне процесуальне право. Одним з ключових аспектів даної галузі виступає практика притягнення фізичних осіб за вчинення міжнародних злочинів до індивідуальної кримінальної відповідальності. Даному питанню приділяється особлива увага в рамках Міжнародного кримінального суду – першого постійного органу міжнародної кримінальної юстиції.

Незважаючи на велику кількість способів притягнення індивідів, які вчинили злочини проти міжнародного права, до індивідуальної кримінальної відповідальності згідно положень ст. 25 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, в першу декаду своєї практичної діяльності (2002-2012 рр.) Палати попереднього провадження та Судові палати даного органу міжнародної кримінальної юстиції використали лише дві моделі притягнення до такої відповідальності – через іншу особу у справі Lubanga згідно п. 3(а) ст. 25 та згідно п. 3(д) ст. 25 у справі Mbarishimana. Саме дослідженню практичних аспектів притягнення фізичної особи до індивідуальної кримінальної відповідальності через іншу особу присвячена дана наукова стаття.

Аналіз досліджень і публікацій. Дану проблему не досліджено в повному обсязі в рамках наукових публікацій вітчизняних авторів. Її аналіз та розробка здійснювалися виключно на основі рішень Палат попереднього провадження та Судових палат Міжнародного кримінального суду у справах Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Prosecutor v. Germain Katanga, Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Prosecutor v. Callixte Mbarushimana.

Мета статті – проаналізувати практичні аспекти притягнення фізичної особи до індивідуальної кримінальної відповідальності через іншу особу згідно п. 3(а) ст. 25 Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Виклад основного матеріалу. В своїй практиці Міжнародний кримінальний суд як постійно діючий орган кримінальної юстиції приділяє істотну увагу питанню притягнення осіб, які здійснили міжнародні злочини, до індивідуальної кримінальної відповідальності, аналізуючи при цьому здобутки судових та Апеляційних палат міжнародних кримінальних трибуналів ad hoc, зокрема, висновки Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії.

Варто відзначити актуальність діяльності Міжнародного кримінального суду для розвитку таких сучасних галузей міжнародного права, як міжнародне кримінальне право (зокрема, саме створення даного Суду та підписання 139 державами світу і ратифікація 129 державами світу Римського статуту Міжнародного кримінального суду [1, с. 1] дало підстави стверджувати про остаточне визнання міжнародного кримінального права як галузі сучасного міжнародного права) та міжнародне кримінальне процесуальне право, яке станом на сьогодні перебуває на стадії розвитку. Активна діяльність Міжнародного кримінального суду вже у перше десятиріччя його діяльності дає підстави для прогнозування

його не менш активних здобутків в контексті практики застосування міжнародного кримінального права і протягом наступних десятиріч. Зокрема, одним з найперспективніших напрямів розробки теоретичних питань міжнародного кримінального права в практичному контексті є трактовка та застосування форм притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів.

Насамперед, питання притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності регулюється положеннями статті 25 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2, с. 17-18]. Дана стаття встановлює вичерпний перелік випадків, за наявності яких таке притягнення є можливим. Проте варто зауважити, що за свій майже одинадцятирічний досвід роботи Міжнародний кримінальний суд аналізував можливість притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності переважно згідно п.3(а) та п.3(д) статті 25 Римського статуту. При цьому варто наголосити на тому, що аналізу можливості притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності за п.3(а) станом на сьогодні приділяється найбільше уваги. Питання притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності згідно п.3(д) наразі розглядалося Палатою попереднього провадження 1 у справі Mbarushimana. Проте у своєму рішенні від 30 травня 2012 року Апеляційна палата Міжнародного кримінального суду дійшла висновку про відмову затвердити обвинувачення проти пана Каллікста Мбарушимани [3, с. 1].

В рішенні по справі Lubanga [4] (єдиної, станом на сьогодні, повністю розглянутої Судом справи) Судова палата I [4, с. 591] дійшла висновку про необхідність притягнення Томаса Лубанга Д'їло до індивідуальної кримінальної відповідальності згідно п.3(а) статті 25 [2, с. 17] за здійснення набору або вербування дітей віком до 15 років у склад збройних сил чи груп або їхнє використання для активної участі у бойових діях [4, с. 591]. Зокрема, 14 березня 2012 року [5, с. 1] пана Лубангу визнали винним у здійсненні набору або вербовки дітей віком до 15 років до Армії звільнення Конго в районі Ітурі та їхнього використання для активної участі у бойових діях з початку вересня 2002 року до 13 серпня 2003 року [4, с. 591] в рамках не міжнародного збройного конфлікту, а 10 червня 2012 року Судова палата I призначила покарання за вчинення даного злочину у вигляді 14 років позбавлення волі [6, с. 38-9]. При цьому Палата зазначила, що період з 16 березня 2006 року по 10 червня 2012 року, згідно Правила 78(2) Правил процедури і доказування [7, с. 52], має бути зарахований до періоду призначеного ув'язнення [6, с. 39].

Варто відзначити, що пана Лубангу було визнано винним у скоєнні воєнних злочинів через іншу особу. П.3(а) встановлює наступні форми притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності: (1) якщо вона вчинює злочин індивідуально, (2) спільно з іншою особою або (3) через іншу особу, незалежно від того, чи підлягає ця інша особа кримінальній відповідальності.

В сучасній практиці Міжнародного кримінального суду, себто за перше десятиріччя його діяльності, ще не було випадків притягнення особи за вчинення міжнародних злочинів індивідуально. З приводу форми індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів спільно з іншою особою в практиці Палат Суду також поки немає відповідних рішень, проте Міжнародний кримінальний суд вже визначив критерії, які є необхідними для вирішення питання про настання індивідуальної кримінальної відповідальності. До них, *inter alia*, відносяться: (1) наявність декількох співучасників; (2) наявність спільного плану, направленого на вчинення злочинів за міжнародним правом та (3) фактичний істотний вклад кожного співучасника в здійснення такого спільного плану. Проте вимога щодо наявності спільного плану не вважається виконаною, якщо співучасник просто передбачає наслідки як такі, що не охоплюються загальним планом [8, с. 241-2]. Враховуючи істотність уваги, яка приділяється тлумаченню саме п. 3(а) статті 25

Римського статуту Палатами Міжнародного кримінального суду, можна зробити висновок про те, що дана форма притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності буде активно розроблятися з практичної точки зору в майбутньому.

Повертаючись до форми притягнення особи до індивідуальної кримінальної відповідальності через іншу особу (що, власне, і розглядалося в рамках винесення рішення по справі Lubanga) Палата попереднього провадження I Міжнародного кримінального суду дійшла висновку про необхідність доказування в цьому контексті наявності об'єктивних та суб'єктивних елементів здійснення злочину [9, с. 116-118]. Зокрема, у рамках розгляду вищезгаданої справи Lubanga в контексті винесення рішення про затвердження обвинувачень [9, с. 111-113] та справи Katanga в аналогічному контексті [10, с. 168-169] Палата попереднього провадження I проаналізувала різні підходи до визначення таких об'єктивних елементів. Цікавим фактом є те, що Палата визнала доктрину joint criminal enterprise, яка активно використовувалася судьями Судових та Апеляційної палат Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії, як таку, що не підлягає застосуванню в рамках судочинства, яке здійснюється Міжнародним кримінальним судом. Судді даної Палати пояснили це тим, що існує істотна різниця у функціонуванні міжнародних кримінальних трибуналів ad hoc та постійно діючого органу міжнародної кримінальної юстиції, яким, власне, і є Міжнародний кримінальний суд. Зокрема, Римський статут передбачає не тільки детально прописані форми відповідальності, а й унікає розширених формулювань питань та аспектів притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності, аналогічних формулюванням, прописаних в Статуті Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії [9, с. 111, 115]. Врешті-решт, в якості підходу, який підлягатиме застосуванню, було визнано підхід «спільного контролю над злочином» [9, с. 113-114].

Отже, вперше в практиці Міжнародного кримінального суду визначення об'єктивних елементів було дано у вищезгаданій справі Lubanga. Судова палата I сформулювала їх як наявність (1) загального плану [9, с. 116] і (2) істотного внеску у вчинення злочину [9, с. 117] для констатації наявності спільного контролю над злочином. Згодом, у подальшій практиці Міжнародного кримінального суду, зокрема, у рішеннях по справах Katanga і Mbarushimana об'єктивні елементи були конкретизовані наступним чином: (1) наявність домовленості або загального плану по здійсненню злочинів між двома і більше особами [9, с. 116-117; 10, с. 177], (2) наявність істотного внеску кожного з них у вчинення злочинів [10, с. 177-178], (3) контроль над організацією [10, с. 168-73], (4) наявність ієрархії та поділу владних повноважень в рамках організації [10, с. 173-174] та (5) забезпечення здійснення злочинів підлеглими за наказом лідера [10, с. 174-175].

Для констатації наявності «домовленості або загального плану» варто відзначити, що станом на сьогодні в практиці Міжнародного кримінального суду застосовується наступний підхід: втілення такого плану, що несе в собі ризик скоєння злочину, має відбуватися з кримінальною метою, яка повинна мати на увазі тільки вчинення злочину. Співучасники повинні знати про таку мету і такий ризик, а також погодитися на втілення загального плану [9, с. 116-117] шляхом вчинення узгоджених та погоджених дій [9, с. 117]. Варто відзначити, що п.3(а) статті 25 Римського статуту не підлягатиме застосуванню, якщо участь особи у вчиненні злочину не узгоджене з рештою співучасників [9, с. 116].

Елемент «істотного внеску у вчинення злочину» присутній, коли на осіб, що діють в рамках загального плану, покладено виконання завдань, які є ключовими для здійснення такого плану [9, с. 117]. Невиконання таких завдань може поставити під загрозу вчинення злочину всіма його учасниками [9, с. 117].

«Контроль над організацією», в свою чергу, має тлумачитися як контроль однієї особи над іншою за допомогою існування ієрархічної структури. Підлеглі зобов'язані виконувати накази лідерів, які мають на меті отримання злочинного результату. Наказ лідера має на увазі його автоматичне виконання підлеглим, зважаючи на наявність абсолютного контролю лідера над діями підлеглого [10, с. 174].

Питання суб'єктивних елементів, перш за все, регулюється положеннями статті 30 Римського статуту [2, с. 19]. Зокрема, у ній зазначається, що особа підлягає кримінальній відповідальності і покаранню за злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду лише в тому випадку, якщо за ознаками, що характеризують об'єктивну сторону, злочин скоєно навмисно і свідомо. Особа має намір по відношенню до вчинення діяння, коли вона збирається здійснити таке діяння, і по відношенню до наслідків, коли вона збирається здійснити чи вчинити такі наслідки, або усвідомлює, що такі наслідки настануть під час звичайного ходу подій. Критерій свідомості означає усвідомлення того, що обставина існує або що наслідки настануть під час звичайного ходу подій.

У контексті притягнення до відповідальності за вчинення злочину через іншу особу суб'єктивний елемент означає: (1) здійснення суб'єктивного елемента злочинів, (2) спільне усвідомлення того, що здійснення загального плану призведе до скоєння злочинів, (3) усвідомлення обставин, що дозволяють здійснювати контроль над здійсненням злочину [9, с. 118-124]. Варто відзначити, що перший елемент був розтлумачений як «умисел» в рішенні Палати попереднього провадження II Міжнародного кримінального суду по справі Bemba [11, с. 117]. Зокрема, Палата постановила, що положення статті 30 передбачають два види умислу: «прямий» і «непрямий». «Непрямий» умисел означає, що обвинувачений усвідомлював, що при звичайному ході дій вчинення злочинів було наслідком здійснення загального плану.

Другий елемент означає усвідомлення співучасниками злочинів того факту, що реалізація загального плану призведе до вчинення злочину, який задовольняє необхідні об'єктивні елементи. Але, незважаючи на таке усвідомлення, співучасники продовжували вчиняти дії, що ведуть до здійснення злочину.

Третій елемент означає усвідомлення істотної ролі в здійсненні злочину. Суттєвість ролі означає, що невиконання завдання ставить під ризик вчинення всього колективного злочину [11, с. 126; 9, с. 119-120]. В цьому контексті варто наголосити на тому, що саме у рішенні по справі Bemba Палата попереднього провадження II Міжнародного кримінального суду наголосила та підкреслила важливість суб'єктивного елемента в контексті залучення до індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів через іншу особу.

В контексті перспектив Міжнародного кримінального суду в цьому контексті варто відзначити можливість як притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності за вже виробленими практикою відповідних Палат Суду критеріями, так і розробку нових критеріїв та притягнення до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів осіб згідно інших пунктів статті 25 Римського статуту, які ще не застосовувалися та не тлумачилися судьями Палат Міжнародного кримінального суду.

Висновки. Проаналізована практика Міжнародного кримінального суду в контексті притягнення осіб, які вчинили міжнародні злочини, до індивідуальної кримінальної відповідальності згідно п.3(а) статті 25 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, свідчить, по-перше, про активність діяльності даного органу міжнародної кримінальної юстиції в цьому надзвичайно важливому як з матеріальної, так і процесуальної точки зору аспекті. По-друге, варто відзначити, що незважаючи на порівняно невеликий період прак-

тичного функціонування Міжнародного кримінального суду, його Палати вже сформулювали критерії, необхідність доказування яких є визначальною при вирішенні питань про притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності. За десять років роботи Міжнародний кримінальний суд вже проаналізував особливості п.3(а) та п.3(д) статті 25 Римського статуту. Наявність перебування на розгляді Суду вісімнадцяти справ в рамках восьми ситуацій [12, с. 1] свідчить про реальну активну практичну діяльність даного органу міжнародної кримінальної юстиції і в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Ratification of the Rome Statute. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.iccnw.org/?mod=romeratification>.
2. Римский статут Международного уголовного суда. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf).
3. The Prosecutor v. Callixte Mbarushimana. Decision on the confirmation of charges, Case No. ICC-01/04-01/10 (Pre-Trial Chamber 1), December, 16, 2011. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1286409.pdf>.
4. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Judgment pursuant to Article 74 of the Statute, Case no. ICC-01/04-01/06-2842 14-03-2012 1/624 SL T (Trial Chamber 1), March, 14, 2012. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1379838.pdf>.
5. Томас Лубанга. Вестник международного уголовного правосудия. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://mup-info.com/mup/taxonomy/term/39>.
6. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Decision on Sentence pursuant to Article 76 of the Statute, Case No. ICC-01/04-01/06 (Trial Chamber 1), July, 10, 2012. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc1438370.pdf>.
7. Правила процедуры и доказывания Международного уголовного суда. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/rules/icc_rules.pdf.
8. Верле Г. Принципы международного уголовного права. О.: Фенікс; М.: ТрансЛит, 2011: 910 с.
9. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Decision on the confirmation of charges. Case No. 01/04-01/06 (Pre-Trial Chamber 1), dated January, 29, 2007.
10. The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui. Decision on the confirmation of charges Case No. ICC-01/04-01/07(Pre-Trial Chamber 1), dated September, 30, 2008.
11. The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo. Decision Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute on the Charges. Case No. ICC-01/05-01/08 (Pre-trial Chamber II), June, 15, 2009. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc699541.pdf>.
12. ICC. Cases and situations [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.icccpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/Pages/situations%20and%20cases.aspx.

Буткевич О.В., * Бусол К.І.**

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМ У СФЕРІ РЕСТИТУЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ: ПРАКТИКА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті розглядаються основні підходи до міжнародно-правового захисту культурних цінностей, які склались у рамках двох шкіл: школи власності та культурної школи. На прикладі національної практики Великобританії, зокрема діяльності Консультативного органу з питань розкрадання, визначається чому той чи інший підхід превалює стосовно різних переміщених арт-об'єктів, і яка модель регулювання буде найбільш прийнятною у майбутньому.

Ключові слова: культурні цінності, міжнародне право, реституція, Велика Британія, Консультативний орган з питань розкрадання.

The article addresses two main opposite approaches to the protection of cultural property that have been established within two schools: the Property School of Cultural Property and the Cultural School of Cultural Property. The prevalence of either of the approaches is analyzed against the background of the UK national practice, its Spoliation Advisory Panel in particular. The article also attempts to understand what mode of such regulation will be more favorable and acceptable in the upcoming years.

Keywords: cultural property, International Law, restitution, Great Britain, Spoliation Advisory Panel.

В статье рассматриваются основные подходы к международно-правовой защите культурных ценностей, которые сложились в рамках двух школ: школы собственности и культурной школы. На примере национальной практики Великобритании, а именно деятельности Консультативного органа по вопросам расхищения, определяется, почему тот или иной подход превалирует в отношении разных незаконно перемещенных арт-объектов, и какая модель регулирования будет наиболее приемлемой в грядущие года.

Ключевые слова: культурные ценности, международное право, реституция, Великобритания, Консультативный орган по вопросам расхищения.

Постановка проблеми. Знищення та викрадення культурних цінностей були продуктивним інструментом загарбницької політики ще з Античних часів. Писані міжнародно-правові норми щодо захисту об'єктів культури з'явилися у с. ХХ ст. Тим не менш, зараз все ще існує багато суперечностей як щодо національної реалізації таких міжнародно-правових зобов'язань, так і щодо вирішення міжнародно-правових спорів про повернення незаконно переміщених артефактів.

* доктор юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** аспірант I курсу кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів захисту культурної власності займалися і різний час В. Акуленко, М. Богуславський, Л. Галенська, Р. О'Кіф, М. О'Коннел, Н. Палмер, Дж. Мерріман і Ж.-М. Хенкертс. В. Акуленко, М. Богуславський, Л. Галенська розглядали загальні питання захисту об'єктів мистецтва, у той час як О'Кіфі Ж.-М. Хенкертс зверталися до проблем їх захисту саме під час воєнного конфлікту. Більшість досліджень Н. Палмера і Дж. Меррімана зосереджена на умовах сучасної арт-оренди та спорах, що з неї витікають.

Мета статті – висвітлити, що основні протиріччя щодо погодження найбільш ефективної моделі врегулювання реституційних спорів згрупувалися в рамках двох шкіл, а також проаналізувати, як вони вирішуються у національній практиці Великобританії. Приклад останньої є одним із найуспішніших у світі, а тому буде розглянута можливість його адаптації в інших державах.

Виклад основного матеріалу. Зі строго формалістичної правової точки зору усі незаконно переміщені/привласнені мистецькі артефакти мають бути поверненні до держави їх походження [1, Preamble, arts. 6, 16; 2, art. 20 (e) (iv)]. Це правило почало діяти не за часів Женевських та Гаазької конвенцій, тобто після Другої Світової, а набагато раніше, тому стало вважатися звичаєвим. Таке тотальне формальне застосування принципу націоналізму зобов'язало б усі музеї переглянути власні колекції та повернути усе привласнене законним власникам. Зрозуміло, що такий вузьколобий підхід став би ударом по найбільшим музейним та приватним колекціям. Апелюючи ж до принципу культурного інтернаціоналізму, музеї намагаються або ж залишати об'єкти, що вже давно перебувають у їх віданні, або затягувати вирішення подібний спорів роками, що чудово ілюструє приклад з мармуром Елгіна. У цьому випадку зручно підтримувати формулювання Гаазької конвенції 1954 року щодо «культурної спадщини людства», перетворюючи інтернаціоналізм на зручне виправдання: залишаючи у себе твір, держава/ музей/ приватний колекціонер заявляють, що вони у змозі забезпечити йому кращі/ надійніші/ новіші умови збереження, аніж держава походження. Саме це твердження довгі роки було основним аргументом Британського музею за утримання мармурів Елгіна.

Та загалом аргументи інтернаціоналістів навряд чи мають яку-небудь силу щодо спорів, що виникли в результаті Другої світової війни. По-перше, особливий характер останньої породив абсолютно нові проблеми щодо арт-реституції та способи їх врегулювання. Так, за умовами Боннської конвенції 1952 року Німеччина створила спеціальний орган для розгляду скарг про відшкодування культурних цінностей. Та сама природа Другої світової та її наслідків – гострий поділ на «переможців» і «переможених», «винуватих» і «освободителів», створення німецьких зон окупації і, перш за все, особливий статус СРСР як визволителя і спасителя міжнародного миру – породили ряд виняткових прецедентів, на жаль, не завжди позитивних і справедливих. Заперечуючи можливість натуральної реституції (*restitution in kind*), СРСР, а потім і незалежна Росія, де-факто її здійснювали – просто прикриваючись нововинайденим терміном – «компенсаторна реституція».

Саме пост-1945 реституція дала поштовх міцному закріпленню принципу націоналізму у міжнародному праві культурних цінностей. Вона яскраво ілюструє перехід від інтернаціонального до національного підходу щодо культурних цінностей. Оцінка пост-1945 арт-врегулювання як перехідного та *suī generis* пояснюється не лише особливим характером самої Другої світової, але і нормами писаного міжнародного права з цього питання. Усі міжнародні документи, що регулюють питання арт-реституції, за винятком 1907 Гаазьких конвенцій і положення, були прийняті після 1945 року, а тому не застосовуються

до подій, що сталися раніше. Питання повернення творів мистецтва після Другої світової врегульовувалося переважно дипломатичними шляхами та зазвичай носило «компенсаторний» характер, який впровадив СРСР та продовжувала наслідувати незалежна Росія. Яскравим прикладом є повернення колекції Кунстхалле до Бременського музею (Kunsthalle collection Bremen) взамін на реконструкцію німцями Бурштинової кімнати.

Остаточне закріплення принципу націоналізму відбулося в умовах і завдяки сучасній арт-злочинності – як внутрішньодержавній, та і міжнародного характеру. Руйнування та арт-мародерство на теренах колишньої Югославії, країн Африки, Камбоджі, Афганістану та Іраку викликає занепокоєння як нове явище. Відмінність від ситуації, що склалася в результаті Другої світової, полягає у тому, що на сьогоднішній день вже існує цілий ряд писаних міжнародно-правових інструментів, що забороняють арт-злочинність та вимагають обов'язкового повернення арт-трофеїв. Більше того, багато норм таких документів вважаються звичаєвими, або такими, що набули сили *jus cogens* [3, с. 164].

Моральне та правове обґрунтування обох підходів знайшло вираження у кристалізації двох шкіл із діагонально різними поглядами на процедуру збереження, захисту та головне – визначення приналежності арт-об'єктів [4, с. 1037-1038]. Ними є школа власності (Property School of Cultural Property) та культурна школа (Cultural School of Cultural Property). В основі протистояння цих двох шкіл, так само як і в дилемі культурного націоналізму та інтернаціоналізму, лежить перш за все питання що та для кого треба захищати [5, с. 1074-1075]. Так, представники школи власності виступають за збереження арт-об'єкту для всього людства. Для них неважливо підіймати питання про історію походження артефакту, головне – аби він належно зберігався у чинного власника для майбутніх поколінь. Культурна школа відстоює іншу позицію. У її розумінні справжня цінність об'єкту полягає у його зв'язку з культурою, з якої він походить, а, отже, і у його беззаперечній ролі для розвитку і збереження такої культури. Якщо говорити про приклад мармурів Елгіна, то Греція наводить аргументи як раз культурної школи: мармури мають бути повернуті, тому що вони є важливою складовою грецької культурної спадщини і мають особливе значення для кожного грека. Позиція ж Об'єднаного Королівства є яскравим вираженням культурного інтернаціоналізму та бачення школи власності. Великобританія апелює до відмінних умов зберігання мармурів в Британському музеї, що дозволяє усім бажаючим насолоджуватись ними, як цінною частиною культурної спадщини всього людства [6].

На практиці підхід однієї чи другої школи переважає в залежності від умов конкретної ситуації. Судова практика свідчить про те, що, наприклад, культурна спадщина корінних народів ефективно захищається не лише за аргументами культурної школи, а й через і разом із іншими правами (правом на землю, на спеціальний захист задля збереження своєї ідентичності) [7; 8]. Тим не менш, ряд спорів – як щодо мармурів Лорда Елгіна – лишаються неврегульованими. Таким чином не можна говорити про превалювання якогось одного підходу чи школи у вирішенні питання про приналежність і захист культурної власності – на це перш за все впливає вік спору щодо неї. І якщо у врегулюванні сучасних злочинів міжнародного характеру справедливо перемагає культурний націоналізм, то в адресації тривалих історичних спорів на кшталт Елгінових мармурів немає однозначної відповіді.

На національному рівні мало держав намагаються ефективно адресувати зазначену дихотомію двох шкіл. Великобританія стала державою з найбільш ефективним механізмом вирішення реституційних спорів, породжених Другою світовою війною. Об'єднане Королівство постійно враховує статистику аукціонних будинків та тісно співпрацює з іншими провідними інституціями даної сфери: Європейською комісією з проблем викра-

деного мистецтва та Реєстром викраденого мистецтва [4, п. 179]. Основним досягненням Великобританії у даній сфері є чітке розуміння зв'язку реституційних спорів зі стрімким розвитком сучасних арт-ринків. У своєму звіті британський Комітет з питань культури, ЗМІ та спорту наголошує, що запитів про відшкодування творів мистецтва, викрадених під час Другої світової більше, аніж аналогічних заяв щодо «сучасних» викрадень [9, п. 193]. Враховуючи труднощі, пов'язані із добросовісним набуванням, яскраво продемонстровані у справі *Guggenheim v. Lubell* [10], вирішення таких питань стає ще більш проблемним. Саме тому більшість урядових і неурядових організацій схиляються до несудового або навіть неюридичного способу вирішення таких спорів.

Британський Консультативний орган з питань розкрадання був заснований у 1999 році, його перша сесія відбулася у 2000-му. Члени Органу призначаються Держсекретарем. До їх повноважень входить розгляд скарг щодо культурних цінностей, викрадених «в еру нацизму» (1933-1945), за умови, що ці об'єкти у даний момент знаходяться у британській національній колекції або у володінні іншого британського музею чи галереї, відкритих для всього загалу [12, п. 1].

Орган також має право надавати свою експертну думку щодо арт-об'єкту, що знаходиться у приватній власності, якщо і позивач, і відповідач на це погодилися [12, п. 1]. Дієвість даного Органу обумовлена наступними причинами:

- По-перше, він складається з незалежних експертів, що не представляють жодну політичну силу, і є високошанованими експертами (зокрема – практиками!) у своїй галузі. Серед них, наприклад, професор Річард Еванс (історія Третього рейху), професор Норман Палмер (арт-займи).

- По-друге, виступаючи «альтернативою судовому розгляду» [12, п. 6], Орган хоча і розглядає юридичні права, та він не уповноважений їх визначати їх зміст чи надавати йому загальнообов'язкового характеру [12, п. 5]. Тим не менш, Орган має інші виняткові повноваження: він враховує «моральну силу скарги» і «чи є певний моральний обов'язок у даної установи» [12, п. 6]. Такий спосіб врегулювання арт-спорів насправді близький до вирішення їх «за справедливістю» та принципом «*ex aequo et bono*». Він є остаточним і обов'язковим для сторін, якщо вони на те погодились.

- По-третє, коли при вирішенні справи береться до уваги її моральна сила, Орган також враховує і специфічні положення різноманітних установчих документів музеїв. У Британського музею, наприклад, дуже складна процедура деаксесії (повернення належних йому артефактів) [13, п. 3.9]. У таких випадках, навіть коли витвір мистецтва має бути повернено до його належного початкового власника (що володів річчю ще до Другої світової), Орган максимально намагається досягти врегулювання питання шляхом компенсації. Саме так був вирішений спір за участю Британського музею у 2008 році [14, пп. 18, 23]. Такий підхід є надзвичайно вигідним, адже він підвищує довіру музеїв щодо діяльності Органу.

- По-четверте, *de jure* необов'язкові висновки Органу *de facto* морально зобов'язують сторони. Так, з 12 висновків лише один був відхилений сторонами [15].

Висновки. Діяльність Консультативного органу вже справила неабиякий вплив: як на адресацію питань післявоєнної реституції, так і на внесення змін до сучасного британського законодавства щодо захисту культурних цінностей. У своєму рішенні щодо манускрипту, що знаходився у володінні Британської бібліотеки, Орган рекомендував застосувати норми Декларації антигітлерівських сил 1943 року та Заключного акту Вашингтонської конференції [16, пп. 76-77]. Це рішення безпосередньо вплинуло на прийняття Акту про голокост (про повернення культурних об'єктів) 2009 року.

Іншим важливим здобутком діяльності Органу є його підхід до врегулювання спорів. Як уже було зазначено, Орган не приймає юридично обов'язкові рішення, а оцінює моральне підґрунтя справ. Саме останнє і є ключовим для розгляду заяв про примусовий продаж творів мистецтва, які є одними з найпоширеніших серед аплікантів. Орган оцінює мотиви, вигоди, умови та обставини продажів, що мали місце більш як півстоліття тому. Такий часовий проміжок уже сам по собі є значним випробуванням. Тим не менш, саме такі труднощі штовхають до нових альтернативних варіантів їх подолання. Так, враховуються дані аукціонних будинків та арт-дилерів, а також громадський інтерес у даному артефакті.

Таким чином, британська система розгляду сучасних поствоєнних арт-спорів є чудовим прикладом взаємовигідного врегулювання з урахуванням як прав позивачів, так і громадського інтересу, який – частіше за все – вже склався щодо того чи іншого артефакту. Описаний механізм міг би стати у нагоді Україні при формуванні власної національної стратегії з даного питання, адже наша держава має незліченну кількість незаконно переміщених і привласнених в результаті Другої світової війни культурних цінностей.

Список використаних джерел

1. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (14 May 1954) 249 UNTS 240.
2. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind in YILC (1996) UN Doc A/CN.4/SER.A/1996/Add.I (Part 2).
3. Хенкертс Ж.-М. Обычное международное гуманитарное право. Нормы. / Ж.-М. Хенкертс, Л. Досвальд-Бек; пер. с англ. - CambridgeUniversityPress. – 2005. – 877 с.
4. Mastalir R. W. A Proposal for Protecting the “Cultural” and “Property” Aspects of Cultural Property Under International Law. – Fordam International Law Journal. – Vol. 16:1033 1992-1993. – 1707 p.
5. Wiersma L. L. Indigenous lands as cultural property: a new approach to indigenous and claims. – Duke Law Journal. – Vol. 54:1061 2005. – 1088 p.
6. Ascherson N. End the exile: For 300 years we have had the Elgin Marbles, but the case for the irreturn is now unanswerable. – Guardian (20 June 2004). – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2004/jun/20/art.parthenon>.
7. Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua, Judgment of August 31, 2001, Inter-Am. Ct. H.R., (Ser. C) No. 79 (2001).
8. Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v. Kenya, 276/2003, African Commission on Human and Peoples (4 February 2010).
9. Cultural Property: Return and Illicit Trade, Culture, Media and Sport Committee, Seventh Report (2000-07) HC 371-I.
10. Solomon R. Guggenheim Foundation v. Lubell 567 N.Y.S 2d 623 (Ct. App. 1991).
11. N. Palmer (ed), The Recovery of Stolen Art: a collection of essays (KLI, London 1998) – 754 p.
12. Spoliation Advisory Panel Constitution and Terms of Reference, Department for Culture, Media and Sport (5 August 2011).
13. Policy on De-accession of Registered Items from the Collection, British Museum (26 March 2004) [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.britishmuseum.org/pdf/Deaccession.pdf>.

14. Report of the Spoliation Advisory Panel in Respect of Pieces of Porcelain No in the Possession of the British Museum, London and the Fitzwilliam Museum, Cambridge (11 June 2008) HC 602.
15. M. Bailey, Glaser heirs reject UK spoliation ruling (26 August 2009) The Art Newspaper. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.theartnewspaper.com/articles/Glaser-heirs-reject-UK-spoliation-ruling/18693>.
16. Report of the Spoliation Advisory Panel in Respect of a 12th Century Manuscript No in The Possession of the British Library (23 March 2005) HC 406.

Гнатовський М.М., Іванчук К.***

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТНК

Идеи наделения международной правосубъектностью ТНК, индивидов и т.п. давно не новы. И уже одно то, что эти идеи, оставаясь на уровне доктрины, по сути, не воспринимаются реальным международным правом, свидетельствует о нежизненности такого теоретизирования, во всяком случае, до тех пор, пока не появится некое общемировое правительство, с апологетами которого по сути смыкаются и апологеты распространения международной правосубъектности на физических и юридических лиц.

Г.М. Вельяминов.

Вплив ТНК на людство з кожним днем зростає. І далеко не завжди цей вплив є позитивним. Негативні аспекти діяльності ТНК можливо ефективно вирішувати лише на міжнародному рівні. Тільки згуртування навколо цих проблем міжнародної спільноти та застосування нею міжнародно-правових механізмів регулювання зможе найоптимальніше спрямувати діяльність ТНК на благо людства.

Ключові слова: Конвенція про єдину фіскальну політику, Конвенція про міжнародне оподаткування використання ресурсів людства, міжнародний податок на використання ресурсів людства, Фіскальна служба Міжнародного валютного фонду, Міжнародна фіскальна зона, міжнародна корпорація.

The impact of TNCs on mankind increases every day. And it is not always positive. Negative aspects of TNCs' activity can be effectively solved only at the international level. Only by rallying around these problems of the international community and its application of international legal regulation mechanisms can direct the activity of transnational corporations for the largest benefit of mankind.

Keywords: Convention on Common Fiscal Policy, Convention on International Taxation of Use of the Resources of Mankind, International Tax of Use of the Resources of Mankind, Fiscal Service of the International Monetary Fund, International Fiscal Zone, International Corporation.

Влияние ТНК на человечество с каждым днем возрастает. И далеко не всегда это влияние носит позитивный характер. Разрешение негативных

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студент 4 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

аспектов деятельности ТНК представляется единственно возможным на международном уровне. Только сплочение вокруг этих проблем международного сообщества и применение оным международно-правовых механизмов регулирования сможет наиболее оптимально направить деятельность ТНК на благо человечества.

Ключевые слова: Конвенция о единой фискальной политике, Конвенция о международном налогообложении использования ресурсов человечества, международный налог на использование ресурсов человечества, Фискальная служба Международного валютного фонда, Международная фискальная зона, международная корпорация.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших елементів розвитку міжнародних економічних відносин є діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК). У зв'язку з цим, вже на сучасному етапі актуальна проблема набуття ТНК правосуб'єктності, а до 2035 року вона потребує нагального вирішення у інтересах всього людства. За даними ООН, вже сьогодні в світі існує більше 65 тис. ТНК, що контролюють понад 850 тис. афілійованих зарубіжних компаній по всьому світу, в яких зайнято понад 74 млн. чоловік. При цьому на території промислово розвинених держав розміщується понад 80% материнських компаній і близько 33% афілійованих, у країнах, що розвиваються – відповідно 19,5% і майже 50%, в колишніх соціалістичних державах – приблизно 0,5% і 17%. Така економічна міць дає можливість ТНК диктувати внутрішню і зовнішню політику держав [1, с. 1].

Також збільшення масштабів ТНК вже зараз виражається у поширенні їх діяльності на території, що не оподатковуються жодною державою (зокрема, на території відкритого моря), тобто у виході їх діяльності з-під юрисдикції держав. Дане становище надає додаткові переваги недосконалої конкуренції ТНК і таким чином, сприяє ще більшій монополізації ними світових ринків. До того ж, агресивний розвиток ТНК актуалізує загрозу виснаження обмежених ресурсів Землі.

Оскільки вищенаведені проблеми мають глобальний характер, то й їхнє вирішення представляється можливим лише у міжнародній площині. Складність даного вирішення полягає в тому, що на сьогодні в світі не існує універсального міждержавного нормативно-правового акта, який би регулював діяльність ТНК. Проект Кодексу поведінки ТНК, що розробляється в ООН вже чверть століття, ще не прийнятий і, по суті, його положення вже давно не відповідають вимогам часу. Тому правове регулювання ТНК відбувається на національному рівні країни розміщення [2, с. 218]. Але слід враховувати, що ТНК – це сукупність юридичних осіб різної державної приналежності, а ці особи наділені правосуб'єктністю за законами різних країн. Отже, ТНК не можуть бути об'єктом регулювання права певної окремо взятої країни – ні тієї, де розташовані материнська компанія і штаб-квартира, ані тієї, де діють дочірні компанії та інші відділення ТНК. Виходячи з цього, розробляється концепція про те, що правове регулювання діяльності ТНК повинно виконуватися не тільки на національному, а й у сукупності на міжнародному рівні.

Аналіз досліджень та публікацій. Щодо міжнародно-правового статусу ТНК, то тут питання насамперед полягає у визнанні ТНК суб'єктом міжнародного права. В цілому можна зазначити, що в науці міжнародного права існують два основних підходи до цього питання. Представники першого (Г. М. Вельямінов, Д. К. Лабін, І. І. Лукашук та ін.) вважають, що ТНК не мають якостей суб'єкта міжнародного права і прирівнювання ТНК до держави є неможливим [3, с. 197]. Прихильники іншого підходу (Н.В.Захарова, Р.А.Мюллерсон та ін.) визнають ТНК суб'єктом міжнародного права. У західній доктрині міжна-

родного права поряд з концепціями, згідно з якими заперечується (хоча й допускається в майбутньому) міжнародна правосуб'єктність за ТНК (М. Н. Шоу) або ж підтверджується зростаюча тенденція визнання за компаніями «деякою мірою правосуб'єктності», і ,при цьому заперечується статус суб'єкта міжнародного права за ними (П. Маланчук), міцно встановилася концепція визнання ТНК суб'єктами міжнародного права (Ф. Джессап) [1, с. 2]. На думку В.М.Шумілова, для ефективного регулювання діяльності ТНК потрібно створити певну третю правову систему, поряд з міжнародним і внутрішньодержавним правом, а саме – міжнародне транснаціональне право. Сутність концепції міжнародного транснаціонального права полягає в тому, що учасники міжнародних відносин самі виробляють норми поведінки, які перебувають за рамками внутрішнього права і не охоплюються ні внутрішнім, ні міжнародним правом. Транснаціональне право постає як синтетична правова сфера, в якій взаємодіють як суб'єкти міжнародного права, так і суб'єкти внутрішнього права [4, с. 154].

Мета статті – визначити зміни до правового регулювання ТНК, які є необхідними для подальшого стабільного існування людства.

Завдання статті: виокремити статус, що повинні мати ТНК за їх міжнародно-правового регулювання, визначити права і обов'язки, які набудуть ТНК у відповідності до цього міжнародно-правового статусу, а також структуру і зміст необхідного нового міжнародно-правового регулювання ТНК.

Виклад основного матеріалу. Однак потрібно розуміти, що заради збереження закріпленого у Конституції Буття Людства суверенітету людства, визнання ТНК суб'єктами МП є неможливим тому, що в основі ТНК не лежить функція підтримання і захисту загального суспільного блага. Саме його підтримання і захист на місцевому рівні є суттю діяльності держав та регіональних міжнародних організацій. На глобальному рівні загальне суспільне благо, яке з огляду на масштаби конкретизується як загальне благо людства, забезпечують міжнародні організації. Дані висновки впливають зі змісту Частини I Статуту ООН. Принциповою функцією сучасних держав є забезпечення добробуту їх громадян. Оскільки існування держави залежить від податків, то це зумовлює й її відповідальність перед їх платниками. Існування ТНК залежить від її акціонерів, внески яких створюють статутний капітал компанії, а також вдалих дій з управління цим капіталом на ринках з боку керівних органів ТНК. Кінцевою «ідеальною» метою будь-якої компанії є набуття монопольного становища на ринку, досягнення якого завдає шкоди всім, окрім акціонерів компанії-монополіста. Отже, надання ТНК статусу суб'єкта МП на рівні з державами та міжнародними організаціями не буде сприяти стабільності у світі та інтересам людства, адже ТНК по суті не захищає інтереси спільнот, а лише інтереси своїх акціонерів.

Але потрібно також чітко усвідомлювати, що міжнародний рівень регламентації діяльності ТНК як особливих утворень є необхідним в силу великої специфіки діяльності таких компаній, що одночасно охоплює території декількох країн. Тому декотрі фахівці з міжнародного права (Н. В. Захарова, Р. А. Мюллерсон, Ф. Джессап) піднімають питання щодо надання ТНК статусу міжнародних юридичних осіб, що автоматично виведе їх з-під національної юрисдикції. Однак це неможливо, оскільки міжнародними юридичними особами є такі, що безпосередньо створюються міжнародним договором або ж на основі національного законодавства, прийнятого відповідно до міжнародного договору. Цим двом критеріям ТНК не відповідають, отже, не можуть мати статус міжнародної юридичної особи.

Вихід з дискусійного положення слід шукати у ефективному застосуванні конвенційного та інституційного механізмів міжнародного права. Подальший розвиток проблем, пов'язаних з відсутністю міжнародно-правового регулювання ТНК, вже до 2035 року по-

ставить міжнародну спільноту перед необхідністю вжиття відповідних міжнародно-правових заходів, найбільш дієвими з яких вбачаються прийняття відповідних універсальних конвенцій та заснування відповідних міжнародних інституцій.

Враховуючи сутність визначених проблем, автор пропонує моделі назв та коротку характеристику майбутніх конвенцій, що регулюватимуть проблемні аспекти діяльності ТНК.

Конвенція про єдину фіскальну політику (Convention on common fiscal policy) покликана уніфікувати підходи держав щодо оподаткування ТНК. Зараз щодо цього серед держав існує два підходи: *всесвітній* та *територіальний*. Обидва втілюють спроби визначити, які фірми, іноземні чи «домашні» за інкорпорацією, або які доходи, іноземні чи домашні за походженням, є предметом оподаткування у країні, що приймає.

Всесвітній підхід до оподаткування (він ще має назву *резидентський*, або *національний*, підхід) передбачає однакове оподаткування доходів, зароблених фірмою, незалежно від того, де ці доходи отримані (в країні чи за кордоном). Згідно з цим підходом прибутки транснаціональної корпорації вдома (батьківська фірма) та за кордоном (філії) розглядаються як *всесвітні* прибутки й оподатковуються країною базування. Наприклад, США оподатковують доходи американської ТНК незалежно від того, які джерела цих доходів — внутрішні чи іноземні. Але при цьому не охоплюються доходи філій транснаціональних фірм інших країн базування, що діють на території США. Тому США також застосовують *територіальний* підхід до іноземних компаній, що діють у межах національної юрисдикції, оподатковуючи всі їхні доходи, зароблені на території країни [5, с. 313].

Таким чином, *територіальний* підхід, який ще називають *підходом на основі джерел*, акцентує увагу не на країні інкорпорації фірми, а на тому, що доходи фірми отримані в межах юрисдикції країни, що приймає.

Такі країни, як Німеччина, керуючись *територіальним* підходом, оподатковують отримані на їхній території доходи як іноземних, так і внутрішніх фірм. Але водночас в основному не оподатковують доходи, зароблені поза територією країни. *Територіальний* підхід (як і *всесвітній* підхід) має недоліки. Якщо фірма-резидент заробляє доходи поза країною свого базування, але в країнах-реципієнтах, де отримані ці доходи, вони не оподатковуються, виникає «податковий розрив».

Отже, державам необхідно визначитися з єдиним підходом до оподаткування ТНК, щоб не залишити їх прибутки без належного оподаткування.

Конвенція про міжнародне оподаткування використання ресурсів людства (Convention on international taxation of use of the resources of mankind) має закріпити уніфіковане визначення статусу ТНК та умови їх оподаткування так званим міжнародним податком на використання ресурсів людства.

Для цілей Конвенції передбачається поділ компаній (корпорацій) на національні (НК), власне транснаціональні та багатонаціональні (БНК). Оподаткування національних корпорацій, капітал та виробництво яких розташовані в межах тільки одної країни, залишиться, згідно з положеннями Конвенції, у компетенції держави національності НК. ТНК за конвенцією визначатиметься як компанія, капітал якої розміщений у межах одної країни, а виробництво – у двох або більше. БНК визначатиметься Конвенцією як компанія, капітал та виробництво якої розташовані у двох і більше країнах. ТНК та БНК набудуть статусу об'єкта оподаткування за Конвенцією у випадку, якщо їх виробництво буде частково, або повністю розташоване у межах так званої Міжнародної фіскальної зони (МФЗ). Поняття МФЗ буде дано в Конвенції. МФЗ визначатиметься як території, що не входять до складу жодної держави, зокрема, відкрите море. За фактом наявності вироб-

ництва корпорацій на території МФЗ, положення Конвенції зобов'язуватимуть ці корпорації сплачувати міжнародний податок на використання ресурсів людства. Цей податок буде сплачуватися за одиницю добутого блага у вигляді відсотка від його вартості. Даний відсоток буде залежати від кількості даного ресурсу у МФЗ. Чим менше ресурсу залишатиметься у МФЗ, тим більшим буде величина відсотка. Таким чином, цей податок буде також виконувати і природоохоронну функцію, оскільки корпорації стане не вигідно видобувати у великій кількості ресурси з дна відкритого моря, руйнуючи місцеву екосистему – високий податок змусить її диверсифікувати свої джерела ресурсів. Даний податок нараховуватиметься на баланс Міжнародного валютного фонду, повноваження якого будуть розширенні спеціально для виконання положень Конвенції.

При цьому, виникає потреба створення міжнародного інституту, до компетенції якого належав би збір міжнародного податку на використання ресурсів людства, тобто який відповідав би за оперативну роботу зі здійснення положень Конвенції. Цим інститутом стане Фіскальна служба Міжнародного валютного фонду (Fiscal service of International Monetary Fund). Таким вбачається найбільш ефективно застосування інституційного механізму міжнародного права до врегулювання проблемних аспектів діяльності ТНК.

Висновки. Таким чином, вищезазначене застосування конвенційного та інституційного механізмів міжнародно-правового регулювання покликане зміцнити конкуренцію на ринках та забезпечити розподіл ресурсів Землі найоптимальніше на благо всього людства.

Як відомо з історії міжнародного права, первинною передумовою утворення конкретного правового регулювання є відповідні йому відносини. Таким чином, ми вважаємо, що вищенаведене міжнародно-правове регулювання буде формуватися в міру його практичної невідворотності, як це, наприклад, було у 1945 році, при створенні ООН. Треба зазначити, що як і тоді, спочатку необхідно задекларувати принципи регулювання МЕН у новій системі міжнародних відносин, яка буде створена до 2035 року, а вже потім поступово втілювати їх виконання шляхом створення та ратифікації державами відповідних міжнародних конвенцій, формування глобальних інституцій, закріплення механізмів стабільного функціонування системи, її послідовну оптимізацію тощо. Головне – зберігати суть та мету цих процесів, що полягає в порятунку жителів планети Землі від смертельної для них загрози – егоїзму націй.

Список використаних джерел

1. Романюк Є.І., Малова А.Ю. Проблема правового статусу транснаціональних корпорацій // Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2008 [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pravo/25473.doc.
2. Лукашук И.И. Международное право: особенная часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 517 с.
3. Вельяминов Г.М. Международное экономическое право и процесс // Волтерс Клувер. – М., 2004. – 496 с.
4. Шумилов, В. М. Международное экономическое право: учебник. 3-е изд. Ростов на Дону: Феникс, 2003. – 288 с.
5. Рогач О. І. Транснаціональні корпорації : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. І. Рогач; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Київський університет, 2008. – 399 с.

Гнатівський М.М.,* Лютий В.**

**ЕКОНОМІЧНА СФЕРА БУТТЯ ЛЮДСТВА:
КОНФЕДЕРАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ УСТРІЙ СВІТУ**

Стаття присвячена аналізу економічної сфери буття в контексті формування якісно нового економічного устрою світу в рамках Конфедерації Об'єднаних Націй. Досліджуються концептуально-теоретичні погляди, ідеї та підходи в межах даної проблематики. Розкривається концепція «світ-економіки» І. Валерстайна та Ф. Броделя. Особливу увагу приділено інформаційній парадигмі розвитку економіки Е. Тофлера, Й. Масуди, М. Пората, Т. Сакаїї та Т. Стоньєра. Аналізується поточний стан правового регулювання економіки через визначення основних викликів, проблем та прогалин. Дослідження охоплює галузеві комплекси торгового, митного, фіскального права та права міжнародних фондів. Пропонуються шляхи нормативно-правового та інституційного реформування економічної сфери буття Людства. Здійснюється прогностична оцінка подальшого формування і розвитку нового економічного порядку світу.

Ключові слова: економічна сфера буття, «світ-економіка», міжнародне торгове, митне, фіскальне право, новий економічний порядок, право міжнародних фондів, нормативно-правове реформування, інституційне регулювання економічних правовідносин.

This article is dedicated to the analysis of the economic sphere of life in the context of a qualitatively new world economic system within the Confederation of United Nations. It analyzes the conceptual and theoretical views, ideas and approaches within this issue. It reveals the «world-economy» concept proposed by I. Wallerstein and F. Braudel. Particular attention is paid to the information paradigm of economic development researched by E. Toffler, Y. Masuda, M. Porat, T. Sakaya and T. Stonier. This article analyzes the current state of legal regulation of the economy by identifying fundamental challenges, issues and gaps. The exploration grows on branch complex of trade, customs, fiscal law and international law of funds. It is proposed the ways of legal and institutional reforms in economic sphere of life of Humankind. Implemented prognostic assessment of further formation and development of a new economic order of the world.

Keywords: economic sphere of life, «the world-economy», international trade, customs, fiscal law, a new economic order, law of international funds, legal reform, institutional regulation of economic relations.

Статья посвящена анализу экономической сферы бытия в контексте формирования качественно нового экономического устройства мира в рам-

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студент 4 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ках Конфедерации Объединенных Наций. Исследуются концептуально-теоретические взгляды, идеи и подходы данной проблематики. Раскрывается концепция «мир-экономики» И. Валлерстайна и Ф. Броделя. Особое внимание уделяется информационной парадигме развития экономики Е. Тоффлера, Й. Масуды, М. Пората, Т. Сакайи и Т. Стоньера. Анализируется текущее состояние правового регулирования экономики путем определения основных вызовов, проблем и пробелов. Исследование охватывает отраслевые комплексы торгового, таможенного, фискального права и права международных фондов. Предлагаются пути нормативного правового и институционального реформирования экономической сферы бытия Человечества. Осуществляется прогностическая оценка дальнейшего формирования и развития нового экономического порядка мира.

Ключевые слова: экономическая сфера бытия, «мир-экономика», международное торговое, таможенное, фискальное право, новый экономический порядок, право международных фондов, нормативно-правовое реформирование, институциональное регулирование экономических правоотношений.

Постановка проблеми. Сучасний стан економічної теорії характеризується загальним визнанням значних проблем у цій галузі і, перш за все, у її панівному неокласичному напрямі. Світова економічна думка вже впродовж декількох десятиліть заявляє про нарізлу потребу розробки нової економічної парадигми, створення оновленої методології осягнення суті сучасних змін в економічних процесах. Виникає необхідність дослідження галузевих комплексів системних економічних відносин та шляхів нормативно-правового та інституційного реформування економічної сфери буття Людства. Актуальним залишається питання прогностичної оцінки подальшого формування і розвитку нового економічного порядку світу.

Аналіз досліджень та публікацій. Задля комплексного аналізу сучасних теоретико-практичних підходів у дослідженнях економічних парадигм, вважаємо за потрібне розглянути погляди вчених, чії праці безпосередньо впливають на рівень розкриття даної проблематики. Серед них І. Валерстайн, Ф. Бродель, М. Кондратьєв, В. Леонтєв, Й. Масуда, М. Порат, Т. Сакайя, Т. Стоньер, Е. Тофлер, М. Портер.

Мета статті кристалізується через призму необхідності побудови якісно нового економічно-правового порядку, який відображав би подолання та реорганізацію усіх застарілих та малоефективних механізмів регулювання економічної сфери буття.

Виклад основного матеріалу. В контексті теоретичного аналізу варто підкреслити, що саме Ф. Бродель вводить поняття «світ-економіка» (*l'economie-monde*), підкреслюючи при цьому, що мається на увазі не світова економіка в цілому. У термін «світ» Ф. Бродель вкладає поняття самодостатності, незалежності від інших аналогічних утворень [1, с. 14].

І. Валерстайн запропонував розглядати розвиток людства через структурні механізми «світо-систем», серед яких визначальне місце посідає «світ-економіка». Світо-системний підхід розглядається як концепція, що аналізує генезис, механізм функціонування та еволюцію «історичних систем» [2, с. 309-324]. Останні розглядаються як тривало існуючі інтегровані, взаємозалежні та всеосяжні за способом функціонування цілісності, єдність яких забезпечується наявністю мережі економічних, політичних і культурних процесів, які у сукупності утримують систему в єдності» [3, с. 64]. Межі таких зв'язків окреслюються згідно з прийнятою моделлю суспільного розподілу праці, що забезпечує виживання системи. Саме це дослідження відкрило новий етап у вивченні глобальних циклів

підйому та занепаду «великих держав», а також геоісторичного аналізу мегатрендів всесвітнього розвитку [4, с. 24].

Особлива увага відводиться питанню динаміки системи, що пояснює її історично змінні властивості. Ритмічні коливання не повертають систему до точки рівноваги, а навпаки, розгойдують її у різних напрямках, секулярних трендах, що поступово підходять до своєї кульмінації, яка означає неможливість компенсації структурних порушень за допомогою «тонізуючих засобів». Відповідно, система доходить до моменту, який одні називають «біфуркацією», а інші – «перетворенням кількості в якість» [5, с. 89]. В цілому конструкції Ф. Броделя та І. Валлерстайна, відображають «горизонтальні», тобто інтра-соціорні, зв'язки [6].

Категорія «світ-економіка» дозволила Броделю і Валерстайну створити таку просторово-часову модель соціальної структури, яка ґрунтується на багатолінійному та багатфакторному сприйнятті процесу розвитку людства. Їх концепції дозволяють дати відповіді на ряд раніше невирішених питань і, разом з тим, ставлять перед дослідниками процесів соціально-економічного розвитку нові питання, виводячи сучасні соціологічні, економічні, історичні дослідження в цій та інших сферах на новий рівень пізнання соціальної реальності [7, с. 22].

Висновок, який для нашого дослідження є принциповим полягає в тому, що І. Валерстайн вказує на застарілість та невідповідність викликам сучасної системи міжнародно-правових механізмів регулювання економічних процесів. Тому виникає необхідність у формуванні в першу чергу загальнотеоретичної, а в подальшому і практичної моделі розвитку економіки і її правового регулювання на міжнародному рівні.

На роль нової парадигми поряд з інституційно-еволюційним напрямом претендує також інформаційна парадигма, яка в аналізі економічних процесів і явищ поставила на перше місце інформаційний фактор. В цьому контексті варто виділити роботи Е. Тофлера, Й. Масуди, М. Пората, Т. Сакаїї та Т. Стоньєра [8, с. 32].

За Тоффлером, західне суспільство є свідком початку руйнування індустріалізму та розпаду технократичного планування [9, с. 42]. Як і інші ключові елементи капіталізму, гроші переживають найбільш стрімку і глибоку революцію за багато століть, революцію, яка створить абсолютно нові форми, нові способи виплат та платежів, разом із діловими можливостями взагалі без використання грошей [10, с. 576].

Аналізуючи роботи вказаних науковців варто вказати на узагальнюючі положення, що впливають в рамках даного питання. Зокрема, основними характеристиками інформаційної економіки виступають:

1. перетворення науки в безпосередню продуктивну силу і підвищення значення нематеріальних, інформаційних активів;
2. виникнення глобальної мережі фінансового капіталу та її поєднання з високими технологіями, що забезпечує подальший розвиток;
3. посилення зміни галузевої структури виробництва на основі випереджального росту сектору послуг та його структурування у напрямку четвертинного сектору, що обумовлено зростанням попиту на інформацію та знання;
4. зміна структури зайнятості в інформаційних галузях виробництва;
5. децентралізація управління виробництвом і перехід від вертикального (ієрархічного) до горизонтального (мереженого) принципу організації;
6. демасифікація виробництва з урахуванням зміни попиту і включення до нього культурного елементу;
7. диверсифікація, індивідуалізація та фрагментація праці [11].

Необхідно також додати, що відповідно до циклів Кондратьєва людство переживає 5 фази і згідно з прогнозами приблизно у 2020 році, відбудеться поступовий перехід на новий етап розвитку, в якому відбудеться NBIC-конвергенція (нано-, біо-, інформаційних та когнітивних технологій) Після 2030-х можливе настання технологічної сингулярності [12, с. 192].

Таким чином, правове регулювання міжнародних економічних процесів покликане скоординувати, впорядкувати та систематизувати основні виклики, перед якими постане людство у найближче століття.

Основне проблемне питання, що впливає з мети даного дослідження сформульовано в тезі: Егоїзм нації – чи виживання Людства. Економічна сфера буття залишається однією з основних в контексті міжнародно-правового регулювання – і, без сумніву, вимагає рішучих та продуманих алгоритмів трансформації системи міжнародного економічного права. В даній роботі автор здійснює спробу розглянути оптимістичний сценарій розвитку подій в найбільш оптимальному форматі.

Оптимізуючи втілення основних правових засобів регулювання доцільно виділити наступні галузеві комплекси в рамках даного дослідження:

1. Міжнародне торгове право;
2. Міжнародне митне право;
3. Міжнародне фіскальне право;
4. Право міжнародних фондів.

Необхідно вказати на наявність близько 85 міжнародно-правових актів, прийнятих на універсальному та регіональному рівнях. Проте наявність значної кількості міжнародних договорів вказує лише на неможливість оптимально врегулювати питання міждержавної співпраці, тому досить часто виникають колізійні питання, проблеми тавтологій та прогалин у застосуванні нормативного матеріалу.

У проведеному дослідженні головними прогалинами даних галузевих комплексів варто виділити:

- у міжнародному торговому праві - впливові нації у Світовій організації торгівлі, замість допомоги країнам, що розвиваються, фокусуються на своїх власних комерційних інтересах – таким чином, порушуються базові принципи взаємності та найбільшого сприяння. На перший план виходить проблема недостатньої формальної закріпленості у співпраці між державами.

- у міжнародному фіскальному праві та праві міжнародних фондів – основна проблема, регулювання даних галузевих комплексів, перш за все, виникає через відсутність єдиних уніфікованих нормативно-правових актів, які б систематизували механізми співпраці в усіх галузях міжнародного права, що виступають об'єктами нашого дослідження.

- у міжнародному митному праві – наявність різносторонніх засобів тарифного та нетарифного регулювання, вказує на потребу формування якісно нової конструктивної системи координації співпраці для забезпечення стабільного товарообігу.

Необхідно виділити наступні тенденції щодо зростання загроз у даних галузях:

У міжнародно-економічному регулюванні сформувалась закономірність, яка вказує на те, що принципи здоров'я, безпеки та охорони довкілля стабільно ігноруються.

1. Правове співробітництво держав з питань митно-тарифного регулювання здійснюється або у формі виключно договірних відносин, або у формі широкого міжнародного співробітництва, яке відбувається на постійній основі в рамках відповідних міжнародних організацій. Питання митної співпраці найбільш гостро постає через призму формування універсальної системи тарифного регулювання.

2. Обмеженість функцій та сфери діяльності МВФ у розширенні світової торгівлі, кредитуванні та стабілізації грошових обмінних курсів – ставить на порядок денний питання про формування якісно нової системи резервних фондів з розширеною компетенцією у сфері продовольства та природних ресурсів

3. Збільшення розриву технологічного забезпечення розвинених держав та держав, що розвиваються, як результат – зменшення можливості використання виробничого потенціалу людства в цілому;

4. Поширення доступу агресивно налаштованих держав та угруповань до небезпечних у глобальному масштабі технологій.

Враховуючи вказані тенденції загострення викликів, вбачається, що наступні кроки людства у міжнародній правотворчості концептуально виглядатимуть у форматі запропонованих конвенцій:

У міжнародному торговому праві:

1. Конвенція про загальний режим вільної торгівлі (Convention on the universal free trade) – визначатиме єдиний правовий статус суб'єктів міжнародної торгівлі, який діятиме в екстериторіальному просторовому вимірі. У даному акті затверджуватимуться основоположні ідеї, що визначають питання, в яких усі суб'єкти торгового права повинні співпрацювати для корегування цінової політики на об'єкти торгівлі. Важливим питанням регулювання виступатиме принцип ліквідації «віртуальної» колонізації – подолання прихованих колоніальних режимів, що формуються у зв'язку із залежністю держав від структури експортно-імпортних зовнішньоторговельних відносин.

2. Конвенція про єдине регулювання обігу міжнародних патентів (Convention on the unified regulation of international patent) засновується на принципі масштабності патента – патенти на ті технології, що можуть вплинути на все людство, вилучатимуться із вільного торгового обігу і надходять до Глобального Інституту Оптимального Використання Досягнень Людства (InOpUs). Таким чином, людство зможе оперативніше використовувати ті досягнення, що впливають на нього в цілому заради спільного блага.

У міжнародному митному праві:

Універсальна конвенція про митне співробітництво (Universal Convention on Customs Cooperation) – визначатиме основні засади:

1. Принцип забезпечення вільної торгівлі - усунення митних (фізичних та технічних) бар'єрів, уникнення дискримінаційної політики суб'єктів міжнародних економічних відносин та відмови від демпінгування.

2. Принцип контролю за оборотом товарів – визначення основних обмежень, до певних груп товарів, заборонених у торговому обороті між суб'єктами конфедерації та створення системи квотування на експорт стратегічно важливих об'єктів торгівлі.

3. Принцип єдиних стандартів митної співпраці – визначення системи загальних правил поведінки на митниці.

4. Принцип рівнозначного сприяння - визначення уніфікованих умов міжнародної митної співпраці між суб'єктами міжнародного економічного права та відмова від режимів привілеїв, пільг та переваг.

У міжнародному фіскальному праві:

1. Конвенція про єдину фіскальну політику (Convention on common fiscal policy) – основоположними ідеї формуються на принципі універсального та екстериторіального оподаткування – уникнення дискримінаційних бар'єрів подвійного оподаткування фізичних та юридичних осіб шляхом формування єдиної системи оподаткування.

2. Уніфікований податковий кодекс (Universal tax code) – регулює основоположні питання фіскального права на засадах:

- уніфікованої системи казначейства – формування єдиної світової системи та регіональних підсистем казначейства для покращення ефективності регулювання податкових стягнень. Основною функцією в даному питанні визначається фіксація та реєстрація усіх фінансових інструментів, що надходять у міжнародні резервні фонди.

- глобального резиденства – універсальну податкову відповідальність фізичні чи юридичні особи несуть за місцем перебування їхнього регіонального податкового доміцилію

У праві міжнародних фондів Конвенція про регулювання функціонування світових резервних фондів (Convention on the Regulation of functioning of the global Reserve Funds) – визначатиме:

- Принцип субвенційного регулювання економічного розвитку – полягає у фінансовій допомозі для розвитку тих галузевих комплексів, що найбільше потребують підтримки, в обмін на виконання ними основних завдань, цілей та програм, що є основним предметом їхнього регулювання.

- Принцип загального субсидування – визначає способи надання інструментів субсидій для продовження розвитку проектів та програм, які уже запущені у процес суб'єктами Конфедерації.

- Принцип субсидіарності (рівних можливостей) – конфедерація повинна проявляти ініціативу лише в тих питаннях, де можливостей держав-членів, суб'єктів господарювання буде не достатньо.

- Принцип субституції суб'єктивного складу глобальних фондів – поступова трансформація та реорганізація існуючих суб'єктів, що виконують функції регулювання кредитних відносин та надання фінансової допомоги у системну групу координаційних міжнародних резервних фондів.

Здійснивши нормативне забезпечення правового регулювання, необхідно розглянути систему інституційного забезпечення, що формується відповідно до основних викликів, перед якими постало людство.

У сфері правового регулювання Міжнародних фондів формується відповідна субституційна структура: Міжнародний резервний фонд (INTERNATIONAL RESERVE FUND), як основна та ключова інституція, в межах якої діють Міжнародний фонд продовольства (INTERNATIONAL FUND FOR FOOD), Міжнародний фонд природних ресурсів (INTERNATIONAL FUND FOR NATURAL RESOURCES), Міжнародний валютний фонд (INTERNATIONAL MONETARY FUND). Основна функція міжнародних фондів полягає у розподілі фінансових, продовольчих та ресурсних запасів шляхом надання субвенцій та субсидій для розвитку і підтримки глобальних програм, ідей, цілей, які виникають у подоланні першочергових викликів людства.

Для покращення перерозподілу податкових надходжень формується орган – Глобальне Казначейство (GLOBAL TREASURY), основним завданням визначається проведення збору і реєстрація фіскальних стягнень, які в подальшому передаються у сферу регулювання Міжнародного Резервного Фонду.

Глобальний Інститут Оптимального Використання Досягнень Людства (INTERNATIONAL INSTITUTE OF THE OPTIMAL USE OF ACHIEVEMENTS OF THE HUMANITY (InOpUs)) буде створений задля здійснення принципів та завдань Конвенції про єдине регулювання обігу міжнародних патентів. Даний інститут буде визначати так звані патенти глобального значення, вилучати (викупувати) їх з вільного торгового обігу та розповсюджувати на рівній основі серед всіх держав і народів світу за умови виключно безпечного характеру захищених ними технологій.

У сфері міжнародного митного права необхідно сформувавши Міжнародну митну агенцію (INTERNATIONAL CUSTOMS AGENCY), на котру покладатимуться функції визначення митно-тарифної політики. Одним із основних завдань визначається контроль за товарообігом, встановлення квот, вироблення загальним стандартів та правил, що обмеження визначених груп товарів. На дану інституцію покладається також розроблення проекту Універсальної конвенції про митне співробітництво.

Функціональні параметри вищенаведених міжнародних інституцій, а також рівень їх компетенції, встановлюються чітко в рамках відповідних конвенцій, згідно з встановленими в них конкретними завданнями цих інституцій.

Висновок. Формування нового економічного правопорядку вимагає чималих зусиль в першу чергу у теоретичному осмисленні запропонованих моделей та конструкцій. Дане дослідження спрямоване для вироблення основоположних векторів аналітичної роботи задля втілення таких механізмів правового регулювання. Як підсумок хотілося б зазначити, що протягом усього періоду існування людства, йому чимало разів доводилося жалкувати про те, що необхідні заходи не були вжиті вчасно. Сподіваємося, що кожному із нас вистачить відповідальності перед собою та прийдешніми поколіннями.

Таким чином, у прогностичній оцінці втілення даних ідей, виділяються наступні етапи:

I етап – в межах 5-6 років – проведення Міжнародних засідань, форумів, обговорень з питань втілення основних принципів та запропонованих проектів міжнародно-правових актів.

II етап – в межах 3-5 років – прийняття Конвенції про єдине регулювання обігу міжнародних патентів, Конвенції про регулювання функціонування світових резервних фондів.

III етап – в межах 4-6 років – формування основної системи інституцій МЕР:

1. Міжнародний резервний фонд.
2. Міжнародний фонд продовольства.
3. Міжнародний фонд природних ресурсів.
4. Фіскальна служба Міжнародного валютного фонду.
5. Глобальне Казначейство.
6. Міжнародна митна агенція.
7. Глобальний Інститут Оптимального Використання Досягнень Людства.

IV етап – в межах 4-6 років – прийняття основоположних Міжнародно-правових актів у сфері МЕР:

1. Конвенції про загальний режим вільної торгівлі.
2. Універсальної конвенції про митне співробітництво.
3. Конвенції про єдину фіскальну політику.
4. Уніфікований податковий кодекс.

Список використаних джерел

1. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV – XVIII вв. Т. 3. Вре́мя мира. М., 1992. – 435 с.
2. Wallerstein I. World-Systems Analysis // Social Theory Today / Ed. by A. Giddens & J. H. Turner. – Cambridge: Polity Press, 1987.
3. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / Пер. с англ. под ред. В. И. Иноземцева. – М.: Логос, 2004 – 543 с.

4. Wallerstein I. *The Capitalist World-Economy*. Cambridge University Press, 1979. – 325 p.
5. Amin S., Arrighi G., Frank A.G. and Wallerstein I. *Dynamics of Global Crisis*. New York: Monthly Review Press, 1982. – 153 p.
6. Hopkins T. K., Wallerstein I. *Capitalism and the Incorporation of New Zones into the World-Economy // Review*. Vol. X. Num. 5/6, 1987.
7. Braudel F. *The Expansion of Europe and The “Longue Duree”* // In: Wesseling H. L. *Expansion and Reaction. Essays on European Expansion and Reaction in Asia and Africa*. Leiden Univ. Pr.1978.
8. Masuda Y. *The Information Society as Post-Industrial Society*. – Washington, 1981. – 345 p.
9. Toffler A. *Powershift Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st century*. N.Y., 1990. – 535 p.
10. Toffler A. *Revolutionary Wealth*. N.Y., 2007. – 254 p.
11. Porat The *Information Economy: Definition and Measurement*, Washington D.C.: US Department of Commerce, Office of Telecommunications. – 1977. – 422 p.
12. Коротаяев А. В., Цирель С. В. *Кондратьевские волны в мировой экономической динамике // Системный мониторинг. Глобальное и региональное развитие, 2009.*
13. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/981_003.
14. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_069.
15. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу:
<http://ukraine.uapravo.net/data/base65/ukr65735.htm>
16. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу:
http://www.oecd.org/document/37/0,3746,en_2649_33747_1913957_1_1_1_1,00.html.

Григорів О.М.,* Марущак О.І.**

СФЕРА ПРОСТОРІВ БУТТЯ ЛЮДСТВА: ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРУ СУВЕРЕНІТЕТУ ЛЮДСТВА

У статті йде мова про ідею створення Єдиного Міжнародного Простору у планетарному масштабі. Дане питання розглядається як один зі складових компонентів функціонування UNEC (United Nations Earth Confederation – Конфедерації Об'єднаних Націй Землі). Запропонована концепція врегулювання міжнародних відносин у просторовому вимірі демонструє новаторський підхід і є альтернативою існуючому інституційному механізму.

Ключові слова: UNEC (United Nations Earth Confederation – Конфедерації Об'єднаних Націй Землі), Єдиний міжнародний простір – скорочено ЄМП, Міжнародне право просторів (скорочено – МПП), концепція загальної спадщини людства (res communis humanitatis).

This article refers to the idea of a unified international space on a planetary scale. This issue is considered as one of the components of functioning UNEC (United Nations Earth Confederation – Confederacy United Nations Earth). The concept of settlement of international relations in the spatial dimension and demonstrates an innovative approach is an alternative to the existing institutional mechanism.

Keywords: UNEC (United Nations Earth Confederation), Uniformed International Space, International law of spaces, conception of common heritage of humanity.

В статье идет речь об идее создания Единого Международного Пространства в планетарном масштабе. Данный вопрос рассматривается как один из составляющих компонентов функционирования UNEC (United Nations Earth Confederation – Конфедерации Объединенных Наций Земли). Предложенная концепция регулирования международных отношений в пространственном измерении демонстрирует новаторский подход и является альтернативой существующему институциональному механизму.

Ключевые слова: Конфедерация Объединенных Наций Земли, Единое международное пространство, Международное право пространств, концепция общего наследия человечества.

Постановка проблеми. У світі, де міжнародна співпраця поглиблюється нечуваними темпами, а ефективність використання усіх наявних ресурсів для забезпечення виживання Людства є першочерговим завданням, як ніколи актуальним є усунення недосконалостей

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 4 курсу відділення «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

у сфері права просторів шляхом проголошення Єдиного Міжнародного Простору (Uniformed International Space) з метою встановлення рівного для всіх мешканців планети доступу до світової спадщини людства. Сфера врегулювання міжнародних відносин у межах ЄМП повинна не лише об'єднувати у собі ті принципи міжнародного морського, повітряного та космічного права, що існують на сьогоднішній день, але й створити єдину нормативну базу.

Аналіз досліджень та публікацій. Серед значної кількості публікацій, де розглядається концепція загальної спадщини людства, спеціально цій темі присвячена відносно невелика, але зростаюча кількість робіт, переважно іноземних авторів, зокрема К. Рао, Е. Брауна, Б. Ларшана і Б. Бреннана, П. Сато, А. Пікмаля, А. Касіса, С. Кетца, С. Ерріна, Д. Уоттера, Т. Фітшена, М. Й.А. Заєка, Р. Ст. Дж. Макдональда. В радянській юридичній літературі безпосередньо ця тема була предметом дослідження монографії Б.М. Клименка та декількох статей інших авторів. В сучасній російській літературі на перспективності концепції загальної спадщини людства наголошував І. І. Лукашук. Серед українських юристів деякі аспекти концепції загальної спадщини людства досліджує Г. О. Анцелевич. Варто зазначити, що значний внесок у вивчення даної теми зробив О. А. Радзивілл.

Мета статті полягає у визначенні сутності запропонованого інституту Міжнародного права просторів.

Виклад основного матеріалу. Створення системи права міжнародних просторів можна визначити як логічне продовження та розвиток концепції «загальної спадщини людства».

Концепція загальної спадщини людства виникла в міжнародному праві у 60-ті роки ХХ ст. в зв'язку з дискусіями щодо поширення суверенітету держав на морське дно та його надра. Проте сама ідея рівності прав усіх народів на певну загальнолюдську спадщину має давнє походження. Зокрема, ще Гуго Гроцій у праці «Mare Liberum» сформулював новий принцип, що море є міжнародною територією, і всі народи вільні у його використанні для морської торгівлі [1, с. 58; 2, с. 252].

Формування концепції загальної спадщини людства відбувалося паралельно з окресленням комплексу міжнародно-правових норм, які склали інститут загальної спадщини людства. Предмет регулювання цих норм – розмежування загальнолюдської спадщини і суверенно-національних прав держав на простори і ресурси Землі, інших планет та відкритого космосу.

На початку 80-х років у зв'язку з прийняттям міжнародно-правових актів, спрямованих на забезпечення гідного природного і соціального довкілля, гармонізацію глобальних процесів світового розвитку, правосвідомості, толерантності і моральності суспільних відносин, концепція загальної спадщини людства набула нового значення, що вимагає її нового системного впорядкування. Системоутворюючим чинником при цьому має стати найбільш загальне аксеологічне спрямування концепції, згідно з яким людство розуміється як частини Землі і Всесвіту. Саме в такому аспекті концепція загальної спадщини людства розвиває вчення Е. Леруа, В. І. Вернадського і П. Т. де Шардена щодо ноосфери як поверхні планети, глобально впорядкованої конструктивною діяльністю людства. Відповідно, мета концепції полягає у систематизації найважливіших цінностей людства в якості констант, що забезпечують сталість у розвитку ноосфери, та у визначенні принципів правового регулювання щодо забезпечення, збереження і примноження їх як загальнолюдської спадщини на благо нинішніх і прийдешніх поколінь [3, с. 78].

За І. І. Лукашуком, загальна спадщина людства – це простори, що знаходяться за межами державної юрисдикції, які належать міжнародному співтовариству в цілому, яке визначає їх правовий режим, включно з правилами користування [4, с. 94].

У минулому все, що знаходилося поза межами суверенітету держави вважалося таким, що не належить нікому (*res nullius*). Але поступово прийшли до думки, що міжнародні простори повинні знаходитися у спільному користуванні, так з'явилася концепція спільного надбання (*res communis*) [5, с. 298].

Концепція загальної спадщини людства (*res communis humanitatis*) має безпосереднє відношення до просторів та ресурсів, які за своєю природою не можуть перебувати під суверенітетом тієї чи іншої держави. Вона охоплює океани, глибоководне дно, Антарктику, космос, довкілля в цілому.

Вперше поняття «загальної спадщини людства» було закріплене у резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 2749 (XXV) від 17 грудня 1970 року [6].

У позитивне міжнародне право концепція загальної спадщини була введена Договором про засади діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла (1967 р.) [7]. Згідно з цим Договором «Дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку, і є надбанням всього людства.» (ст. 1). Концепція знайшла втілення і в міжнародному морському праві. Океан і його живі ресурси експлуатувалися переважно промислово розвиненими країнами. У результаті хижацької експлуатації океану було завдано великої шкоди. З'явилася проблема встановлення режиму дна океану (Району), що зберігає життєво важливі для людства ресурси. Конвенція ООН з морського права 1982 [8] визначила: «Район і його ресурси є спільною спадщиною людства» (ст. 136). «Жодна держава не може претендувати стосовно них на суверенні права» (ст. 137).

Визнання Світового океану загальною спадщиною людства мало не тільки загальні, а й конкретні правові наслідки. Так, докорінно змінився комплекс прав держав, що не мають виходу до моря. Вони здобули право на участь у встановленні режиму загальної спадщини і в його використанні, за ними закріплено право виходу до моря через територію прибережних держав.

Розглянута концепція знайшла певне відображення й у правовому режимі щодо міжнародних повітряних просторів.

Таким чином, діяльність людей, спрямована на задоволення своїх поточних потреб, досягла такого розмаху, що постало питання негайного порятунку невідтворюваних ресурсів планети. Набула поширення концепція зберігача (*custodian*) [9, с. 42], згідно з якою держава має забезпечувати раціональне використання природних багатств і плодів праці багатьох поколінь, що перебувають під її суверенітетом, збереження їх для майбутніх поколінь.

Концепція загальної спадщини пов'язана з іншою концепцією, характерною для сучасного міжнародного права, – концепцією стійкого розвитку [4, с. 98]. Збереження загальної спадщини вимагає забезпечення стійкого розвитку всіх країн. Повинні враховуватися інтереси як розвинених, так і країн, що розвиваються.

Так, у своїй праці «Цей світ людини» П. Куусі, фінський вчений, прослідковує історичні та біологічні закономірності розвитку людства, починаючи з первісного суспільства, спираючись на досягнення різноманітних наук – як природничих, так і суспільних. П. Куусі вибудовує теорію виживання людства, що засновується в першу чергу на необхідності вирішення нагальних екологічних проблем [10, с. 239].

Міжнародне право просторів – це новий крок у розвитку людства. Створення МПП, щоправда, не може відбутися миттєво, адже це серйозне переформатування існуючої системи правового регулювання питання просторів. Тому воно передбачає, насамперед, перебудову міжнародного правопорядку. Саме у зв'язку з цим МПП має стати структурною

ланкою Конфедерації Об'єднаних Націй Землі – United Nations Earth Confederation (UNEC) – реформованої Організації Об'єднаних Націй, яка б мала на меті всеохоплююче вирішення різноманітного роду проблем, беручи до уваги інтереси всього людства.

Предметну сферу МПП можна визначити як єдиний простір вод Світового океану, його дна і надр, повітряний простір та космічний простір як загальну спадщину людства. Це означає, що виділена галузь покликана врегульовувати питання користування цим благом, перш за все оцінюючи його як вільну від усіляких посягань та хижацьких інтересів сферу.

Підхід до виокремлення галузей міжнародного морського, повітряного та космічного права є притаманним як радянській, так і сучасній доктрині міжнародного права. Проте західна доктрина має інакший підхід. Наприклад, А. Касезе (Antonio Cassese) говорить про *spatial dimension of state activities* – просторовий вимір діяльності держави [11, с. 83-84].

На сьогодні у межах зазначеної теми виділяють три галузевих комплекси, кожен з яких регулюється на основі власної нормативної бази та окреслений окремим предметом регулювання.

Базову нормативну основу першого складає міжнародне морське право. Основним об'єктом міжнародного морського права є Світовий океан і складові його простори й ресурси, в ефективному зв'язку з діяльністю суб'єктів міжнародного права – держав і їхніх об'єднань (міжнародних організацій і органів, наділених певними правами й обов'язками в сфері дії морського права).

Базову нормативну основу другого складає міжнародне повітряне право. Виходячи з правового статусу повітряного простору, можна стверджувати, що його статус у міжнародному праві є двояким: з одного боку, – це частина простору, що є інтегральною частиною конкретної держави, з іншого боку, – це простори, що знаходяться за межами державної території. Юридичний статус міжнародного повітряного простору полягає в його непідпорядкованості суверенітету певної держави, тобто у відсутності в його просторових межах виняткової юрисдикції будь-якої держави. Цей простір вільний для досліджень і використовується в мирних цілях усіма громадянами, будь-якими фізичними і юридичними особами, але з урахуванням міжнародних зобов'язань держав.

Нарешті, базову нормативну основу третього галузевого комплексу складає міжнародне космічне право. Об'єктом є космічний простір, що визначається як недержавна (міжнародна) територія, юридичний статус і правовий режим якої регулюється міжнародним правом. Саме останній галузевий комплекс потребує найбільшої уваги, оскільки виник зовсім недавно і перебуває у стані активного розвитку.

Найголовнішим на початковому етапі запровадження МПП є виокремлення, визначення основних принципів його функціонування, формулювання, так би мовити, векторів руху та головних завдань. Оскільки на сьогоднішній день і у морському, і у повітряному, і у космічному праві існують власні конвенції, а отже у кожній сфері вже вироблено власні принципи врегулювання відповідних питань, не варто нехтувати тією базою, яка вже функціонує. Потрібно, перш за все, проаналізувати наявну нормативну базу та узгодити положення різних правових джерел у даній сфері таким чином, аби вони не повторювалися та не суперечили один одному. Зробивши загальний огляд основних принципів, які проголошені у сферах морського, повітряного та космічного права можна запропонувати наступні принципи функціонування МПП:

1. Принцип «загальної спадщини людства» – не просто як правова концепція, а як норма *jus cogens*. Тобто використання міжнародного простору має здійснюватись в інте-

ресах людства, а не окремих держав та їх фізичних чи юридичних осіб. Такі особи сплачуватимуть відповідний відсоток від прибутку за користування просторами. На сьогоднішній день вже існують екологічні податки. Так, наприклад, в Нідерландах такий податок стягується на основі закону «Про охорону навколишнього середовища» [12].

2. Принцип сталого розвитку (sustainable development). Суть даного принципу полягає в тому, що потреби Людства треба задовольняти без нанесення шкоди навколишньому середовищу. В рамках даного принципу пропонується на додаток до попередньої тези запровадити штрафний механізм за забруднення навколишнього середовища.

3. Принцип абсолютної відповідальності за транскордонну шкоду – відповідальність держави у разі нанесення шкоди без розгляду факту вини. Виключити можливість уникнення відповідальності через посилення на форс-мажор та стан необхідності [13].

4. Принцип взаємної відповідальності за майбутній стан міжнародних просторів – даний принцип передбачає сплату грошової компенсації до Фонду за користування морським, повітряним чи космічним простором.

Розуміння складності ситуації та потреби її негайного вирішення підтверджується діями міжнародного співтовариства, прикладом перших сигналів тривоги (відсутність єдиної узгодженої політики) може стати той факт, що з 1 січня 2012 року у Європі почала діяти нова система торгівлі квотами на викиди у атмосферу - EU Emission Trade System (EU ETS). Із загального об'єму річних квот 85% буде виділятися безкоштовно у відповідності з потребами авіакомпаній, а решта 15% виставлятимуться на аукціони. Перевищення безкоштовних квот без купівлі додаткових буде коштувати 100 євро за кожну тону вуглекислого газу та каратися аж до заборони польотів над Європою [14].

За останні кілька десятиріччів в біосфері відбулося зменшення відносно частки кисню і підвищення вмісту вуглекислого газу в атмосфері. І ці процеси продовжуються [15, с. 184]. Тому питання ефективного збору коштів у порядку стягнення податків за викиди у атмосферу відходів від згоряння палива є першочерговим завданням.

Не краща ситуація і з Світовим океаном. Недотримання техніки безпеки та гонитва за грошовою наживою неодноразово вилилася вкрай негативними наслідками. Шар нафти на поверхні води перекриває доступ кисню для біоти, що мешкає у товщі води. Це призводить до загибелі мільйонів живих організмів, а в подальшому до порушення природних циклів у біосистемі, що загрожує невідворотними змінами у гармонічному та складному механізмі протікання природних явищ на планеті.

Питання дослідження Космосу потребує найбільшої уваги, оскільки ця галузь найбільш перспективна, адже перенаселення планети вже не фантастичний сюжет, а реальність найближчих десятиліть.

Сукупність перелічених проблем свідчить про недоліки, недосконалість, прогалини у існуючому механізмі регулювання, а дії міжнародних організацій розрізнені та недостатньо профінансовані. Виходом із ситуації, що склалася вбачається саме оновлення, встановлення єдиного порядку. Задля цього пропонується створити у межах Світового Парламенту спеціальну міжнародну інституцію – Організацію Єдиного Міжнародного Простору – Common Organization of the International Space (COIS), яка могла б формувати загальну політику міжнародного співтовариства в даній предметній сфері. Допоміжними кореспондуючими підрозділами потрібно створити міжнародні інституції статусу Міжнародних агентств за конкретною спеціалізацією, а на їх базі міжнародні інституції зі статусом служб (наприклад – Міжнародна служба порятунку суден на водах). Основні обов'язки суб'єктів міжнародного співтовариства:

1. Піклування про наступні покоління, що виявлятиметься, в першу чергу, у підтриманні належного стану навколишнього середовища; дане піклування реалізовуватиметься у вигляді сплати за використання міжнародних просторів;

2. У повітряному праві – перехід на екологічно нешкідливе паливо (біоетанол, тощо), впровадження єдиного податку за викиди вуглекислого газу внаслідок згорання палива;

3. У морському – обов'язок додаткової лоцманської розвідки з урахуванням не лише рельєфу морського дна, але й з урахуванням розташування живих ресурсів; також додаткові податкові збори на будівництво штучних каналів, встановлення вдосконалених правил вилову риби на відкритих водах;

4. У космічному праві – обов'язок сплачувати збори за кожен виліт у космічний простір та кожен день перебування у ньому космічних апаратів.

Існуючі міжнародні організації як базовий інституційний механізм будуть збережені, але зазнають об'єднання у рамках Організації Єдиного Міжнародного Простору, яка буде наділена міжнародним статусом. Даній міжнародній організації будуть підвідомчі наступні міжнародні інституції спеціальної компетенції: Міжнародне Агентство з питань морських просторів – на базі ІМО (Міжнародної морської організації); Міжнародне Агентство з питань повітряного простору – на базі ІКАО; Міжнародне Агентство з питань космічного простору – на базі НАСА.

У якості міжнародних інституцій у статусі служб повинні будуватися та працювати інші, які будуть функціонально зв'язані з ними. Наприклад, у рамках МА з морських просторів пропонується виділити Міжнародну Службу з питань виключної економічної зони, Міжнародну Службу з питань континентального шельфу тощо.

Окремо буде існувати, Міжнародна Служба з фінансового контролю та моніторингу використання міжнародного простору, яке займатиметься питаннями збору в Фонд міжнародних просторів – Foundation for International Spaces (FIS) – коштів за використання міжнародних просторів.

Висновки. Отже, у рамках Єдиного Міжнародного Простору необхідно створити такий інституційний механізм, який би зміг контролювати використання вод Світового океану та його ресурсів, забезпечувати належну грошову компенсацію за забруднення атмосфери. Створення МПП потребує глибокого дослідження, особливо прискіпливої уваги вимагає вивчення існуючих практичних питань, які не отримали правового закріплення. Відкритим залишається питання розробки точної структурної моделі ієрархічної організації права міжнародних просторів. Поки що сформульована лише ідея та зазначені основні концептуальні положення, справа залишається за більш деталізованим та конкретним вивченням. Але метою цієї статті є, перш за все, заклик до рішучих дій та співпраці. Запропоновані напрацювання можуть стати у подальшому відправним пунктом у появі нового досконалого світового порядку. Людство має зробити рішучий крок, аби загальний егоїзм не став причиною вимирання *homo sapiens*.

Список використаних джерел

1. Grotius, Hugo. The freedom of the seas (Mare liberum) or the right which belongs to the Dutch to take part in the East Indian trade. Ed. with an introd. note by J. B. Scott. New York – London, 1916. – 83 p.
2. Баскин Ю.Я., Фельдман Д. И., Роль Г. Гроция в становлении и развитии науки международного права. – 252 с.
3. Проблеми і перспективи концепції спільної спадщини людства в сучасному міжнародному праві [Текст] : дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Радзівілл Олександр Анато-

- лійович; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2000. – 210 с.
4. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть. Учебник. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 544 с.
 5. Международное право. Л. Д. Тимченко / Учебник. – Харьков: Консум; Университет внутренних дел, 1999. – 528 с.
 6. Резолюція 53/32 Генеральної Асамблеї ООН «Світовий океан та морське право»/ Міжнародний документ від 24.11.1998 [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_614.
 7. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. / Міжнародний документ від 27.01.1967[Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_480.
 8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права/ Міжнародний документ від 10.12.1982 [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
 9. Колодкин А.Л. Принцип общего наследия человечества // Мировой океан и международное право. – М., 1986. – 83 с.
 10. Кууси П. Этот человеческий мир. – М., Прогресс, 1988. – 368 с.
 11. Antonio Cassese. International Law. Second edition. – Oxford University Press. – 2005. – 616 p.
 12. Environment protection and biodiversity conservation act 1999 [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.worldlii.org/form/search/?meta=%2Fworld&method=any&query=environment&mask_links=&mask_world=&submit=Search.
 13. Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права (Ст.18.2) /Міжнародний документ від 10.12.1982 [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
 14. Directive 2008/101/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 amending Directive 2003/87/EC so as to include aviation activities in the scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community.
 15. Колбасов О.С. Международно-правовая охрана окружающей среды. – М., 1982. – 249 с.

Григоров О.М., Бровко О.М.***

**ЮРИДИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЕКСПРОПРІАЦІЇ.
ВИДИ ТА ТИПИ ЕКСПРОПРІАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ГАРАНТУВАННЯ
ПРАВ ІНВЕСТИТОРІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ**

У статті досліджуються питання юридичних параметрів експропріації, а також зроблено спробу виокремлення видів та типів експропріації на основі дослідження рішень ICSID.

Ключові слова: інвестиції, ICSID, експропріація, пряма/непряма експропріація, повзуча експропріація.

The article deals with the legal parameters of expropriation. The authors endeavoured to single out species and types of expropriation on the basis of ICSID decisions.

Keywords: investment, ICSID, expropriation, direct/indirect expropriation, creeping expropriation.

В статье исследуются вопросы юридических параметров экспроприации, а также сделана попытка выделения видов и типов экспроприации на основе исследования решений ICSID.

Ключевые слова: инвестиции, ICSID, экспроприация, прямая/непрямая экспроприация, ползучая экспроприация.

Постановка проблеми. Статус держави на міжнародній арені багато в чому залежить від інвестиційного клімату, тобто настільки держава поважає права інвесторів та не посягає на них. Проте практика показує, що держава та інвестори – як сторони діагональних відносин – рідко можуть знайти спільну мову, тому звернення до Центру з вирішення інвестиційних спорів (більш відомий як ICSID, далі – ICSID) є найбільш ефективним способом вирішення інвестиційних спорів. І багато в чому рішення ICSID заповнюють ті прогалини, які наразі існують при теоретичній розробці питань, що стосуються експропріації та справедливої компенсації.

Аналіз досліджень та публікацій. Наше дослідження спирається на основні положення, які закріплені в численних рішеннях ICSID, дво- та багатосторонніх інвестиційних договорах. Також при написанні даної роботи ми використовували авторитетні праці А. Касезе, М. Шоу, Rudolf Dolzer, Christoph Schreuer, М. Stevens, Alberto Alvarez-Jimenez, Mitchal Waibel, Kevin P. Gallagher.

Мета статті. Усвідомлюючи масштабність поставленої проблеми, неможливість її остаточного вирішення в рамках даного дослідження, нашою метою є ґрунтовне дослідження, базуючись на рішеннях ICSID, різних типів та видів експропріації, що дасть можливість розробити моделі захисту прав інвесторів.

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 5 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Виклад основного матеріалу. Традиційно експропріація вважається найбільш суворою формою втручання у власність іноземців. Усі законні сподівання інвесторів руйнуються у тому випадку, коли інвестиції експропріюються без надання відповідної адекватної компенсації [3, с. 89].

У відповідності з концепцією суверенної влади держави, класичним є підхід до експропріації як права держави експропріювати власність іноземців. Як показує практика, держави розглядають право на експропріацію як право фундаментальне, оскільки навіть сучасні двосторонні інвестиційні угоди не містять повної заборони проведення експропріації, а лише містять положення про умови на наслідки експропріації.

При розгляді проблеми експропріації постає три питання. По-перше, це питання визначення категорії інвестицій. Як відомо, стаття 25 Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами й іноземними особами (далі – Вашингтонська Конвенція) від 18 травня 1965 року, яка містить положення щодо компетенції ICSID, не дає чіткого визначення поняття інвестицій. Тобто, сторони виходячи із принципу диспозитивності можуть самостійно визначати зміст категорії «інвестиції».

Друга проблема пов'язана із визначенням поняття «експропріація». При здійсненні прямої експропріації, можливо, проблематичні питання не виникають, оскільки в такому випадку відбувається примусове відчуження власності інвесторів. Проте проблеми можуть виникнути при здійсненні непрямої експропріації, коли де-юре власник залишається власником або продовжує здійснювати ефективний контроль, проте де-факто відбувається експропріація.

Третя проблема пов'язана із умовами проведення експропріації, оскільки при поданні позовів проти держави до національних судів чи при передачі справ на розгляд арбітражу або до ICSID, інвестори вимагають справедливої та адекватної компенсації, критерії якої не є чітко встановленими.

Традиційно існують три (за деякими джерелами - чотири) умови проведення експропріації законно. Ці умови містяться в більшості двосторонніх інвестиційних угод та вважаються частиною звичаєвого міжнародного права. Ці умови мають бути дотримані одночасно[3, с. 91]:

- Експропріація має бути проведена в публічних інтересах. Поняття «публічний інтерес» є надзвичайно широким та всеохоплюючим. Не існує уніфікованого підходу до визначення цього поняття. Наприклад, у справі *ADC v. Hungary* трибунал постановив, що «гармонізація угорської стратегії, законів та постанов у галузі транспортної інфраструктури із вимогами права ЄС» не може бути визнана такою, що відповідає концепції публічного інтересу [13, р. 430].

- Такі заходи не можуть бути вжиті свавільно (*arbitrary*) та на дискримінаційній основі;

- Деякі угоди також містять вимогу *due process* – належної правової процедури, яка розглядається як елемент мінімальної норми (*minimum standard*) звичаєвого права та як вимога справедливого поведіння (*fair and equitable treatment*);

- При проведенні експропріації інвесторам має гарантуватись швидка, адекватна та ефективна (справедлива) компенсація. Компенсація вважається адекватною, якщо вона відповідає ринковій вартості експропрійованих активів.

Таким чином, в умовах відсутності уніфікованої термінології, вимоги проведення законної експропріації не є чітко закріпленими на універсальному рівні. Сторони визначають дані вимоги при укладанні двосторонніх інвестиційних угод, так само вони закріплені на регіональному рівні (наприклад, НАФТА).

Наявність чітких параметрів та критеріїв кваліфікації дій держави як певного типу (виду) експропріації дасть змогу інвесторам прогнозувати дії держави та більш чітко визначати механізм захисту їхніх прав. Тому намагатимемось провести різницю між різними типами та видами експропріації при дослідженні прямої, непрямой, повзучої та часткової експропріації, виходячи з того, що тип є поняттям ширшим та більш всеохоплюючим, аніж вид, який, в свою чергу, об'єднує за спільними ознаками певні явища і входить до складу загальнішого вищого розділу - типу.

Традиційно основна різниця між прямою (direct, formal) та непрямой (indirect) експропріацією полягає у тому, чи відбувається зміна власника активів, тобто чи переходить право власності до держави.

Проте зазвичай держави рідко вдаються до прямої експропріації, ставлячи таким чином під загрозу інвестиційний клімат в цілому, оскільки прийняття законодавчого акту, яким би інвестор позбавлявся права власності на інвестовані активи, мало б довгостроковий негативний вплив на репутацію держави в середовищі інвесторів.

Визначальним є той факт, що при проведенні непрямой експропріації статус інвестора як власника залишається недоторканим, проте інвестор позбавляється фактичного права використовувати інвестовані ресурси. Типовою рисою непрямой експропріації є також те, що держава як експропріатор заперечує факт проведення експропріації і не збирається виплачувати інвесторам компенсацію [3, с. 92].

Двосторонні та багатосторонні інвестиційні угоди традиційно містять положення про непряму експропріацію та прирівнюють її до експропріації як такої. У Проекті Конвенції про інвестування за кордоном (Draft Convention on Investment Abroad, або Abs-Shawcross Draft Convention) [8, с. 115-118] 1959 року містять положення про заходи позбавлення власності інвесторів прямо та опосередковано (direct or indirect). Аналогічне положення міститься у Конвенції Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (OECD Draft Convention on the Protection of Foreign Property) [11].

Отже, як пряма, так і непряма експропріація призводять до фактичної втрати власником можливості реалізовувати повноваження власника (володіння, користування та розпорядження) інвестованими активами. Проте, з юридичної точки зору, при непрямій експропріації титул власника залишається незмінним, але його права щодо користування та розпорядження активами частково або повністю обмежуються.

Уряд не має права порушувати права інвестора шляхом вжиття дій, які, якщо розглядати їх окремо, не будуть становити експропріації, проте ефект від таких дій у сукупності буде еквівалентний ефекту від непрямой експропріації. Крім того, експропріація як така може бути здійснена поступово або миттєво (тобто одноактною дією) [3, с. 114].

На практиці термін «повзуча експропріація» вживався при розгляді справи *Generation Ukraine v. Ukraine* [13], де було встановлено, що повзуча експропріація є формою непрямой експропріації із визначальною часовою характеристикою, коли дії держави поступово призводять до експропріації майна. У випадку повзучої експропріації дії держави є послідовними і призводять до порушення прав інвестора та відповідних міжнародних стандартів захисту прав інвесторів [13].

У справі *Siemens v. Argentina* [10] (2007) уряд вжив ряд протиправних дій, включаючи тимчасові призупинення прибуткової діяльності інвесторів, безрезультатні переговори та насамкінець повну відміну проекту, куди планувалось інвестувати кошти. Трибунал визнав ряд таких дій як повзучу експропріацію. При цьому було зазначено, що кожний крок держави при здійсненні непрямой експропріації має мати негативний вплив на інвестора і не бути незаконним [10].

Таким чином, як впливає із рішення по справі *Generation Ukraine v. Ukraine*, повзуча експропріація була визнана різновидом непрямой експропріації. Іноді в доктрині також можна зустріти підхід, що терміни «непряма» та «повзуча» експропріація є взаємозамінними термінами [3, с.114].

Проте на нашу думку, дані терміни не можна ототожнювати, оскільки визначальним залишається часовий фактор. По-перше, непряма експропріація є більш широким поняттям, аніж повзуча експропріація, оскільки як пряма, так і непряма експропріація може мати поступовий (повзучий) характер. По-друге, при реалізації державою стратегії поступової експропріації, захистити права інвестора буде набагато важче, оскільки в такому випадку вже з перших кроків уповноважених органів необхідно буде виявити, що держава має на меті посягнути на права та законні інтереси іноземного інвестора.

Концепція часткової експропріації наразі лише розробляється на теоретичному рівні, оскільки рішення арбітражних установ є настільки різними, що не дають можливості сформулювати єдиний доктринальний підхід до цієї проблеми.

Питання полягає у наступному, якщо лише частина активів інвестора була експропрійована, то чи може інвестор звернутись за захистом своїх порушених прав?

Раніше дане питання розглядалось в контексті справи *Middle East Cement Shipping v. Egypt* [17]. Урсула Крієбаум (Ursula Kriebaum) наводить цікавий приклад: якщо інвесторові належить п'ять полів, і держава експропріювала одне поле, то чи можна такі дії розглядати як експропріацію, оскільки більша частина залишилась недоторканою й надалі знаходиться у власності інвестора [5, с. 69]?

Через таку невизначеність страждають інтереси інвесторів та держави, оскільки інвестори не можуть правильно прорахувати ризики, а держава не знає, які правові наслідки матимуть дії, що призводять до втрати інвестором частини майна. Не підлягає сумніву, що визнання концепції часткової експропріації матиме позитивний вплив на інвесторів, оскільки в такому випадку інвестор отримає право на компенсацію за експропріацію частини інвестованих активів, при цьому продовжуючи інвестиційну діяльність в державі.

Проте судова та арбітражна практика не дає можливості дати чітку відповідь на поставлене запитання. Наприклад, у справі *Azurix v. Argentina* [12] (2006), що стосувалась порушення концесійних договорів, трибунал не визнав дії уряду як експропріацію, оскільки інвестор продовжував здійснювати контроль над активами: «Azurix продовжував володіти 90 відсотками акцій у компанії АВА, тому незважаючи на порушення концесійних угод, інвестиції цієї компанії не були експропрійовані» [12].

Схожий підхід був проілюстрований у справі *LG&E v. Argentina* [14] (2006), коли трибунал застосував критерій контролю над інвестиціями та відмовив у кваліфікації дій уряду щодо порушення концесійних угод експропріацією. Зокрема, трибунал постановив, що: «втручання у можливість інвестора здійснювати свою діяльність не вважається експропріацією навіть тоді, коли інвестор втрачає дохід та прибуток» [14].

Таким чином, якщо виходити лише з критерію здійснення контролю над інвестиціями та ігнорувати економічні показники та критерії, то може виникнути така ситуація, коли внаслідок дії держави інвестор де-юре залишається власником інвестованих ресурсів, проте де-факто його подальша економічна діяльність стає позбавленою сенсу, тому що він втрачає не лише дохід, але й прибуток.

Проте у справі *Middle East Cement Shipping v. Egypt* [17] (2002) був застосований інший більш раціональний підхід, оскільки при вирішенні даної справи трибунал розглядав окремо два питання: по-перше, чи можна вважати експропріацією анулювання ліцензії на імпорт цементу, і по-друге, чи можна вважати експропріацією позбавлення права

власності та продаж з аукціону корабля інвестора. На обидва вищезазначені питання трибунал надав стверджувальну відповідь.

На нашу думку, дане рішення є важливим з тієї точки зору, що трибунал розглянув окремо питання по експропріації активів, а не виходив із загальної концепції збереження ефективного контролю над інвестиціями в цілому.

Ще більш прогресивним було рішення по справі *Eureka V.V. v. Poland* [15] (2005). Інвестор придбав акції у страховій компанії, яка підлягала приватизації. Оскільки він був міноритарним акціонером, у додатковій угоді були прописані умови купівлі додаткових акцій, щоб інвестор міг отримати контрольний пакет. Проте згодом держава відмовила інвесторові у праві купівлі додаткових акцій. Трибунал постановив, що право придбання додаткових акцій становить «актив» інвестора, що може окремо бути експропрійованим. Із цього випливає, що незважаючи на те, що над основним активом інвестор продовжував здійснювати ефективний контроль, окреме право інвестора на придбання додаткових акцій може розглядатись як об'єкт експропріації.

У зв'язку із таким не уніфікованим підходом до питання часткової експропріації, Урсула Крієбаум пропонує критерії, при дотриманні яких концепція часткової експропріації може бути застосовною:

- Увесь інвестиційний проект може бути поділений на окремі елементи, тобто окремі права інвестора можуть бути виділеними;
- Держава позбавила інвестора права власності на ті активи, які охоплюються поняттям «інвестиції», яке міститься у застосовній інвестиційній угоді;
- Право інвестора, виділене з усієї маси прав, може реалізовуватись окремо в економічному плані (*is separable of economic exploitation*) [5, с. 83].

Наприклад, якщо інвестор має ліцензію на експорт алкогольних напоїв, замороженої їжі та сигарет, то чітко можна виділити три лінії ведення бізнесу, посягання на які окремо може розглядатись як експропріація [5, с. 83-84].

З підходу Урсули Крієбаум випливає, що експропріації можуть підлягати лише матеріальні активи (*tangible property*). Проте у справі *Amoco International Finance Corp v. Iran* [17] (1987) трибунал постановив, що експропрійоване може бути будь-яке право, яке може бути об'єктом комерційних транзакцій [17, para 108]. У справі *Tokios Tokelés v. Ukraine* [18] (2004) трибунал постановив, що усі комерційні операції, що пов'язані з матеріальними активами, вважаються інвестиціями, а також контрактні права [18, paras 92-93].

У іншій справі *Siemens v. Argentina* [10] (2007) трибунал виніс рішення, що експропріація не зводиться лише до матеріальних активів [10, para 267]. Важливе значення при цьому має статус, у якому діє держава. Щоб розцінювати дії держави як експропріацію, остання має діяти офіційно (*in official capacity*). Якщо держава порушує контрактні зобов'язання, то вона має обов'язково діяти як суверен [1, с. 117].

У справі *Waste Management v. Mexico* [19] (2004) трибунал постановив, що відсутність платежів по концесійним угодам не можна вважати експропріацією, оскільки будь-яка приватна особа може не виконувати положення контракту, а націоналізація та експропріація є актами, притаманними саме державі. Держава може як не виконувати свої зобов'язки за контрактом, так і експропріювати права інвестора за контрактом [19, р. 174-175].

Таким чином, на нашу думку, якщо держава відмовляється надавати інвесторові права, які вона обіцяла при укладанні інвестиційної угоди, і якщо ці права прописані в угоді, то має бути офіційний акт як вияв суверенної влади держави, яким держава позбавляє інвестора певних прав. В такому випадку, незалежно від того чи мова йде про ма-

теріальні активи, чи про контракті права інвесторів, дії держави можуть бути кваліфіковані як часткова експропріація або експропріація в цілому.

Висновки. Таким чином, у рамках даної статті ми дослідили теоретичні підходи щодо визначення експропріації. Було виявлено, що не існує чітко сформульованого та нормативно закріпленого поняття експропріації, що веде до, по-перше, підміни понять, коли експропріацію замінюють конфіскацією, реквізицією та націоналізацією, а по-друге, створює відповідні складнощі при кваліфікації дій держави. Окрім того, в умовах відсутності чіткого визначення поняття доволі складним вдається процес виокремлення типів та видів експропріації, оскільки судова практика з даного питання є дуже різноманітною.

При дослідженні даного питання ми виходили з того, що експропріація – це будь-які дії зі сторони держави, що ведуть до позбавлення інвестора номінального та/або фактичного права власності на інвестовані активи.

Було виявлено, що на теоретичному рівні питання виокремлення типів та видів експропріації не є розробленим. Проте різноманітність державної практики та значна кількість судових рішень дають достатньо можливостей, щоб таку класифікацію провести. Варто зазначити, що така класифікація не носить суто теоретичний характер, вона є практично важливою, оскільки дії держави можуть бути завуальованими, як наприклад, при повзучій експропріації, що не дає інвесторові достатніх можливостей для прогнозування та вироблення стратегії захисту своїх прав.

Список використаних джерел

1. Permanent Sovereignty over Natural Resources, General Assembly Resolution 1803 (XVII) of 14 December 1962.
2. Rudolf Dolzer, Christoph Schreuer. Principles of International Investment Law, Oxford University Press, 530 p.
3. R. Dolzer & M. Stevens Bilateral Investment Treaties (Hague Publishers) 1995, 330 p.
4. Christoph Schreuer, Fair and Equitable Treatment in Arbitral Practice, 6 J. World Investment & Trade. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/77.pdf> (accessed 10.01.2013).
5. Louis B Sohn; Richard Baxter. Draft Convention on the International Responsibility of States for Injuries to Aliens, Harvard Law School, 1959, 154 p.
6. Ursula Kriebaum. Partial Expropriation. The Journal of World Investment & Trade. Vol. 7, Feb. 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.univie.ac.at/intlaw/kriebaum/pub_uk_9.pdf (accessed 10.01.2013).
7. OECD, International Investment Law: A Changing Landscape (2005). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/inv/internationalinvestmentagreements/40077165.pdf> (accessed 10.01.2013).
8. Taking of Property. UNCTAD/ITE/IIT/15, New York, Geneva, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/docs/psiteiitd15.en.pdf> (accessed 10.01.2013)
9. UNCTAD, Series on Issues in International Investment Agreements. Taking of property (2000). Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.unctad.org/en/docs/psiteiitd15.en.pdf> (accessed 10.01.2013).
10. Siemens v. Argentina (Award 6 February 2007). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biicl.org/files/3905_2007_siemens_v_argentina.pdf (accessed 10.01.2013).
11. ADC v. Hungary, Award, 2 October 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biicl.org/files/3911_2006_adc_v_hungary.pdf (accessed 10.01.2013).

12. Azurix v. Argentina, Award, 14 July 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biicl.org/files/3910_2006_azurix_v_argentina.pdf (accessed 10.01.2013).
13. Generation Ukraine v. Ukraine, Award, 16 September 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://italaw.com/cases/documents/483> (accessed 10.01.2013).
14. LG&E v. Argentina, Decision on Liability, 3 October 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://italaw.com/cases/documents/623> (accessed 10.01.2013).
15. Eureko B.V. v. Poland, Partial Award, 19 August 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://italaw.com/cases/documents/413> (accessed 10.01.2013).
16. Amoco International Finance Corp v. Iran, Award, 14 July 1987. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trans-lex.org/231900> (accessed 10.01.2013).
17. Middle East Cement Shipping v. Egypt, Award, 12 April 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biicl.org/files/3923_2002_middle_east_cement_v_egypt.pdf (accessed 10.01.2013).
18. Tokios Tokeles v. Ukraine, Decision on Jurisdiction, 29 April 2004. Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://italaw.com/documents/TokiosAward.pdf> (accessed 10.01.2013).
19. Waste Management v. Mexico, Award, 30 April 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.italaw.com/cases/documents/1160> (accessed 10.01.2013).

Забара І.М.,* Кривецька О.В.**

МІЖНАРОДНЕ НООСФЕРНЕ ПРАВО: ВСЕЛЕНСЬКИЙ РОЗУМ І МИСЛЯЧА МАТЕРІЯ

У статті проаналізовано основні тенденції та проблеми регулювання інтелектуальної діяльності людини. Автори вводять поняття «ноосферного права» як галузевого комплексу міжнародно-правового регулювання. Піднімається тема штучного інтелекту і визначення його правового статусу в майбутньому. Автори пропонують закріпити принцип суверенітету розуму як один із основоположних принципів міжнародного права.

Ключові слова: Ноосферне право, суверенітет розуму, міжнародно-правове регулювання, інформаційна взаємодія, інтелектуальна діяльність, штучний інтелект.

The most considerable tendencies and problems of the intellectual activity regulation are analyzed in the article. The authors introduce a concept of «law of noosphere» as a branch complex of the international legal regulation. The point of artificial intelligence and further determination of its legal status is raised. The authors propose to consolidate the principle of sovereignty of intellect as one of the fundamental principles of international law.

Keywords: Law of noosphere, sovereignty of intellect, international legal regulation, informative interaction, intellectual activity, artificial intelligence.

В статье проанализированы основные тенденции и проблемы регулирования интеллектуальной деятельности человека. Авторы вводят понятие «ноосферного права» как отраслевого комплекса международно-правового регулирования. Поднимается тема искусственного интеллекта и определения его правового статуса в будущем. Авторы предлагают закрепить принцип суверенитета разума как один из основополагающих принципов международного права.

Ключевые слова: Ноосферное право, суверенитет разума, международно-правовое регулирование, информационное взаимодействие, интеллектуальная деятельность, искусственный интеллект.

Постановка проблеми. Питання виділення ноосферного права в окрему галузь є сміливою спробою переосмислити сучасний стан міжнародного права та спроектувати подальші напрямки його розвитку, що на сьогодні диктується новими явищами у сфері інформаційних та інноваційних технологій. У свою чергу, ці процеси зумовлюють радикальні суспільні зміни в рамках світового співтовариства.

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 4 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналіз досліджень та публікацій. Над міжнародно-правовими аспектами регулювання інформаційного суспільства та кіберпростору працюють вітчизняні та іноземні науковці і спеціалісти з міжнародного права, серед яких Забара І. В., Макаренко Є. А., Мережко О. О., Памела Самуальсон, Єва Саймон, Ендрю Мюррей та інші. Що стосується правового регулювання штучного інтелекту, одним із перших науковців, хто розглянув це питання був Лоуренс Солум. На сьогодні спроби обґрунтувати можливість правосуб'єктності істот зі штучним інтелектом роблять такі науковці як Сем Лемн-Вільціг, Джон МакГініс та інші.

Крім того, у даній статті проаналізовано філософські ідеї формування ноосфери та головні аргументи сучасних науковців-футурологів щодо перспектив розвитку штучного інтелекту.

Мета статті полягає у висвітленні найактуальніших тенденцій у розвитку правового регулювання інформаційного суспільства, інтелектуальної власності та штучного інтелекту у світлі поширення віртуального способу соціальної взаємодії та впровадження нанотехнологій у повсякденне життя.

Виклад основного матеріалу. Теорія, обґрунтована В.І. Вернадським, ось уже понад півстоліття породжує жваві дискусії серед науковців. Але якщо раніше ноосфера розглядалася як тема природничо-філософського характеру, то сьогодні постає потреба у її правовому регулюванні. Не дивно, адже новітні досягнення людини, зумовлені передусім її інтелектуальним розвитком, мають своїм наслідком небачені раніше зміни як у суспільному, так і в біологічному сприйнятті людини як виду, розширюється спектр її прав і свобод. З іншого боку, разом із інформаційно-технологічним прогресом людства з'являються і питання, котрі не мали аналогів раніше, а також загрози та небезпеки, для запобігання яким необхідний комплекс взаємозалежних прав і обов'язків, дозволів і заборон. У світлі висхідних глобалізаційних процесів саме міжнародне право набуватиме вирішального значення в розробці механізму правил і гарантій, котрі забезпечать справедливе співвідношення суверенітету Людства, суверенітету держави і, нарешті, суверенітету кожного окремого індивіда.

Як стверджує американський футуролог Курцвейл, відомий у всьому світі «вчений-пророк», на людство чекає найбухливіша революція, що зумовить у 2045-му році *настання точки технологічної сингулярності*. Ця заява була зроблена на організованому Курцвейлом саміті футурологів, що проводився у наприкінці 2011 року в Нью-Йорку [1]. Ще у 1933 р. Вернон Віндж, американський математик і письменник-фантаст писав, що точка технологічної сингулярності – це точка, «у якій ми будемо змушені будемо відкинути наші старі моделі та запанує нова реальність» [1]. Іншими словами, науковці невід'ємно пов'язують дане явище з появою штучного інтелекту.

Усе це, можливо, і було б подібне на чергові плоди багатої уяви фантастів, якби науково-технічний прогрес не демонстрував сьогодні вражаючі успіхи на підтвердження вищевказаних прогнозів. Уже сьогодні соціальні мережі дозволяють нам ділитися думками і цінностями. На черзі – створення таких програм віртуального та цифрового відтворення, які б створили умови для обміну відчуттями й інтелектуальними можливостями і перетворили б його на щоденну норму.

Ось у цьому і полягає головна причина виокремлення міжнародного ноосферного права в межах правового регулювання міжнародних відносин, до предметної сфери якого входять правові відносини, котрі виникають у процесі та внаслідок інтелектуальної діяльності людини та поглибленої взаємодії в межах інформаційного суспільства.

Тут слід зробити застереження: автори виносять антропосферу, соціосферу та техносферу за межі «наукової юрисдикції» ноосфери (хоча у багатьох текстах про ноосферу

вони або ототожнюються, або вважаються її складовими частинами). Ми розглядаємо усі чотири сфери як окремі напрямки буття людства, що володіють власним діапазоном дослідження та правового регулювання. У цьому проявляється особливість правового розуміння ноосфери, яке пропонується у даній статті. У рамках предметної сфери дослідження головним об'єктом правовідносин ми вбачаємо розум людини, а також похідні від розуму – інтелектуальну (в тому числі наукову) діяльність та інформаційну взаємодію індивідів (в т.ч. у віртуальному просторі).

Тож у галузеві комплекси, які виділяються в межах сфери дослідження міжнародного ноосферного права

можна об'єднати у три блоки: інформаційний, інтелектуальний і ментальний. Жоден із них не може розглядатися абсолютно автономно один від одного.

Міжнародне право не повинно обмежувати ноосферу лише «нарощуванням інтелектуального потенціалу, заснованого на певній життєвій енергії» [2, с. 16], накопиченням досягнень наукової думки людини протягом усіх етапів її еволюції, але враховувати невинне взаємопроникнення розумового та духовного аспектів існування Людства, взаємопроникнення, що постійно збагачується та еволюціонує під впливом глобалізації.

Інформаційний блок

Ще у першій половині минулого століття П'єр де Шарден писав про те, що універсум та особистість зростають в одному напрямку і досягають точки кульмінації один в одному одночасно [3, с. 153]. Він вводив поняття «точки Омеги», де збирається у своїй досконалості та цілісності велика кількість свідомості, що продукується на Землі [3, с. 152]. Якщо проаналізувати це визначення з точки зору сучасності, виникає думка: якась абстрактна «точка Омега», в якій особистість та універсам зливаються воедино, сьогодні набуло реально існуючої форми. Назва її – всесвітня павутина Інтернет.

Особливістю нашої епохи є розвиток інформаційного суспільства. Одне з найголовніших завдань, котре стоїть перед сучасним міжнародним правом, – забезпечити суверенітет людини у віртуальному просторі. У даному випадку суверенітет людини прирівнюється до суверенітету розуму. А зважаючи на те, що Інтернет – це, по суті, єдиний колективний розум, виникає питання суверенітету людства в цілому.

Поширення безпроводних каналів обміну інформації, що зумовлює стирання меж особистого простору людини і державних кордонів; слабкий захист авторських прав в Інтернеті; поширення віртуального способу життя; активне використання розвиненими державами інформаційної зброї (яскравий приклад – масштабна кібершпигунська операція «GhostNet») [4], зростання цифрового розриву між державами різного рівня інформаційно-комунікаційного і науково-технічного розвитку, що тягне за собою нову форму стратифікації – інформаційну – і може спричинити розгортання «кіберколонізації» – нової форми залежності слабких держав від сильних, – це ті фактори, які викликають занепокоєння та потребують правового регулювання за допомогою норма міжнародного ноосферного права.

На практиці немає дієвих методів боротьби проти піратства в Інтернеті (або хакерство). Тому варто переглянути підхід до понять «забороненого» і «відкритого», до суб'єктів, які несуть відповідальність у цій сфері. Для ефективного запобігання поширенню піратських копій в Інтернеті відповідальність за порушення майнових прав авторів покладається на інтернет-провайдерів. Саме вони здійснюють відрахування за кожне використання об'єктів авторського права у світовій мережі. Відповідно, файлообмінники будуть зобов'язані представити провайдерам перелік продукції (лише санкціонованої), яку вони пропонують користувачеві. Цей перелік реєструється провайдером і вноситься

у загальну базу. У випадку, якщо на файлообміннику з'являється об'єкт (фільм, фото тощо), що не зазначений у переліку, провайдеру надходить відповідний сигнал із одночасним вилученням несанкціонованого об'єкта.

Схожий механізм може діяти і у випадку поширення піратських копій програм віртуального відтворення. Крім того, для посиленого контролю над суб'єктами, які розповсюджують програми віртуального відтворення, можуть бути створені спеціальна інтернет-поліція і кіберсуди, в разі необхідності застосування санкції – як майнового, так і кримінального характеру.

Інтелектуальний блок

Виходячи з того, що в нашому прогнозі ми передбачаємо створення конфедераційного устрою світу з діючими двопалатним світовим парламентом і світовим урядом, пропонуємо структуроване інституційне та правове оформлення глобального захисту суверенітету людини і її розуму з точки зору ноосферного права.

У сфері захисту інтелектуальної власності ми вважаємо за доцільне на міжнародному рівні ввести форму міжнародного світового патенту - international world patent (поряд із Міжнародним патентом формату РСТ та Європейським патентом). Дія цього патенту поширюється на винаходи, котрі мають особливе – ексклюзивне – значення для загального майбутнього і безпеки та переходять у категорію «Надбання Людства».

Міжнародний документ матиме назву «Конвенція про охорону об'єктів інтелектуальної власності, які визнано надбанням Людства» (Convention for the Protection of Intellectual Property, Recognised the Heritage of Humanity) і передбачатиме:

1. введення форми міжнародного світового патенту;
2. розробку конкретних критеріїв для об'єкта «особливої важливості», що переходить у категорію «надбання людства» (переважно винаходів та ноу-хау) з подальшим повним або частковим його засекреченням;
3. функції та повноваження Фонду розуму і підконтрольного йому Експертного бюро;
4. закріплення принципу необмеженості та безстроковості немайнових прав суб'єктів інтелектуальної діяльності щодо даних об'єктів і обмеженості їх майнових прав одноразовою грошовою винагородою;
5. порядок виплати одноразової винагороди, після чого об'єкт переходить у категорію «надбання Людства».

Правовідносини щодо об'єктів патентного права, які не належать до категорії надбання Людства, регулюються відповідно, багатосторонніми та двосторонніми договорами у сфері захисту інтелектуальної власності, які діють на сучасному етапі.

Крім того, автор пропонує сформувані два міністерства у складі Світового уряду. Для визначення напрямків політики у сфері обміну інформації сучасними комунікаційними каналами діятиме Організація комунікацій (Organisation of Communications). Для цього потрібно буде структурно об'єднати Всесвітній поштовий союз, Міжнародний союз електров'язку, що, а також новостворену Агенцію з управління Інтернетом, яка перебуватиме винятково підпорядкуванні конфедерації. При цьому остання агенція матиме більше кадрове забезпечення державних службовців і ширший спектр напрямків діяльності, оскільки через двадцять років передбачається, що поштовий та телефонний зв'язок будуть зведені до мінімуму (але не ліквідовані, чим гарантується принцип добровільності).

Інший центральний орган виконавчої влади матиме назву Організація інтелектуального розвитку (Organisation of Intellectual Development). Автори вважають за доцільне створити у складі Міністерства інтелектуального розвитку два: Фонд інтелекту (Intellect Foundation) та Міжнародне агентство штучного інтелекту (International Artificial Intellect Agency).

На сьогодні немає жодної правової норми, прийнятої на міжнародному чи регіональному рівні, котра регулювала б відносини щодо розробки чи використання штучного інтелекту. Це пояснюється тим, що розробки штучного інтелекту – явище відносно нове.

Сфера штучного розуму повинна бути під прямим контролем загально-конфедераційного органу. Тому всі дослідницькі інститути об'єднуються в єдину мережу, котра діє на основі співробітництва, спільного інтересу і трансферу технологій. Координується робота інститутів спеціальними міжнародними службами. Створюється програма реєстрації усіх досліджень, програма класифікаторів і межі допустимого використання програм і носіїв штучного інтелекту. Забезпечується експертна оцінка даних досліджень Експертним комітетом.

У разі перевищення чітко визначеної дозволеної межі застосовуються заходи впливу і санкції, на що уповноважені спеціальні служби – органи контролю, які підзвітні Міжнародному Агентству.

Успіх досліджень у сфері кібернетики і робототехніки свідчить про стрімкий і прогресивний розвиток наукового знання та новітніх технологій даного спрямування, наслідки яких уже сьогодні повинні бути передбачені та забезпечені правовим регулюванням.

Крім того, згідно з прогнозами науковців, до 2030-року людський мозок може бути відсканований і відтворений штучним або природним способом [6, с. 26]. Саме тут особливо важливо застосувати принцип верхньої межі: перед тим, як відтворити процеси нервової системи конкретної людини, тобто передати її думки, ідеї, інтелектуальний потенціал, потрібно розробити чіткий перелік вимог до такого процесу. В першу чергу, обов'язкова перевірка психічного здоров'я особи, мозок якої сканується, щоб упевнитися у безпечності відтворення його діяльності. По-друге, необхідна згода самої особи або її найближчих родичів на «передачу та увіковічення інтелекту». І третя умова – це згода особи, якій передається чужорідний інтелект, – в даному випадку діє принцип добровільності. Як бачимо, тут існує дуже тонка грань між раціоналізмом та етикою, тому міжнародне право служить інструментом, який покликаний попередити зловживання у сфері інтелектуального впливу та інформаційної взаємодії.

Глава російської корпорації «Безсмертя» Дмитро Іцков вважає, що цілком реально вже в недалекому майбутньому створити робота-копію людини, керованого через інтерфейс «мозок - комп'ютер». Іцков упевнений, що вже в 2035 році стане можливим створити штучний мозок, перенести в нього людську особистість і помістити в штучне тіло. А в 2045 році можна буде перенести свою особистість у голограму, що проектується в будь-яке місце на планеті [1].

Втім, недоцільно робити зі штучного інтелекту джерело монстрів, що породять хаос на планеті. Поза сумнівом, «автономні машини» принесуть немало благ для людства, питання тільки в тому, щоб, по-перше чітко прописати процедуру їх використання, по-друге, недвозначно визначити суб'єктів, які нести відповідальність за «дії» штучного інтелекту і їх можливі наслідки.

Для прикладу, в Америці деякі штати вже намагаються ухвалити закони, що регулювали б використання безпілотних автомобілів. Це перші кроки, але вони уже здійснюються [7, с. 61].

Тож в основі регулювання відносини у сфері розробки і застосування штучного інтелекту повинні лежати наступні правові принципи:

1. принцип суверенітету розуму;
2. принцип гуманістичного та мирного характеру науки;

3. норма-принцип верхньої межі. Як було описано вище, ця норма зумовлена необхідністю раціонального фільтрування ідей та інтелектуальних процесів, які відтворюються і поширюються за допомогою новітніх технологій;

4. норма-принцип добровільності: кожна людина має право відмовлятися від такого використання новітніх технологій з особистих міркувань.

5. заборона наукових досліджень, спрямованих на шкоду індивідуальній свободі, державному суверенітету, безпеці людства і планети загалом;

6. заборона цифрового відтворення явищ, шкідливих для суспільної моралі та психічного здоров'я людини;

7. заборона насильницького насадження і впровадження нанотехнологій у сфері штучного інтелекту;

8. заборона спрямування наукової діяльності в насильницьких цілях.

Ментальний блок

Збереження культурних цінностей в умовах інформаційної та ментальної трансформації – це норма-принцип, яка попри абстрактність свого звучання має глибокий філософський зміст. Навіть більше, це один із основ, без якої усі наші прогнози, аналітичні міркування та прогресивні пропозиції щодо закріплення принципу суверенітету розуму зійдуть нанівець.

Мова йде про те, процеси удосконалення інтелекту, його винесення за межі біологічної оболонки не матимуть сенсу без збереження духовності. Якою б неоднозначною була діяльність людини на Землі, але те, що ми зуміли перетворити інстинкт у думку і пізнали своє «я» через призму свідомості, безсумнівно, підносить Людство на п'єдестал еволюційних змін.

Створити механізм, що сам навчається і переймає досвід – уже не так мало, але це ще не вінець успіху. Навчити робота самостійно накопичувати інформацію і обирати модель поведінки – не вершина. Навчити «мислячу машину» автономно приймати рішення – на це уже здатна сучасна людина [8, с. 135]. Але усі досягнення науковців виявляться лише безрезультатною тратою часу та сил, якщо штучний інтелект оперуватиме лише запрограмованим набором операцій, хай і на свій розсуд, але не зуміє мислити категоріями людської моралі. Адже головна ознака інтелекту – це істинно розумна поведінка.

Кодекс етики для штучного інтелекту уже не обмежується трьома законами робототехніки. Перенесення духовних цінностей у комп'ютерний мозок – ось яке головне завдання науковця, для того щоб навіть в особі навченого автономного механізму людина залишалася людиною. Звідси випливає ще одне питання: чи зможе штучний інтелект породжувати власні цінності на основі тих, що йому закладені?

І ще одне: який статус матиме істота, наділена власним, хоч і пересадженим чи зі сканованим, інтелектом, який може продукувати нові думки, істота, яка до того ж володіє власною культурою та мораллю? У разі позитивної відповіді вона може претендувати на те, щоб її інтелект вважався суверенним і незалежним поряд із людським. Тоді нам доведеться переглянути свої погляди на те, що і хто ж може вважатися особистістю.

У запропонованій вище системі регламентації міжнародних правовідносин, що виникають у ноосфері, ключова вимога полягає у формуванні взаємозалежної паралелі «суверенітет Людства – суверенітет держави – суверенітет особистості». У ноосферному праві саме принцип суверенітет розуму відіграватиме роль основи, того посилу, котрий спрямовуватиме подальший розвиток правовідносин.

Автори усвідомлюють необхідність збереження органічної оболонки людини, однак не можна нехтувати тим фактом, що інтелект поступово виходить за її межі.

Людина XXI століття мислить інакше, ніж її попередники. Еволюціонує думка, а разом із нею – система цінностей. Ми повинні бути готові до інтелектуальної трансформації людини для того, щоб поряд із технологічними можливостями ноосфери, що відкриваються перед Людством, забезпечити для таких змін ефективно моральне та міжнародно-правове регулювання і кінець кінцем визначити правовий статус особистості в нових умовах.

Список використаних джерел

1. Кузина Светлана. В 2045 году люди станут киборгами. // Комсомольская правда Украина. – 21.11.2011 [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: www.kp.ua.
2. Казначеев В.П. Учение В.И. Вернадского о биосфере и ноосфере. – Новосибирск: «Наука». Сибирское отделение, 1989 г. – 246 с.
3. Пьер Тейяр де Шарден. Феномен Человека. – М.: «Прогресс», 1965г. – 175 с.
4. Мережко Олександр. Проблеми кібервійни та кібербезпеки в міжнародному праві. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3233>.
5. Макаренко Є.А. Міжнародне право інформаційної безпеки: Динаміка і проблеми завершення переговорного процесу в рамках ООН // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Інститут міжнародних відносин, 2005. – Випуск 58 (Частина II).
6. Мищенко А.В. Апгрейд в сверхлюди: Технологическая гиперэволюция человека в XXI веке / Предисл. Д.А. Медведева, А.А. Болонкина. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009.
7. Машини й моральність // The Economist / Надруковано: Український тиждень. – К.: ТОВ «Новий друк», 2012. – №23 (240).
8. Искусственный интеллект: добро и зло как запретный плод / В. Н. Трофимов, Е. В. Трофимова. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко» 2011. – 440 с.

Хонін В.М., Волкова І.І.***

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СФЕРИ ЛЮДСТВА: НОВИЙ СВІТОВИЙ УСТРІЙ

У статті мова йде про те, що в умовах глобалізації відповідальність щодо вироблення та здійснення норм загального міжнародного права, які б сприяли рівному захисту всіх членів міжнародного співтовариства, покладається саме на конституційну сферу міжнародного права.

Ключові слова: глобалізація, конституційна сфера буття людства, статутне право, міжнародне загальне право, право справедливості, галузеві комплекси правового регулювання, гармонізація, адаптація, апроксимація, уніфікація.

This article deals with the Constitutional sphere of human being which is responsible for elaboration and implementation of rules of International Common Law, which would facilitate equal protection of all members of international community under the circumstances of globalization.

Keywords: the Constitutional sphere of human being, Statute Law, International Common Law, Law of equity, harmonization, adaptation, approximation, unification.

В статье речь идет о том, что в условиях глобализации ответственность за выработку и осуществление норм общего международного права, которые бы способствовали равной защите всех членов международного сообщества, возлагается именно на конституционную сферу международного права.

Ключевые слова: глобализация, конституционная сфера бытия человечества, статутное право, международное общее право, право справедливости, гармонизация, адаптация, аппроксимация, унификация.

Постановка проблеми. Тенденцією сучасності є той факт, що глобалізація стала неминучим явищем для всіх народів світу, вплив якої все частіше й тривожніше оцінюють не лише світова громадськість, а й фахівці у галузі міжнародного права, оскільки простежуються всі передумови, щоб стверджувати, що глобалізація як явище набуває всеохоплюючого характеру, оскільки проявляється у всіх сферах життєдіяльності людини.

Міжнародне право є інструментом регулювання відносин між державами. Зважаючи на те, що у взаємодію вступають класово однотипні і класово різнотипні держави, а також на той факт, що економічно потужні держави, часто порушуючи принципи рівного партнерства й справедливості та застосовуючи так звані «подвійні стандарти», суттєво впли-

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 5 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

вають, а, в окремих випадках і визначають пріоритети зовнішньої і внутрішньої політики в економічно нестабільних молодих демократіях, відповідальність щодо вироблення та здійснення норм загального міжнародного права, які б сприяли рівному захисту всіх членів міжнародного співтовариства, покладається саме на конституційну сферу міжнародного права. Як слушно зауважує Є. Лукашева, варто виходити з основного принципу – людського виміру глобалізації, що має показати весь спектр впливу глобалізації на людину, її інтереси, на народи, їхній спосіб життя. Інструментом такого гуманітарного виміру є права людини й права народів як головні ціннісні характеристики тих умов їхньої життєдіяльності, які покликані забезпечити свободу, справедливість, гідність, ідентичність [1, с. 8-21].

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження основних тенденцій в міжнародному праві в умовах глобалізації зробили А. Лукашева, В. Василенко, А. Талалаєв, В. Опришко, С. Станік, В. Хачатурян, О. Івченко, Ю. Капіца та ін.

Мета статті – визначити особливості розвитку міжнародного права в умовах глобалізації на сучасному етапі, а також визначити тенденції їх подальшого розвитку, адже від цього значною мірою залежить стратегія розвитку міжнародного співтовариства в цілому та кожної окремої держави світу, її місце в геополітичному просторі.

Завдання статті полягає в аналізі вітчизняного та зарубіжного досвіду дослідження конституційної сфери буття людства, в аналізі її основних галузевих комплексів правового регулювання, а також у визначенні суті процесу наближення національного законодавства до міжнародних стандартів, необхідність чого обумовлюється бажанням будь-якої країни виступати рівноправним учасником міжнародного співтовариства.

Виклад основного матеріалу. Основу існуючої нормативної бази міжнародно-правового регулювання конституційної сфери становить, перш за все, Статут ООН – універсальної організації з підтримки міжнародного миру. Саме в ньому та в Декларації про принципи міжнародного права 1970 року та Гельсінському Заключному Акті НБСЄ 1975 року, які, по суті, доповнили Статут ООН, закріплені основні принципи міжнародного права.

Аналіз цього документа та безпосередня практика держав-членів не тільки ООН, а й інших міжнародних організацій, дають підстави говорити про тенденцію тяжіння до англосаксонської моделі права у напрямі превалювання саме статутного права. Така динаміка та такий вектор у розвитку міжнародного права є очевидними, проте, делегуючи частину повноважень, має одночасно бути створена така система стримувань та противаг, завдяки якій можна буде унеможливити узурпацію влади та запобігти авторитаризму.

Поряд зі статутним правом – Statute Law, що являє собою сукупність норм права, створених відповідними органами (проявами якого є, наприклад, рішення міжнародних інституцій щодо внутрішніх питань регламенти міжнародних інституцій, конвенції, декларації та інші) ми також виокремлюємо міжнародне загальне право – International Common Law, що являє собою правозастосовну діяльність суддів, які за допомогою судових прецедентів тлумачать існуючі правові норми або заповнюють прогалини у праві (найбільше проявляється у роботі міжнародних судових установ) та право справедливості – Law of equity, яке «пом'якшує суворість загального права», дозволяючи судам використовувати свою власну точку зору і застосовувати правосуддя відповідно до природного права (найяскравішим проявом міжнародного права справедливості є Нюрнберзькі принципи, вироблені Комісією ООН з МП в процесі кодифікації правових принципів проведення Нюрнберзького трибуналу).

Ми розуміємо, що запропонований науковцями поділ міжнародного права на загальну та особливу частини є штучний, і носить методологічний характер. Проте, крізь призму

такого підходу конституційне право тяжіє до загальної частини, встановлюючи загальні принципи та формати інших галузей. В. Василенко слушно зауважує: «Особливу роль в системі міжнародного права відіграють його основні принципи, котрі встановлюють найбільш важливі і найбільш загальні юридично обов'язкові правила поведінки суб'єктів міжнародного права в будь-яких сферах їх взаємодії. Принципи міжнародного права взаємозалежні і діють як єдиний і головний в системі нормативний комплекс. Вони володіють найвищою юридичною силою по відношенню до всіх норм, які складають правові спільності системи міжнародного права. Тим самим основні принципи забезпечують відповідність всіх елементів системи міжнародного права відповідним одноманітним вимогам, дотримання яких є необхідним для надання їм узгодженості, і, відповідно, для функціонування всієї системи як єдиного цілого» [2, с. 224]. Таким чином, основні принципи відіграють головну системоутворюючу юридичного фактора.

На відміну від принципів, які прямо не створюють зобов'язань для держав, а слугують своєрідним «еталоном» поведінки, конкретні міжнародно-правові норми створюють зобов'язання для держав. У зв'язку з цим постає необхідність у комплексній класифікації вищезгаданих норм. Але у доктрині міжнародного права переважним чином проводилася класифікація не безпосередньо самих норм, а міжнародних договорів та актів міжнародних організацій, які виступають в якості джерел закріплення норм. В. Василенко запропонував досить вичерпну класифікацію міжнародно-правових норм, зокрема, залежно від значущості норм в системі виокремлюються норми-принципи, норми *ergo omnes* та норми обмежувальної дії; в залежності від приналежності окремих його норм до підсистем виокремлюються основоположні норми-принципи загального міжнародного права, норми інститутів, галузеві норми, норми окремих нормативних комплексів та полісистемні норми; залежно від місця норм в ієрархічній структурі системи виокремлюються норми *jus cogens* та інший масив норм міжнародного права, норми Статуту ООН і норми інших міжнародних угод, норми міжнародних угод різного рівня, норми постанов міжнародних організацій, прийнятих органами різного рівня; залежно від вмісту нормативних приписів та властивостей їх регулятивних функцій виокремлюють визначальні, компенсаційні, охоронні, погоджувальні та примусові; в залежності від організаційно-цільової направленості приписів і особливостей їх регулюючого впливу виокремлюють норми-принципи, норми-програми, норми-плани та оперативні норми; залежно від типу суб'єктів, які створюють норми, виокремлюють норми, які виробляють тільки держави, норми, які виробляються тільки міжнародними організаціями та норми змішаного типу; залежно від типу форм (джерел) норми поділяються на договірні, звичайно-правові, інституційні та юдикаційні; залежно від методів та способів здійснення приписів норми поділяються на норми, які вимагають національно-правової імплементації та норми, які вимагають міжнародно-правової імплементації.

На сьогодні в конституційній сфері галузеві комплекси правового регулювання ґрунтуються на досить розвинених галузях міжнародного права – праві міжнародних договорів, праві зовнішніх зносин, праві міжнародних організацій. Міжнародне співтовариство конститує правове становище фізичних і юридичних осіб, міжнародне право захисту прав людини та основних свобод в праві міжнародної безпеки, міжнародному гуманітарному праві, міжнародному морському праві, міжнародному праві навколишнього середовища, міжнародному економічному праві, міжнародному кримінальному праві.

Право міжнародних договорів посідає в системі міжнародного права особливе місце. Таке його становище визначається специфікою об'єкта регулювання, а також особливостями джерел права міжнародних договорів. «Об'єктом права міжнародних договорів, – як справедливо підкреслює А. М. Талалаєв, – є сам міжнародний договір, що давно вже

став основним джерелом міжнародного права. Міжнародні договори пронизують усю систему сучасного міжнародного права, виступаючи потужним засобом зміни не тільки звичаєвих, а й колишніх договірних норм і особливо створення найважливіших нових норм міжнародного права майже в усіх його галузях. Тому зміни, що відбуваються у праві міжнародних договорів, неминуче зачіпають і інші галузі міжнародного права» [3, с. 8].

Право міжнародних організацій. Різноманітна й активна діяльність міжнародних організацій, їх чисельний ріст обумовили необхідність розвитку міжнародно-правового регулювання їхньої діяльності, що сприяло утворенню в системі сучасного міжнародного права нової галузі - права міжнародних організацій. Норми права міжнародних організацій є переважно нормами договірної характеру, а право міжнародних організацій є однією з найбільш кодифікованих галузей міжнародного права. Проте, незважаючи на те, що міжнародні організації, будучи похідними суб'єктами міжнародного права, мають самостійну волю, відмінну від простої сукупності воель держав, які беруть участь в організації, їх воля, на відміну від волі держав, не є суверенною.

Право міжнародної безпеки. Сучасне середовище міжнародної безпеки характеризується, з одного боку, послабленням ролі міжнародного права, а з іншого – посиленням тенденцій щодо криміналізації глобального суспільства. У цій атмосфері перманентної амбівалентності існування права міжнародної безпеки слугує запорукою подальшого розвитку суспільства, а також закладає фундамент для здійснення скоординованих спільних заходів із забезпечення миру та безпеки.

Міжнародне гуманітарне право є не стільки цілю, скільки засобом досягнення цілі – збереження людяності перед суворою реальністю війни. З цією реальністю людство стикається практично щоденно, тому і цей засіб залишається необхідним. Питання гуманітарного права, якими б вони не були різноманітними і складними, можуть виражатись і бути зведеними до двох основних проблем: проблеми рівноваги між вимогами гуманності і воєнної необхідності та проблеми подолання перешкод, які виникають у зв'язку з бажанням держав зберегти свій суверенітет.

Сучасний розвиток міжнародного морського права свідчить про те, що практично в усіх сферах суспільних відносин, пов'язаних з використанням Світового океану, існує значний масив принципів і норм, дотримання яких є необхідною умовою існування земної цивілізації. Ці правила поведінки держав та міжнародних організацій знаходять свій вияв у міжнародних нормативних актах, прийнятих під егідою і в рамках ООН та її спеціалізованих установ.

Необхідно вказати й на те, що одним з найгостріших завдань, що стоять перед світовою цивілізацією, є проблема екологічної безпеки на планеті. Дія негативних факторів антропогенного впливу на природне оточення сьогодні значно перевищує компенсаційні можливості біосфери. У свою чергу, людство йде «слідком» за екологічними подіями, не випереджаючи їх, і реагує лише на наслідки у формі регіональних катастроф. У системі факторів, що забезпечують гармонійне поєднання інтересів охорони навколишнього середовища і сталого розвитку суспільства, міжнародному праву навколишнього середовища належить особливе місце.

Основною причиною виникнення і розвитку міжнародного кримінального права як галузі міжнародного публічного права є інтернаціоналізація злочинності, яку можна розглядати у двох аспектах – функціональному та технологічному. Функціональний аспект інтернаціоналізації злочинності полягає у інтернаціоналізації суспільної небезпеки найбільш тяжких злочинів, що становлять загрозу для декількох держав або порушують нормальні міжнародні відносини. Змістом технологічного аспекту є розвиток міжнародно-

організованої злочинності, транскордонне переміщення злочинців, предметів та знарядь вчинення злочинів.

Також характерною рисою сучасного світового співтовариства є глобалізація міжнародних економічних відносин. Внаслідок цього необхідною умовою реалізації економічного потенціалу будь-якого суб'єкту міжнародного права є його участь у діяльності світової економіки. Розвиток економічної взаємозалежності держав об'єктивно вимагає підвищення ролі багатостороннього регулювання зв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин. Важливу роль у цьому процесі відіграє інституційний механізм координації та регулювання співробітництва практично в усіх сферах міжнародних економічних відносин.

Проаналізувавши основні галузеві комплекси правового регулювання конституційної сфери буття Людства, ми приходимо до висновку, що ми є свідками того, що Людство підходить до нового світового порядку.

Бажання будь-якої країни виступати рівноправним учасником міжнародного співтовариства об'єктивно вимагає її приєднання до численних міжнародних джерел, які утворюють міжнародно-правову базу людського буття. Процес зближення законодавства в літературі називають різними термінами, часто як синоніми: «гармонізація», «адаптація», «апроксимація» і навіть «уніфікація». Ми вважаємо, що ці терміни розрізняються за змістом і для визначення процесу приведення національних законодавств у відповідність до міжнародних стандартів їх варто точно використовувати.

Поняття «гармонізація права» не одержало поки що однозначного тлумачення ні в закордонній, ні у вітчизняній доктрині через його невизначеність. Однак у документах воно використовується досить часто. Так, наприклад, ст. 1 Статуту Міжнародного інституту уніфікації приватного права говорить, що задачею його діяльності є «вивчення засобів гармонізації і зближення приватного права». У першу чергу зазначимо, що з цього нормативного формулювання випливає роздільне розуміння гармонізації і зближення.

Переважає більшість українських юристів, які досліджували це питання, застосовують термін «гармонізація». Проте в офіційних документах дуже часто використовується термін «адаптація». Наприклад, відповідно до положень Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, адаптація полягає у зближенні законодавства України із сучасною європейською системою права. Вона передбачає реформування правової системи України та поступове приведення її у відповідність з європейськими стандартами.

С. Станік вживає інший термін, – «апроксимація», вважаючи, що «настав час ґрунтовно підійти до запровадження апроксимації (наближення) права, законодавчих актів України до правової системи Європейського Союзу. Йдеться, в першу чергу, про доцільність творчо використати (перейняти) норми європейського права, особливо у сфері організації внутрішнього ринку, фінансового механізму» [4, с. 39].

Термін «зближення права» вживається також досить часто. Фахівці підкреслюють у відношенні цього терміна, що «подібність сама по собі передбачає розбіжність у тій частині, де збігу не досягнуто» і зближення не тільки не виключає, але і припускає збереження розходжень у правовому режимі». В. Хачатурян вважає, що немає достатніх основ розділяти поняття гармонізація і зближення, оскільки дуже важко визначити ступінь асиміляції для такого розмежування [5, с. 4-7].

З такими положеннями та висловлюваннями не завжди можна погодитись. Як показує практика діяльності європейських інтеграційних організацій, незважаючи на застосування різних термінів, як у міжнародному праві, так і у праві Євросоюзу, йдеться, по суті, про один і той самий процес приведення національного законодавства у відповідність із приписами права європейських інтеграційних організацій.

На нашу думку, термін «гармонізація» найбільш адекватно характеризує мету цього процесу: узгодити національні норми таким чином, щоб в обох випадках вони створювали однакові правові умови для діяльності суб'єктів господарювання в межах спільного ринку. На це слушно вказує Н. Малишева, яка пише: «Гармонізація, заявлена як цільова настанова правотворчого процесу, повинна «вмикати» певні механізми отримання найвищого ступеня узгодженості та сумісності систем, які гармонізуються» [4, с. 88].

Зазначені особливості гармонізації відрізняють її від уніфікації. Хоча за допомогою уніфікації також створюються однакові правові умови для суб'єктів господарювання, проте це досягається іншим шляхом: через ухвалення постанов, які безпосередньо регулюють поведінку суб'єктів господарювання і не передбачають узгодження з ними актів національного законодавства. Слід підкреслити, що гармонізація має більш обмежену мету, ніж реформування правової системи України. Як слушно зауважує у зв'язку з цим Н. Малишева, «до гармонізації *stricto sensu* вдаються, виходячи не з внутрішніх потреб (розвиток власної правової системи), а з необхідності зовнішньої взаємодії однієї системи з іншою» [4, с. 89].

Проаналізувавши ряд наукових розробок, ми можемо визначити, що:

- терміни «гармонізація» і «зближення» є близькими за значенням і провести чітке розходження практично неможливо. Але у відношенні законодавства «зближення» означає скорочення кількості різних, протилежних чи суперечливих один одному нормативних актів. Саме цей термін переважає в сучасній літературі й у міжнародних нормативно-правових актах.
- у відношенні процесу реформування національних законодавств з метою реалізації міжнародних зобов'язань найбільш придатним є термін «зближення»;
- термін «уніфікація» означає набагато більш повний ступінь асиміляції правових норм. Міжнародна уніфікація полягає в створенні однакових правових норм на підставі узгодження позицій держав. Вона складається в цілеспрямованому співробітництві держав з метою розробки однакових норм;
- уніфікація характеризується не зближенням двох різних законодавчих систем, а досягненням тотожності у визначених галузях права шляхом прийняття однакових міжнародних законів або однакових норм у національних законодавствах.

Не дивлячись на те, що на сьогодні немає єдиного розуміння процесу наближення національного законодавства до міжнародних стандартів, очевидним є той факт, що вищезазначене є способом удосконалення міжнародного права.

Висновки. Система міжнародного права покликана слугувати підтримці миру і безпеки на планеті і створенню гідних, істинно людських умов для життя всіх людей і народів. Не дивлячись на те, що цілі і принципи Статуту ООН є важливішими елементами сучасного міжнародного права, величезні зміни, які відбулися у світовому правовому просторі, вимагають удосконалення системи міжнародного права з метою збільшення його ефективності як інструмента підтримання загального миру і забезпечення безпеки людства, адже глобальні процеси без міцної правової основи неминуче призводять і будуть призводити до деформацій, перекосів, поляризації нерівності.

Значна частина негативних наслідків глобалізації породжується порушенням міжнародних правових принципів, що призводить до небувалої поляризації багатства й бідності, загострення етнічних конфліктів, екологічної кризи, підриву системи соціальної зайнятості, руйнування традиційних укладів господарювання в країнах третього світу, поширення сепаратистських рухів, глобалізації злочинності та ін.

Проте вищезазначене не дає підстав для однозначної негативної оцінки процесів глобалізації, а обумовлює нагальну необхідність визначення тих принципів і умов, при ви-

конанні яких зростали б позитивні результати глобалізації й знижувалися, мінімізувалися її негативні наслідки.

Список використаних джерел

1. Лукашева Е.А. Права человека в России в условиях глобализации // Право и права человека в условиях глобализации. Ин-т гос-ва и права РАН.– М.: Щербинская типография.– 220 с.
2. Василенко В.А. – Основи теорії міжнародного права.– К. Вища школа. Головне видавництво, 1988. – 228 с.
3. Талалаєв А.Н. Международные договора в современном мире: Вопросы права международных договоров в свете Венской конференции ООН 1968-1969г. - М.: 1973. – 248 с.
4. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: Матеріали наук.-практ. конф., жовтень 1998 року / Інститут законодавства Верховної Ради України / В.Ф. Опришко (ред.кол.). – К., 1998. – 446 с.
5. Івченко О. Передумови зовнішньоекономічної діяльності України як суверенної держави. – К.: Т-во «Знання» України, 2000. – 55 с.

Хонін В.М.,* Ксьондзик К.В.**

АНТРОПОСФЕРА БУТТЯ ЛЮДСТВА: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ОРГАНІЧНОЇ ФОРМИ ЛЮДИНИ

У статті йде мова про проблеми збереження органічної форми людини у контексті інтенсивного технологічного прогресу та зміни навколишнього середовища. Також у статті висвітлюються основні підходи до поняття антропосфери буття людства як сфери, де відбувається взаємодія людини та навколишнього середовища. Крім того, пропонується модель регулювання основних питань, які існують в сучасному світі в антропосфері буття людства, а також питань, котрі виникнуть в майбутньому.

Ключові слова: антропосфера, механізми міжнародно-правового регулювання, генофонд, міграція генів, клонування, соматичні права.

This article deals with the problems of a human's organic form preservation in the context of an intensive technological progress and changes of the environment. Also the article highlights the main approaches to a notion of an antroposphere of humanity existence as a sphere where a human-environment interaction takes place. The authors propose the model of regulation of main issues that the humanity faces in the modern world and those that will appear in future.

Keywords: antroposphere, mechanism of international regulation, genepool, gene migration, cloning, somatic rights.

В статье речь идет о проблемах сохранения органической формы человека в контексте интенсивного технологического прогресса и изменений окружающей среды. Также в статье освещаются основные подходы к понятию антропосферы бытия человечества как сферы, где происходит взаимодействие человека и окружающей среды. Кроме того, предлагается модель регулирования основных вопросов, которые существуют в современном мире в антропосфере бытия человечества, а также тех вопросов, которые возникнут в будущем.

Ключевые слова: антропосфера, механизмы международно-правового регулирования, генофонд, миграция генов, клонирование, соматические права.

Постановка проблеми. Майбутнє виживання людства залежить від багатьох факторів, які ми повинні усвідомити вже сьогодні. Фізичне існування і виживання людства передбачає, перш за все, можливість пристосовуватися до навколишнього середовища. Процеси адаптації є складними і вимагають поступових змін людини, як у фізичному плані, так і на рівні розуму та свідомості.

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 5 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Формування біосфери і окремих біологічних організмів у ній, їх життєствердження є процесами взаємопов'язаними та цілком природними. Заповнення організмами в результаті жорсткої конкуренції життєвого простору відповідної природної ніші призводить до формування, як правило, виключно неврівноваженої біосфери, яка, проте, знаходиться у стані гомеостазу. Розмаїття життєвих форм визначає унікальні властивості біосфери як системи, яка саморегулюється та котра підтримує достатньо стійкий за аттрактором біотичний кругообіг.

Аналіз досліджень та публікацій. У минулому вже існували спроби осмислити і пояснити взаємодію людини і навколишнього середовища. Зокрема, можна зазначити, що у своїх працях дослідники не змогли знайти єдиної назви для позначення сфери такої взаємодії. Одні науковці сферу взаємодії суспільства і природи називають техносферою (А. Е. Ферсман), інші – біотехносферою (Ю. К. Плотніков), антропосферою (К. Н. Дьяконов), соціосферою (Е. В. Гірусов, А. Д. Урсул). Існують також інші назви.

Крім того, дане дослідження підкріплюється положеннями міжнародних нормативно-правових актів, таких як Конвенція про права людини та біомедицину, підписану в Ов'єдо в 1994 р.

Метою статті є визначення основних проблем та прогалин міжнародно-правового регулювання антропосфери буття людства та запропонувати модель вирішення даних проблем.

Виклад основного матеріалу. Багато дослідників говорять про точку технологічної сингулярності, після якої людина просто фізично вже не зможе існувати в її «класичному» вигляді. За словами Вернора Вінджа, автора концепції технологічної сингулярності, ми знаходимося на порозі змін, які можна порівняти із появою на Землі людини. Основна причина цих змін полягає в тому, що розвиток техніки нерозривно призводить до створення сутностей з інтелектом, який значно перевищує людський [1].

Власне, проблема збереження органічної форми постає для людини не лише в контексті технологічного прогресу. Основним питанням є доцільність збереження «класичного вигляду» людини, яким ми його знаємо сьогодні. Сьогодні наука і практика міжнародного права стоїть на позиції захисту людської гідності та збереження індивідуальної цілісності особистості. Як приклад можна навести положення Конвенції про права людини та біомедицину, де зазначається, що «інтереси та благо окремої людини переважають над інтересами суспільства та науки» [2].

На сучасному етапі така позиція є виправданою, але подальші зміни навколишнього середовища та технологічний розвиток поставлять питання про необхідність зміни людини, її органічної форми задля виживання. У майбутньому можуть стати актуальним питання клонування людини, проблема кіборгізації та визначення статусів кіборгів, андродів та інших істот зі штучним інтелектом, які становитимуть частину антропосфери існування людини.

У даному контексті важливим є осмислення взаємодії людини та природи та визначення самого поняття «антропосфери буття людства».

Взаємодію людини з навколишнім середовищем досліджував відомий вчений Вернадський В. І. За його теорією антропосфера та соціосфера є частинами ноосфери. Поняття «антропосфери» використовується для характеристики просторового положення людства і його господарської діяльності. Іншими словами, за Вернадським, антропосфера – це сфера Землі, де живе і куди тимчасово проникає людство.

Він писав, що «...виходячи із геологічної ролі людини, А. П. Павлов (1854-1929) в останні роки свого життя говорив про антропогенну еру, яку ми тепер переживаємо, ...що людина на наших очах стає могутньою геологічною силою, яка все росте [3].

Варто, однак, зазначити, що єдиної концепції антропосфери нема. Часто її просто отожднюють з поняттями ноосфери, соціосфери та техносфери. Іноді її виокремлюють як частину біосфери, що використовується та змінюється людиною.

Можна зустріти також цікаве визначення її як «компоненту біосфери, що утворюється людьми та втягнутими у процеси їх життєдіяльності живою та кістковою речовиною» [4, с. 126-128]. При цьому зазначається, що «ноосфера – така стадія в розвитку біосфери, коли вона опиниться повністю поглиненою антропосферою. Тобто вся жива і кісткова речовина буде залучена до процесів життєдіяльності людини (розумної речовини)».

Також піднімається питання про доцільність визначення біосфери через геологічну оболонку Землі, оскільки людина є частиною біосфери Землі, але вихід в Космос та існуючі перспективи створення колоній на інших планетах є поширенням біосфери Землі на інші планети і її вплив на них [4].

Проектування системи міжнародно-правового регулювання антропосфери буття людства передбачає врахування викликів середовища, які практично поставлять під питання модель існування людства загалом, і змусять людей об'єднатися заради їх подолання.

Найближчим часом гостро постане проблема масового клонування людини – терапевтичного, що дозволено в багатьох країнах світу, і репродуктивного, яке забороняється на рівні внутрішнього законодавства держав та на рівні міжнародних документів, що приймаються регіональними та міжнародними організаціями.

Нагальною стане проблема правосуб'єктності клонів, оскільки може відбутися новий етап соціального поділу на «вищих» (оригінальних істот) та «нижчих» (копій) – або навпаки, що негативно впливатиме на стан соціальної напруженості.

Постане також питання статусу кіборгів та андроїдів, оскільки вже існують тенденції до масовості їх створення.

Проблема генофонду постане у ракурсі потоку або так званої міграції генів за рахунок глобалізації міжнародних відносин та посилення міграційних процесів. Деякі дослідники говорять про можливість експансії окремих рас.

Тут варто також зауважити, що обов'язковою умовою продовження існування в неврівноваженому середовищі будь-якої лінії живих істот, включно з людьми, – є створення генетичного різноманіття.

У недалекому майбутньому ми постанемо також перед проблемою можливості за допомогою біотехнологій покращувати спадковість та попереджувати певні відхилення у розвитку людини та захворювання ще до народження через втручання у її генний код. Це досить складне питання з точки зору моралі, релігії та міжнародного права, тому що історія вже знає випадки спекулювання ідеєю «вищої раси» та використання з цією метою євгеніки.

І надалі буде актуальною концепція соматичних прав людини, яка розробляється вже сьогодні, і яка включає регламентацію народження людини, зміну людського тіла за рахунок трансплантації та регламентацію смерті та поведінки з тілом людини після смерті.

Інстинкт самозбереження завжди спонукав людину до пошуків способів досягнення безсмертя, і може постати питання про регламентацію права особи на безсмертя – при цьому спочатку необхідно виробити загальний підхід, чи буде воно взагалі дозволятися, а потім вирішувати питання про умови та доцільність надання права на безсмертя певним категоріям осіб.

Деякі тенденції сучасних міжнародних відносин можуть значно посилитися в майбутньому і загострити найбільш значимі проблеми діяльності міжнародного співтовариства в антропосфері буття людства.

Основною тенденцією, яка негативно впливатиме на розвиток міжнародних відносин, є перенаселення планети, і оскільки регламентації даного питання не існує, в майбутньому воно буде загострюватися, створюючи проблеми та конфлікти між державами за природні ресурси, життєвий простір та ін.

У майбутньому будуть загострюватися проблеми регулювання народжуваності, причому для одних країн у напрямі її обмеження, а для інших (зокрема, економічно розвинених) у напрямі заохочення народжуваності та запрошення висококваліфікованих спеціалістів з інших держав (через брак робочої сили). При цьому буде загострюватися проблема виїзду з країн, що розвиваються, фахової та наукової еліти; крім того, будуть загострюватися міжконфесійні та міжрасові протиріччя.

Масовість та неконтрольованість клонування, до яких ми можемо прийти в майбутньому, може призвести до багатьох зловживань, зокрема масових пересадок органів, контрабанди органів, створення армій клонів та ін.

Враховуючи вищезазначене, можна сформулювати предметно-спектральну область міжнародно-правового регулювання антропосфери буття людства, яка буде охоплювати наступні питання:

1. Збереження генофонду людства та врегулювання питання клонування.
2. Захист соматичних прав людини та прав окремих категорій населення.
3. Регулювання кількісного складу населення та народжуваності.
4. Регулювання міграційних процесів у контексті потоку генів.

У сучасному міжнародному праві вже є певні механізми регулювання цих питань, та вони не охоплюють весь спектр проблем і не враховують регіональні особливості їхнього регулювання.

Зокрема, не прийнято універсальної міжнародної конвенції про клонування, яка б регулювала усі питання, пов'язані з наданням ліцензій на створення клонів, правами клонів, випадками заборони клонування та ін.

Основне питання генетичного розвитку людини полягає, зокрема, у збереженні генофонду людства, і воно на сучасному етапі регулюється частково.

За виключенням деяких країн, не існує законодавства, яке б регулювало питання народжуваності та кількості населення.

Не існує єдиного підходу та конвенційної бази для регулювання питання перенаселення планети та рівномірного розміщення населення відповідно до основного місцезнаходження ресурсів.

Варто зазначити, що відсутність певного нормативного акту не завжди означає відсутність регулювання. Важливу роль у даному контексті відіграють принципи міжнародного права.

Серед міжнародно-правових принципів, які могли б визначати відносини людства у сфері антропосфери його буття, можна назвати:

1. принцип суверенітету розуму, який означає, що в майбутньому все більшу роль відіграватиме не фізичне, а розумове буття людини, і основною ознакою людської істоти буде наявність свідомості та розуму;
2. принцип забезпечення виживання і повноцінного розвитку людства, який означає, що міжнародно-правове регулювання повинне бути спрямоване, в кінцевому результаті, на забезпечення виживання всього людства навіть через обмеження прав окремих індивідів та держав;
3. принцип розумної еволюції. Даний принцип означає, що по мірі розвитку механізмів, технологій вдосконалення людської істоти, важливо буде враховувати необхідність

такої еволюції, оскільки права кожної окремої особи на розвиток не повинні суперечити інтересам людства в цілому і створювати перешкоди для його виживання;

4. принцип поваги до прав людини та її основних свобод. Даний принцип міжнародного права вже на сьогоднішній день вважається імперативним. Той факт, що в інтересах усього людства деякі права будуть обмежуватися не повинен означати, що людина буде безправною і беззахисною по відношенню до таких суб'єктів як держави та Світовий уряд.

Як ми бачимо, дані принципи міжнародного права спрямовані на забезпечення виживання людства, проте з урахуванням прав людини.

Однак, ми повинні усвідомлювати, що можливості, які нам буде надавати в майбутньому наука і техніка, можуть поставити під питання доцільність існування і перспективи виживання людини у тому вигляді, в якому вона існує зараз. Ми можемо постати перед проблемою, коли техноформи, кіборги та андроїди будуть перевищувати за кількістю людей у їх «класичному вигляді». Зараз це може здаватися абсурдним, проте з часом лише консервативна частина людства буде ігнорувати технологічний прогрес, створюючи додаткову соціальну напруженість.

Сучасна система міжнародного права передбачає закріплення гарантій свобод, прав та обов'язків, відповідальності та ін. у нормативно-правових актах. Як ми вже зазначали, існуючої конвенційної бази не достатньо, тому необхідно розробити і прийняти ряд конвенцій, предметний формат та назва яких могли би бути приблизно наступними.

Єдина конвенція про захист прав людини та основних свобод (United Convention on human rights and fundamental freedoms). Необхідно створити єдину конвенцію, яка стане своєрідним кодексом основних прав та свобод людини, клонів та людиноподібних істот. Така уніфікація є необхідною умовою для того, щоб за допомогою єдиного підходу уникнути колізій та прогалин та забезпечити ефективний захист прав та основних свобод.

Конвенція про клонування та статус клонів (Convention on cloning and status of the clones). Хоча деякі питання правосуб'єктності клонів будуть визначені в Єдиній конвенції про права та основні свободи, все ж необхідно прийняти спеціальну конвенцію, яка б регулювала процес створення клонів – надання дозволів, випадки заборони клонування та відповідальності за порушення процедури клонування.

Конвенція про збереження генофонду Людства (Convention on the Mankind genepool preservation). Дана конвенція регулюватиме питання, пов'язані з генетичними дослідженнями, генною інженерією, процедурою внесення змін до геному людини, обмеження панміксії, створенням кіборгів та андроїдів, наданнями ліцензій на такі дослідження та операції.

Конвенція про свободу міграції (Convention on freedom of migration). Свобода людини на вільне пересування та вільний вибір місця проживання є невід'ємною, проте вона може бути обмежена в межах певного регіону чи континенту, особливо якщо це пов'язано з його перенаселенням. З іншого боку, такі обмеження не повинні шкодити процесу потоку генів, за допомогою якого відбувається оновлення генофонду людства та пристосування до змін навколишнього середовища на генному рівні.

Конвенція про регулювання населення (Convention on population regulation). В умовах обмеженості природних ресурсів, території, придатної для проживання людини, збільшення кількості природних катастроф актуальним стане питання регулювання кількості населення та квотування народжуваності.

Механізм правового регулювання передбачає існування двох елементів: нормативного та інституційного. Ефективне інституційне забезпечення виконання приписів міжнародно-правових актів буде можливе за умови створення нової спеціалізованої міжнародної інституції як частини Світового уряду.

На сучасному етапі тенденції до створення єдиної міжнародної інституції нема, але «розпорошення» питань, що становлять предметну область антропосфери буття людства між Міжнародною організацією з міграції, Міжнародною організацією праці, Всесвітньою організацією охорони здоров'я, ЮНЕСКО, регіональними організаціями, такими як Рада Європи та Європейський Союз, і міжнародними неурядовими організаціями, особливо у сфері генетичних досліджень, свідчить про те, що в майбутньому буде доцільно передати ці питання до компетенції єдиної міжнародної інституції.

Фактично найважливішим елементом системи міжнародно-правового регулювання антропосфери буття людства має стати Світова організація із розвитку людини (World organization on human development – WOHD), яка б комплексно регулювала питання захисту прав людини та її основних свобод у всіх сферах буття. Дана організація повинна створюватися на рівні міністерства, яке матиме ряд агентств та служб, зокрема:

1. Міжнародним Агентством з прав людини – International Agency for Human Rights:
 - 1.1. Міжнародна служба з питань соматичних прав; - International Service for Human Somatic;
 - 1.2. Міжнародна служба з прав окремих категорій осіб - International Service for Certain Categories of Persons та ін.;
2. Міжнародним Агентством з питань генетичних досліджень та клонування – International Agency for Genetic Research and Cloning;
3. Міжнародним Агентством з питань міграції - International Agency for Migration;
4. Міжнародним Агентством з питань регулювання кількості населення та народжуваність – International Agency for Regulation of Population and Birth Rate.

Основними функціями Світової організації з розвитку людини будуть:

1. розробка основних конвенцій та рекомендацій з питань, що належать до предметно-спектральної області регулювання;
2. створення основних фондів розвитку та підтримки спеціалізованих наукових проєктів в галузі генетики та біомедицини;
3. вироблення механізмів контролю за дотриманням конвенційних норм та рішень інституцій, за дотриманням квот та стягненням штрафів;
4. створення механізмів відповідальності за порушення суб'єктами норм та принципів міжнародного права.

Людство не готове ще до багатьох необхідних та важливих змін, зокрема, і в осмисленні збереження органічної форми людини. Це можна побачити у працях відомих науковців, у виступах представників держав під час підготовки нових міжнародних документів, і просто у ЗМІ.

У цьому контексті варто згадати думку відомого спеціаліста з міжнародного права Марті Коскенніємі, який зазначив, що «необхідно обережно ставитися до тих, хто говорить від імені всього людства та намагається нав'язати план розвитку світу. Пропозиції щодо інституційно-правової структури уряду усього світу та інші замисли можуть здаватися привабливими, якщо вони висловлюються абстрактно. Проте, реалізація цих планів завжди передбачає розширення повноважень, а разом з ними певних першочергових переваг та цінностей» [5].

Ми розуміємо, людство критично ставиться до нововведень, тому що будь-яка ініціатива передбачає реалізацію певного інтересу. Ціллю нашого проєкту є реалізація інтересів людства, і перш за все, його органічного виживання.

Висновки. Таким чином, людство повинне враховувати інтенсивність розвитку суспільних відносин і намагатися розробляти механізми їх ефективного міжнародно-право-

вого регулювання для того, щоб мати можливість забезпечити своє органічне виживання у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Вернор Виндж. Грядущая технологическая сингулярность: как выжить в пост-человеческую эру. – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://www.computerra.ru/think/35636>.
2. Конвенция о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины: Конвенция о правах человека и биомедицине (Овьедо, 4 апреля 1997 года) . – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/164.htm>.
3. Вернадский В. И., Жданов Ю. А. Поиски новых оснований бытия // Ю. А. Жданов и его вклад в фундаментальную науку и в развитие научного потенциала Северо-Кавказского региона: материалы международных научных чтений, посвященных 90-летию Ю. А. Жданова, [Ростов на-Дону, 27 окт. 2009] / – Ростов /Д: Изд-во СКНЦ ВШ ЮФУ. – 2009. – С. 147 -158. – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://iads.i.wmsite.ru/ftpgetfile.php?id=94>.
4. Владимир Иванович Вернадский. Несколько слов о ноосфере. – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://www.trypillya.kiev.ua/vernadskiy/noosf.htm>.
5. Шиян Т. А. Биосфера – антропосфера – ноосфера: проблемы логического определения // Творческое наследие В.И. Вернадского и проблемы формирования современного экологического сознания (Вернадские чтения). Доклады и сообщения 5-й Международной конференции 26-27 апреля 2007 года в г. Донецке / Под ред. Р.А. Додонова. Донецк: ДонНТУ. – 2007.
6. Realizing Utopia. The Future of International Law. Edited by The Late Antonio Cassese. – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: http://fds.oup.com/www.oup.com/pdf/13/9780199691661_chapter1.pdf.
7. Абашидзе А. А., Солнцев А. М. Новое поколение прав человека: соматические права // Московский журнал международного права. – М: Международные отношения. – 2009. – №1.
8. Крусс В. И. Личностные («соматические») права человека в конституционном и философско-правовом измерении: к постановке проблемы // Государство и право. – 2000.
9. Крусс В. И. Актуальные аспекты проблемы злоупотребления правами и свободами человека // Государство и право – 2002.
10. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Гумилев Лев Николаевич. - СПб.: Кристалл. – 2001. – 640 с.
11. Martin Gunderson. Genetic Engineering and the Consent of Future Persons. Journal of Evolution and Technology - Vol. 18 Issue 1 – May 2008 – pp. 86-93. – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://jetpress.org/v18/gunderson2.htm>.

Медведєва М.О.,* Бойко М.А.**

МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНОЇ СФЕРИ БУТТЯ ЛЮДСТВА: НЕОБХІДНІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ

У статті йде мова про механізм міжнародно-правового регулювання Природної сфери буття Людства та створення нового екологічного ладу. Формування Конфедерації Миру та прийняття відповідної конвенційної бази є необхідною основою для вирішення глобальних проблем сучасності та забезпечення виживання Людства.

Ключові слова: Природна сфера, глобальні проблеми, антропогенна діяльність, модернізація, регулювання, виживання Людства.

The article deals with the mechanism of international legal regulation of Natural sphere of Mankind existence and the creation of a new ecological order. Foundation of the Confederation of Mankind and formation of the appropriate conventional framework is a necessary basis for solving global problems of the world and ensuring the survival of Mankind.

Keywords: Nature sphere, global problems, anthropogenic activities, modernization, regulation, survival of Mankind.

В статье речь идет о механизме международно-правового регулирования Природной сферы бытия Человечества и создании нового экологического порядка. Формирование Конфедерации Мира и разработка соответствующей конвенционной базы является необходимой основой для решения глобальных проблем современности и обеспечения выживания Человечества.

Ключевые слова: Природная сфера, глобальные проблемы, антропогенная деятельность, модернизация, регулирование, выживание Человечества.

Постановка проблеми. Неконтрольована інтенсифікація антропогенної діяльності та її масштаби, необґрунтоване втручання в процеси саморегуляції та самовідновлення Планети має своїм наслідком порушення природного балансу та виникнення глобальних проблем сучасності, які, за відсутності змін у механізмі міжнародно-правового регулювання, дуже скоро вийдуть з-під контролю Людини і поставлять питання про фізичне виживання Людства.

Населення Землі вже сягнуло 7 млрд. Для порівняння – у 1900 році ця цифра становила 1 млрд. 650 млн., в 1950 – 2 млрд. 518 млн., а в 2000 вже 6 млрд. 70 млн. Це означає, що темпи зростання людино-душ в сотні і тисячі разів перевищують можливості

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Планети зберігати свою гармонійність і цілісність, а отже і здатність впродовж тривалого часу забезпечувати потреби Людства в необхідній кількості і якості. Науковці часто зазначають, що причиною бідності багатьох держав світу, що активно розвиваються, є неконтрольоване зростання населення. Підтримка існуючого рівня розвитку реалізується за рахунок інтенсивного використання природних ресурсів, відновлення яких є неможливим або фінансово необґрунтованим. Наша Планета також стикається з проблемою пере-населеності, і це є основним фактором, який формує сучасну екологічну кризу. При цьому ми не маємо морального права проводити жорстку політику силового регулювання народжуваності чи прагнути до реалізації концепції «золотого мільярду», адже для будь-якого з нас виникає занадто великий ризик опинитися серед 6 мільярдів решти, що на основі певних критеріїв будуть відсіяні. Єдиним гуманним виходом із ситуації є добровільне самообмеження, виховання свідомості людей та розвиток технологій, здатних ефективно нейтралізувати антропогенний вплив Людства на Природну сферу [1, с. 42-53].

Аналіз досліджень і публікацій. Подібні спроби вже робилися неодноразово. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату був великим досягненням Людства на шляху до обмеження викидів парникових газів [2, с. 1-7]. Він ставив перед собою за мету зменшення викидів CO₂ та п'яти інших газів в усіх країнах, в тому числі тих, що розвиваються, за рахунок передачі очисних технологій менш «оснащеним» підприємствам країн, що розвиваються. Проте на практиці він став основою ринку купівлі-продажу квот на викиди CO₂. Ніякого обміну технологіями, ніякої допомоги менш розвиненим країнам у подоланні глобальних проблем на локальному рівні.

Мета статті. На сьогодні об'єднання людей відбувається на основі вузьконаціонального інтересу, що є неприйнятним в силу того, що таким чином ігнорується інтерес загальнолюдський: інтерес виживання і збереження Людини як біологічного виду. Змінити дану ситуацію можна лише за рахунок проведення глибинних трансформацій антропогенної діяльності, які б відповідали все більш агресивним вимогам часу.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої задачі ми пропонуємо створити Конфедерацію Миру (ще більш високу форму об'єднання держав, створеної на основі модернізованої Організації Об'єднаних Націй). В її рамках повинна існувати Міжнародна Організація з Раціоналізації Людської Діяльності та Охорони Природи, яка б здійснювала загальну координацію діяльності людини в Природній сфері, зокрема раціональне використання, захист, збереження та реабілітацію Природи. Вона повинна складатись з декількох структурних підрозділів, відповідно до кожної з охоронюваних сфер:

1. Terra (Земля) – регулювання дикої та культивованої Природи на суші та в товщі земної кори.
2. Aqua (Вода) – Світового океану, поверхневих та підземних вод, льодовиків, водних парів атмосфери.
3. Aerius (Повітря) – вплив на газову оболонку шляхом регулювання викидів, цілеспрямована зміна складу повітря.
4. Energia (Енергія) – використання вуглецевих, ядерних, геліо-, гідро-, вітро-, біо-, термо- та ядерних джерел енергії [3, с. 211-218].
5. Біосфера – використання, стабілізація кількості та якості живих організмів. Генетично модифіковані організми [4, с. 23-48].
6. Клімат – нормалізуючий вплив на природні чинники формування клімату. Льодовиковий період vs перегрівання Планети.
7. Космос – використання космічних об'єктів та простору. Озоновий шар [5, с. 19-26].

В її рамках передбачається створення Міжнародного фонду з відтворення Природи, який би нівелював антропогенні впливи, від яких Людство не може відмовитись. Кластерна структура повинна забезпечувати розподіл коштів між природоохоронними програмами, націленими на поступове відтворення Природи. Отримані податки повинні направлятися на оздоровлення тієї сфери, з якої вони надійшли. На реалізацію програм, що мають особливо велике значення для збереження Планети і її оболонки в цілому, повинно виділятися не більше 15% усіх надходжень.

Ми також пропонуємо створити Фонд прогресивних технологій, в якому б зберігались дані про усі відомі на наш час нововведення, що призводять до підвищення ефективності ведення господарської діяльності в рамках Планети. Саме на їх основі розробляються та реалізуються програми Організації. Після проведення періодичних оцінок, Фонд може робити замовлення на розробку нових технологій.

Серед основних причин, що відіграли найвагомішу роль у формуванні сучасного вигляду нашої Планети, можна назвати наступні.

Ефект перевиробництва і створений для забезпечення його рентабельності споживальницький тип мислення формують ситуацію, за якої Природа планети перевантажується і втрачає здатність до самовідновлення [6, с. 98-111]. Викиди промисловості, транспорту, побутові відходи, стоки з земель сільськогосподарського призначення, радіаційне забруднення – це наслідок непродуманого небезпечного виробництва. На сьогодні в більшості країн світу практично не піднімається питання про скорочення виробництва (скорочення озброєнь – так, а от виробництва – чомусь ні). Проблема підвищення ефективності переважно постає в рамках можливості виробити більше і, відповідно, заробити більше грошей. Економічна складова, схоже на те, є визначальною як для внутрішнього національного регулювання, так і для міжнародно-правового.

Створення нового екологічного порядку передбачає наступні кроки:

1. встановлення справедливого механізму використання природних ресурсів, який насамперед полягає у винесенні права розпоряджатися природними ресурсами планетарного значення з компетенції держав, на території яких знаходяться ці ресурси, до компетенції органів Конфедерації Миру [5, с. 19-26];
2. встановлення справедливої ціни за використання природних ресурсів для виготовлення благ;
3. забезпечення ефективного механізму відновлення Природи;
4. встановлення пропорційної відповідальності за нанесення шкоди Природі і відповідного рівня контролю.

Розглянемо детальніше кожне з вище наведених положень.

1. На нашу думку, використання фауни і флори, життєдіяльність або середовище існування яких здійснює визначальний вплив на підтримання стабільності і процеси саморегуляції в Природі, не повинно належати державі, яка по-варварськи ставиться до них. Вирубання лісів Амазонії є не лише особистою справою Бразилії, а проблемою всього Людства, оскільки ці ліси є унікальним стабілізатором багатьох екосистем, які безпосередньо впливають на якість життя кожної людини.

2. Ми вважаємо, що на кожному етапі виробництва (видобуток ресурсів, виготовлення матеріалів, кінцеве створення продукту) виробник (який планує отримати вигоду від реалізації виготовленого товару), повинен компенсувати нанесені Природі збитки. Компенсація може відбуватись у формі грошових виплат (сплата податку) або виконання певних дій (наприклад, відновлення порушеного рельєфу) чи їх комбінації. Отримані гроші та трудовий ресурс дозволять здійснювати заходи, спрямовані на відновлення Природи в

цій сфері, а також економічними методами регулювати виробництво. Крім цього, на наше глибоке переконання, необхідно сформувати моду на прості речі максимально довгого часу використання, а також створити достатню кількість обслуговуючих підприємств, які б спеціалізувалися виключно на ремонті речей. Можливо так: нова річ повинна бути непомірно дорогою в порівнянні з грошима, які необхідно затратити на ремонт, тобто купівлю нової, суттєво не удосконаленої речі треба зробити економічно не вигідною для потенційного покупця. Адже на даний момент заміна певних деталей, що вийшли з ладу, часто обходиться в половину вартості нової речі – зрозуміло, чому люди обирають купівлю нової речі, а не заміну певної деталі. Така політика йде на руку виробникам товарів – адже від реалізації цілого продукту компанія отримує набагато більший прибуток. Планета ж від цього несе збитки. Продукти, що повністю вичерпали свої корисні властивості і направляються на переробку, повинні бути звільнені від будь-яких податків і нарахувань. Більше того, за здійснення природно-дружніх дій суб'єкти повинні отримувати додаткові заохочення матеріального та статусного характеру.

Компенсація за нанесення шкоди також повинна охоплювати сферу послуг, забезпечення інфраструктури і т.д. Використання міжнародних водних транспортних магістралей створює загрозу нафтового, шумового та інших забруднень, внаслідок чого страждають риба, ссавці, птахи, планктон, які відіграють надзвичайно важливу роль у підтримці стабільності екосистем, а значить і в збереженні цілісності оболонки Землі. Сплата екологічного податку за використання подібних благ та можливостей може дозволити, з одного боку, зменшити подібний вплив, а, з іншого, направити цільові кошти на відновлення втрачених природних цінностей.

Ми вважаємо, що ресурсний податок може відіграти ключову роль у перерозподілі прибутку. Якщо ми змінимо принцип, відповідно до якого країною створення продукту буде вважатися виключно та країна, яка додала до кінцевої вартості продукту найбільшу частку, тобто переважно це та, у якій відбулась остаточна збірка продукту, і зобов'яжемо такого виробника ділитися прибутком з країнами, з яких були отримані ресурси для виготовлення цього товару і в яких проходили стадії виготовлення товару, можна буде суттєво зменшити відрив розвинутих країн від тих, що розвиваються, в плані отримання справедливого прибутку.

3. Для гарантування більш ефективного контролю, ступеню відновлення та прозорості правил, яких необхідно дотримуватись на цій чи іншій території, а також для забезпечення раціоналізації виробництва, ми пропонуємо розділити простори Землі на спеціальні сектори залежно від значення конкретної території для життя Планети і Людства, і визначити для них відповідні допустимі екологічні показники, права та обов'язки суб'єктів, що перебувають на них чи їх використовують. У рамках цих секторів необхідно забезпечити раціональне використання (вимоги щодо якості та ефективності виробництва), захист (створення мінімально необхідного запасу потенціалу для самовідтворення природи), збереження (комплексна охорона унікальних видів та природних об'єктів) і реабілітацію Природи (відновлення використаних людиною або іншим чином пошкоджених природних цінностей). Сектори повинні забезпечувати якнайсприятливіші умови для проживання Людини; і можливість найбільш раціональними методами забезпечувати технологічні потреби Людства. Ключовим критерієм повинна стати ефективність. Необхідно також внести поправки щодо здійснення прав і обов'язків використання природних об'єктів, які знаходяться у приватній, колективній та державній власності. Погіршення цілісно-системного стану природного об'єкта повинно бути достатньою підставою для накладання відповідальності за вчинені дії чи бездіяльність. У кожного об'єкта повинен

бути «власник», який би слідкував за підтримкою стану об'єкта і ніс відповідальність за його погіршення. Те саме стосується і інституту користування природними цінностями. Відповідальність повинна мати різні рівні і ступені прояву – від грошових санкцій до кримінальної відповідальності правопорушника. Що стосується ведення господарської діяльності, то необхідно сприяти раціоналізації господарювання, а не збільшенню екстенсивно-кількісних показників.

В найбільш важливих, для підтримки цілісності екосистем, секторах необхідно встановити найжорсткіший з усіх можливих режим, з повною забороною здійснювати будь-яку діяльність, що якимось чином видозмінює зазначену зону, окрім випадків, коли невтручання людини може призвести до загибелі даної зони і живих організмів, що живуть в її межах.

Крім того, ми повинні гарантувати вільне переміщення людей (за їхнім свідомим бажанням) з одного сектора в інший, а також наявність достатньої інформації для здійснення свідомого вибору. В ідеалі Людина не повинна бути змушеною віддавати перевагу менш екологічно чистому району через більшу кількість можливостей, що він пропонує. Інформатизація та глобалізація суспільства, що особливо прискорюються в наш час, за умови наявності доступу до мережі Інтернет та інших інформаційних мереж, можуть це забезпечити.

Ми повинні забезпечити залучення найбільш активних представників людства – які об'єднують свої зусилля в рамках громадських організацій – до безпосередньої участі у нейтралізації наслідків антропогенної діяльності. Будучи безпосередньо зацікавленими в отриманні якісного результату, вони мають найбільші шанси максимально ефективно реалізувати природоохоронні заходи. Надання експертних оцінок для отримання дозволів на ведення тієї чи іншої господарської діяльності також повинно відбуватись за вільного обговорення з громадськістю з реальною можливістю останніх вплинути на остаточний результат.

4. Найкращим методом боротьби з порушеннями, здійсненими з метою отримання максимальної економічної вигоди, на нашу думку, є економічна відповідальність, а також відшкодування в природі. Зважаючи на делікатність питання, необхідно звернути особливу увагу на перелік суб'єктів та обсяги їхньої відповідальності в залежності від їхнього статусу і обсягів порушення. Класичне міжнародне право виділяє 3 типи суб'єктів – незалежні держави, міжнародні організації та держави в процесі становлення. І ми погоджуємось з таким переліком, адже саме ці суб'єкти і можуть здійснювати політичну діяльність у міжнародних відносинах. Проте, ми говоримо не про політичну правосуб'єктність, а про необхідну міру відповідальності за спричинений негативний вплив на Природу, який може бути завданий не лише державами та міжнародними організаціями. Тут на арену виходять ТНК (транснаціональні компанії) та БНК (багатонаціональні компанії), а також конкретні індивіди. На нашу думку, повинна існувати багаторівнева система підпорядкування і відповідальності суб'єктів. 1 рівень – державний. Тобто всі підприємства, які здійснюють звичайну господарську діяльність, що знаходяться на території певної держави, повинні підпорядковуватись державі і відповідати перед нею за всі здійснені порушення. ТНК в силу свого статусу повинна підпорядковуватись як державі перебування, так і компетентним органам Конфедерації, тоді ж як БНК повинні напряму підпорядковуватись наднаціональним структурам. Цей принцип також повинен визначати особливості сплати податків перерахованими суб'єктами.

Проголошуючи поруч із суверенітетом Людини суверенітет Людства, ми усвідомлюємо, що в такому випадку можна говорити і про відповідальність конкретного індивіда

за заподіяння ним шкоди Природі на міжнародному рівні. При цьому, на нашу думку, повинен з'явитись ще один вид відповідальності – кримінальна екологічна відповідальність. В тих випадках, коли встановлені штрафи не діють, за умови тяжких рецидивних порушень, передбачення такої міри покарання може суттєво вплинути на поведінку і наміри потенційних правопорушників.

Визначення відповідальності в кожному конкретному випадку повинно виходити з принципів розумності, доцільності та пропорційності. Тобто, чим більшою є заподіяна шкода, тим більшим повинно бути покарання.

Загальне благо повинно вимірюватись не з точки зору одного виду, навіть якщо це вид *homo sapiens*, а з точки зору захисту всієї Природи в комплексі, що повинно здійснюватись навіть всупереч повсякденним інтересам Людини.

Прецеденти надання Природі юридичних прав вже існують. В 1975 році Федеральний суд США дозволив відкрити справу від імені річки Байрам в Коннектикуті та Нью-Йорку проти тих, хто забруднював її береги [7, с. 182]. Природа створила набагато більш досконалу систему самозабезпечення, ніж Людина, тож поки ми не можемо забезпечити більш високий організаційний рівень регулювання, доцільність втручання у її глибинні процеси піддається великому сумніву. Поки що найкраще, що ми можемо зробити, – максимально зменшити антропогенний тиск на неї і поступово збільшувати «розумність» власної діяльності.

Останнім часом тенденції, спрямовані на роботизацію суспільства, стають все помітнішими. В мозок людини вбиваються поняття норми, середньостатистичності, тваринного страху перед обставинами, від яких не можна на 100% захиститись. Реклама, що підбурює до шопінгу, стандартизовані предмети побуту, жорсткий розпорядок дня змушують замислитись, наскільки дії кожної людини є свідомими і наскільки все те, що ми робимо, може бути комусь вигідним. Складається враження, що ми всі граємо в забезпечення добробуту визначеного кола осіб, наділених владою і капіталом. Але так бути не повинно. Створення робочих місць і надання людям роботи, за яку б вони могли отримувати гроші, – це прекрасно, але якщо подивитись на це з іншого боку? Автоматичну діяльність людини можна мінімізувати, вивільнивши її інтелект та можливості для індивідуального саморозвитку, а отже і для підвищення «якості» суспільства в цілому. Можна перетворити людей на роботів, але це буде аналогічно перетворенню людей на рабів. Не варто замикатись на одному – технологічному – напрямку розвитку, треба ще не забувати про розвиток людських духовних та культурних якостей. Можливо, саме ці два напрямки дадуть більш перспективний вектор для розвитку.

Для забезпечення запропонованого нами механізму регулювання Природної сфери буття Людства необхідно прийняти наступну конвенційну базу:

1. Конвенція про економічну відповідальність держав за нанесення шкоди Природі: введення екологічного та ресурсного податків, які в подальшому повинні використовуватись на відновлення Природи. Контроль над викидами і відходами повинен здійснюватись за наявності всього лиш загрози забруднення, а не тоді, коли шкода природі вже завдана. Забрудник повинен довести факт своєї правомірної, тобто екологічної, поведінки: надавати підтвердження про очищення викидів, переробку чи транспортування відходів до місця переробки.

В рамках цієї конвенції повинно діяти 2 протоколи:

- Протокол з екологічного формування цін:

ми пропонуємо зобов'язати держави знижувати ціни на дружні для Природи товари і паралельно підвищувати ціни на шкідливі (за рахунок екологічного оподаткування). Так

ціни максимально наблизяться і дозволять споживачам базувати свій вибір не на ціні, а на результаті, що максимально забезпечує потреби. При виготовленні дружнього для Природи товару, податки, сплачені на кожному з етапів виробництва, повертаються.

В цьому контексті постає питання про факт надання переваг певним технологіям, зазвичай високим і дорогим, які в силу грамотно проведеної реклами отримують безсумнівні переваги на ринку, хоча на практиці є не настільки ефективними. Пріоритет повинен віддаватись технологіям, які забезпечують багаторівневе використання природних благ і максимально замикають цикл виробництва. Якість переробки повинна сягати 85-95%. Таким чином можна відсотків на 70 зменшити тиск на використовувані природні блага і забезпечити довготривале користування природними ресурсами і відповідну відносну стабілізацію Планети.

- Протокол з гармонійного зменшення обсягів виробництва і споживання: Спочатку необхідно зробити акцент на виробництві товарів тривалого строку служби, що автоматично підвищуватиме їхню якість і зменшуватиме навантаження на природні ресурси, а потім відмовитись від зайвих для суспільства виробництв. Паралельно необхідно укорінювати в свідомості всіх людей екологічну відповідальність за кожний куплений товар і нарешті змінити матеріалістично-споживальницький тип мислення. Протокол повинен також охоплювати норми споживання ресурсів (води, енергії і т.д.).

2. Конвенція про секторальність Землі: повинна визначати існуючі норми, достатні для віднесення певної території до сектору з тим чи іншим статусом, а також бажані результати, які ми хочемо отримати внаслідок раціоналізації антропогенної діяльності на виділених територіях; та Протокол про доступність і достовірність даних про сектори Землі до неї: Повинен гарантувати доступність і достовірність даних, зібраних для свідомого вибору Людьми тих чи інших умов життя [5, с. 19-26].

Вживання Людства і збереження цілісності оболонки Землі Людства повинно стати всезагальним інтересом, що має вийти за вузьконаціональні рамки. Егоїзм націй міг мати місце на попередніх етапах розвитку суспільства і, відповідно, міжнародного права, зараз же реалії змінились. У нас залишається дуже мало часу для того, щоб виправити негативні тенденції. Нехай зараз це дорого коштує і важко реалізовується, проте завтра це буде ще важчим завданням. Тож варто починати діяти вже зараз.

Список використаних джерел

1. Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища: підр. для ВНЗ / Київ. Нац. ун. Ім. Тараса Шевченка, Ін. між нар. відносин. – К.: Видавничий дім «Промінь», 2010. – С. 42-53.
2. Конвенція ООН про зміну клімату та Кіотський протокол до неї. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://unfccc.int/2860.php>.
3. Альтернативна енергетика і енергетична безпека в міжнародному і національному праві. Тематичний додаток до Українського щорічника міжнародного права. Збірка матеріалів Міжнародної наукової конференції «Роль міжнародного права в розвитку екологічної альтернативи сучасній енергетиці» (25 квітня 2012 р.) / За редакції О. В. Задорожнього і В. І. Олещенко; Відповідальний секретар С. Д. Білоцький. – К.: «Фенікс», 2012. – 298 с. – (Бібліотека кафедри міжнародного права).
4. Медведєва М. О. Міжнародне право та біотехнології / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – К.: Видавничий дім «Промінь», 2006. – 256 с. – (Бібліотека кафедри міжнародного права).

5. Бойко М. А. Міжнародно-правове регулювання природної сфери буття Людства: рік 2035. // Збірник наукових праць за матеріалами наукової конференції «Міжнародно-правове регулювання. Рік 2035». – К.: Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2012. – №1. – 106 с.
6. Задорожній О. В., Медведєва М. А. Міжнародна торгівля проти глобальної екології? // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірн. наук. праць. Вип. 58. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2007.
7. Борейко В. Е. История охраны дикой природы в США. – [Електронний ресурс] . – // Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/310292> - 17.01.2012.

Панченко Ж.О., Омеляненко Ю.Ю.***

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НОВИХ ВИДІВ ВІЙН:
ІНФОРМАЦІЙНИХ, МЕРЕЖНИХ ТА КІБЕРВІЙН**

*Единственный способ, которым мы можем
контролировать людей – это лгать им.*

Л. Рон Хаббарт.

У статті розглядаються проблеми, пов'язані із виникненням нових видів війн та їх впливом на національну та міжнародну інформаційну безпеку.

Ключові слова: кібервійна, мережева війна, інформаційна війна, міжнародна інформаційна безпека, кіберпростір, Інтернет, правове регулювання.

The article deals with issues of the origin of new kinds of wars and of its influence on the national and international informational security.

Keywords: cyberwar, netwar, informational war, cybersphere, Internet, legal regulation.

В статье рассматриваются проблемы, связанные с возникновением новых видов войны, их влиянием на национальную и международную информационную безопасность

Ключевые слова: кибервойна, сетевая война, информационная война, международная информационная безопасность, киберпространство, Интернет, правовое регулирование.

Постановка проблеми. Сьогодні інформацію перестали сприймати лише як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Інформація набула нових форм свого вираження.

Вона стала зброєю для одних та власністю для інших. Четверта комунікаційна революція змінила природу конфлікту в усіх його різновидах. З розвитком глобалізації та широкого доступу до мережі Інтернет виникла потреба охороняти інформацію від ворожих дій. У зв'язку з глобальною інформатизацією сучасного суспільства різко підвищилися вимоги до якості інформації, зокрема до її достовірності. Покращуючи якість інформації, можна підвищити її достовірність. Погіршуючи і тим більше спотворюючи передану інформацію, можна свідомо знизити не тільки її достовірність, а й навмисно дезінформувати споживачів інформації. Таким чином, втручаючись у регулювання інформаційних потоків, в процес їх обробки і управління, можна впливати на ті чи інші події. При цьому необхідно підкреслити глобальність інформаційних впливів у різних сферах діяльності. Це стосу-

* кандидат політичних наук, асистент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 4 курсу спеціальності «Міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ється не тільки відомих технічних прийомів впливу на комп'ютерні мережі, канали отримання і обробки інформації, на центри управління і наведення, глобальні військово-космічні інформаційні системи, але і розроблених методів інформаційних впливів на людину і суспільство, в цілому на інформаційну сферу держави.

У число сфер ведення бойових дій, крім землі, моря, повітря та космосу, тепер включено ще й інформаційну сферу. Вести інформаційну війну стало легше. Тому уряди держав почали замислюватися над тим як краще уберегти себе та своїх громадян від небажаного інформаційного впливу недружніх держав. Поступово кіберпростір перетворився у поле боротьби, яке потребує розробки належної стратегії та засобів національної та міжнародної безпеки. Американський фахівець з питань кібербезпеки Кеннет Гірс вважає, що «стратегі повинні усвідомлювати, що частина кожного політичного чи військового конфлікту буде мати місце в Інтернеті» [1].

З того моменту як Інтернет та інші медіа-засоби стали лідерами на ринку постачальників новин та інформації взагалі, урядам багатьох країн довелося вжити певних заходів контролю. Вони почали регулювати постачання інформації, встановили цензуру на зміст блогів, веб-сайтів та текстових повідомлень.

В сучасному світі, в якому дедалі більшу роль в житті держави, її економіці та системі безпеки, відіграють кіберпростір та сучасні інформаційні технології, не можна обійти увагою ті загрози, які пов'язані з застосуванням цих високих технологій. У зв'язку з чим виникли такі поняття як «кібершпигунство», «кібервійна» та «мережеві війни».

Аналіз досліджень та публікацій. Ще в кінці 20 століття розпочалося наукове дослідження впливу інформації. До цього можна віднести роботи С. Хантінгтона, Дж. Розенау, Д. Стоуна, Ч. Шмітца, С.Ромма, З. Бжезинського та ін. Проблеми інформаційного протиборства та ролі ЗМІ у ньому знайшли відображення у роботах І. Н. Панаріна, С. Г. Кара-Мурзи, С. П. Расторгуєва, Н. А. Брусніцина, Г. Г. Почепцова, В. А. Лісічкіна, Г. Г. Саммерза, А. А. Мухіна та ін.. Правове регулювання інформаційних відносин досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні учені: С. А. Макаренко, А. І. Марущак, Д. М. Прокоф'єва-Янчиленко, Є. Д. Скулиш, В. С. Цимбалюк, І. Л. Бачіло, Б. Губерман, Я. Лойд та інші. Проблему ведення війн у кіберпросторі розглядали у своїх працях науковці: В. В. Андріанов, Е. П. Блаватська, Нейл Грант, М. Делаграматик, І. І. Завадський, А. Казаков, А. С. Овчинський, Г. Смолян, В. Цигичко, Д. Черешкін та інші. У своїй першій журнальній статті «Насувається кібервійна» Дж. Арквіл та Д. Ронфельдт висунули концепцію кібервійни, яку потім розширили у своїй доповіді RAND «Пришестя мережної війни» (1996). Розробки цієї ідеї знайшли своє відображення у колективних монографіях RAND – «Соціальна мережна війна сапатистів у Мексиці» (1998) та «Протистояння новому тероризмові» (1999). Ці роботи набули широкого розголосу серед таких різних вчених, як МануельКастельс, КрісГейблз Грей та Девід Брін. Всі вони розглядали тенденції розвитку конфліктів, далеких від військових.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан регулювання інформаційних війн, зокрема кібервійн та мережевих війн. Запропонувати своє бачення регулювання даної сфери безпеки та описати можливі документи, які б регулювали відносини у кіберсфері. З урахуванням подій останнього десятиліття - з кольоровими революціями на пострадянському просторі, бунтами в арабському світі, різними маніпуляціями, направленими на дестабілізацію режимів у різних країнах, впливу соціальних мереж і блогів на політичні процеси, залежно від інформаційних потоків і комунікацій, а також уразливості комп'ютерних систем і комплексів, робота в даному напрямі є необхідною з точки зору соціальної стабільності, профілактики злочинів та національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. В середині 90-х років багато авторів, які були зачаровані поверховим високотехнологічним аспектом інформаційної революції, часто вживали термін «мережна війна» (і «кібервійна») для позначення комп'ютеризованої агресії, яка здійснюється шляхом віддалених атак у кіберпросторі – тобто як синонім інформаційної війни, інформаційної операції, «стратегічних інформаційних бойових дій», війни в Інтернеті», «хакерського руху», кібертероризму тощо. Терміни «кібервійна», «інформаційна війна» та «мережна війна» мають багато спільного, оскільки пов'язані з Інтернетом, проте не є синонімами.

Термін «інформаційна війна» вперше ввів американський експерт Томас Рона в 1976 р. у звіті для компанії Boeing «Системи зброї і інформаційна війна» [2] при оцінці залежності американської економіки від інформаційних систем. Проте, як поняття це словосполучення почали використовувати в американських військових колах лише в 1991 р.. Як засіб впливу інформаційні системи були застосовані в ході війни «Буря в пустелі» в 1991 р., хоча тільки в 1992 р. термін «інформаційна війна» був закріплений офіційно директивою міністра оборони США DODD 3600 від 21 грудня 1992 р. У лютому 1996 р. Міністерство оборони США ввело в дію «Доктрину боротьби з системами контролю і управління», а через два роки – «Об'єднану доктрину інформаційних операцій» [3]. У прийнятих документах інформаційна війна визначалася як «комплексний вплив на систему державного і військового управління протилежної сторони, на її військово-політичне керівництво, яке вже в мирний час призводило б до прийняття рішень, сприятливих для сторони – ініціатора інформаційного впливу, а в ході конфлікту повністю паралізувало б функціонування інфраструктури управління противника». Інформаційна війна – війна нового типу, об'єктом її є свідомість людей. Вона заснована на можливості управління і маніпулювання суспільною свідомістю, підпорядкування волі людини. Це найчастіше відбувається несвідомо для тих, хто піддається інформаційно-психологічному впливу [4]. Відомо, що інформаційна війна може вестися не тільки у воєнний час, але і в мирний час між коаліціями держав, між державами та всередині держави.

Термін «інформаційна війна» більшою мірою є терміном збірним, ніж новим, а проблемна область «інформаційних війн» включає питання використання різноманітних методів і засобів інформаційного впливу на спільноти, конкретних людей (наприклад, лідерів) або військові угруповання.

Термін «кібернетика» ввів Норберт Вінер в 1948 р.. Він означає науку про загальні закономірності процесів управління і передачі інформації в машинах, живих організмах і суспільстві. Отже, мова йде не стільки про комп'ютеризовані мережі, скільки про широкі суспільні процеси, якими в рівній мірі є і політика, і конфлікти. Провідні фахівці з мережних воєн представляють кіберсферу як ядро, навколо якого знаходиться інфосфера, а її охоплює ноосфера. Методи управління цим середовищем або її елементами можуть бути різними. Традиційно існує два варіанти застосування сили або влади - це м'яка сила і жорстка сила. У першому випадку це інструменти економіки, культури і громадської дипломатії, а в другому – застосування сили шляхом погроз, примусу та інтервенції. Однак, Джозеф Най кілька років тому ввів поняття розумної або гнучкої сили, яка являє собою поєднання обох. Він застосував цю методологію і до кіберпростору. На його думку, кібермогутність може бути використана для отримання вигоди всередині самого кіберпростору, а кіберінструменти можуть працювати для створення переваги в інших сферах за межами кіберпростору. Цей аргумент обґрунтовується динамікою американської могутності. В якості історичного прикладу Най привів морську могутність, яка відноситься до застосування ресурсів в просторі світового океану, для того щоб отримати перемогу у

морській битві, контролювати важливі морські шляхи типу проток і демонструвати присутність далеко від своїх берегів. І воно також включає в себе можливості використовувати океани для того, щоб впливати на конфлікти, торгівлю і політику, що відбуваються на суші.

Поняття «кібервійна» є багатозначним і відносно новим та більшою мірою відноситься до галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Цей вид війни спрямований передусім на дестабілізацію комп'ютерних систем і доступу до Інтернету державних установ, фінансових та ділових центрів і створення безладу та хаосу в житті країн, які покладаються на Інтернет у повсякденному житті. Міждержавні стосунки і політичне протистояння часто знаходить продовження в Інтернеті у вигляді кібервійни: вандалізму, пропаганді, шпигунстві, та безпосередніх атаках на комп'ютерні системи та сервери.

Український професор міжнародного права О. О. Мережко визначає кібервійну так: «кібервійна» – це використання Інтернету й пов'язаних з ним технологічних і інформаційних засобів однією державою з метою заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній та інформаційній безпеці та суверенітету іншої держави [5].

Кібервійна припускає проведення кібероперацій, які спрямовані проти систем управління, а також проти комп'ютерних та інформаційних мереж і систем. Кібероперації складаються з кібератак або кіберударів, що здійснюються спеціально підготовленими підрозділами та можуть супроводжуватись руйнуваннями, величезними людськими жертвами і забрудненням території, що за своїми масштабами може прирівнюватись до завдання ядерних ударів.

Доцільно зауважити, що кібероперації проводяться винятково за наявності двох умов:

1. Наявності потужних інформаційних баз даних у країні противника, які містять реальні дані про населення країни, включаючи фінансовий стан громадян, знайомства, зв'язки, паролі доступу до комп'ютерів, банківських рахунків тощо.

2. Широкого розвитку інформаційних мереж. Цей процес тісно пов'язаний з рівнем технічного розвитку країн (розвиток глобальної мережі Інтернет, відомчих мереж, об'єднаних корпоративних мереж тощо).

У своїй книзі «Мережі та мережні війни» Дж. Арквілл та Д. Ронфельд то характеризували термін «мережна війна» як новий різновид конфлікту (і злочинності) на соціальному рівні, відмінний від традиційних воєнних дій, у якому головні його учасники використовують мережні форми організації та пов'язані з ними доктрини, стратегії і технології, що відповідають вимогам і можливостям інформаційної епохи [6, с. 18].

На думку О. Дугіна, «мережеві війни» - це новий напрям військової стратегії, який виник у США в середині 1990-х років 20 століття, а на початку 2000-х років отримав стрімке поширення по всьому світу. За його словами, в цій війні нового покоління задіяні не озброєні сили, а мережеві технології, які направляють розвиток глобальних процесів в суспільстві у сфері бізнесу, комунікацій, політики і культури [7].

Варто зазначити те, що мережна війна – це війна не тільки в Інтернеті. Найчастіше її результат залежить від того, що відбувається зовні, тобто в «реальному світі». Цю думку можна віднести й до кібервійн і сказати, що це не тільки стратегічні інформаційні бойові дії. Події, які відбуваються ззовні мають більшу важливість, ніж те, що відбувається у кіберпросторі та інфосфері.

У роботі «Галактика Інтернет» Мануель Кастельс аналізує взаємозв'язок інформаційних технологій з громадськими рухами. «Видається цілком природним, що громадські рухи і політичний процес використовували і будуть використовувати Мережу у все зростаючій мірі з перетворенням Інтернету в головний інструмент діяльності, інформування,

вербування, організації, домінування і контрдомінування. Кіберпростір стає конфліктною територією» [8]. При цьому він відзначає, що в 1990-і рр. практично всі найбільш значущі суспільні рухи в світі організовувалися за допомогою Інтернету.

Якщо актори мережі ведуть ворожі дії проти держави, то вони, відповідно, виходять на стежку війни. Аркілла і Ронфельдт називають таких дійових осіб мережевими воїнами. Мережевими воїнами можуть бути етнічні, націоналістичні і сепаратистські рухи, кримінальні угруповання, терористи і революціонери, практикуючі насильство, хакери, воєнізовані групи соціальних активістів. При цьому, згідно об'єктивних даних, їх політичний, економічний та соціальний вплив неухильно зростає. Тактика бойових дій мережевої війни ведеться іншим, відмінним від конфліктів попередніх епох методом «роїння», (термін, взятий з етнології і описує метод скупчення і спільної дії безлічі дрібних груп, які утворюють єдину мережу). Роїння, по Аркілле і Ронфельдту – це візуально аморфний, але навмисно структурований, скоординований стратегічний спосіб вдарити зі всіх напрямків в певну точку за допомогою життєстійкої пульсуючої сили. Тактика роїння найбільш ефективна, коли вона ґрунтується на розгортанні незліченних, маленьких, розсіяних мережевих одиниць маневру, сили яких сходяться до мети з численних напрямків. Основне завдання полягає в тому, що мережі «роїння» повинні бути в змозі швидко і непомітно з'єднатися навколо мети, потім роз'єднатися і повторно розсіятися, зберігаючи готовність знову об'єднатися для нового удару [6].

Тобто, інформаційна війна використовує і управляє інформацією з метою набуття конкурентоздатної переваги над супротивником. Кібервійна відбувається за домінування в кіберпросторі, а мережева війна – це війна з використанням мережевих технологій (не тільки Інтернету).

Правове регулювання безпеки від нових видів війн й досі відсутнє. Тому буде запропоноване можливе подолання проблеми на національному та міжнародному рівнях.

Міжнародний рівень. До останнього часу проблема кібербезпеки на міжнародному рівні була вирішена лише частково – у сфері протидії кіберзлочинності. Йдеться про прийняту Радою Європи у 2001 році Конвенцію про кіберзлочинність, що відносила до сфери кіберзлочинів наступне: [13].

1. Правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем: незаконний доступ до комп'ютерної системи або її частини; нелегальне перехоплення комп'ютерних даних; втручання в комп'ютерні дані; втручання у комп'ютерну систему; зловживання пристроями.

2. Правопорушення, пов'язані з комп'ютерами: підробка, пов'язана з комп'ютерами; шахрайство, пов'язане з комп'ютерами.

3. Правопорушення, пов'язані зі змістом: правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією.

4. Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав.

Водночас далеко не всі країни (з-поміж тих, що входять до Ради Європи) ратифікували цей документ (зокрема принципову позицію з цього питання посіла Російська Федерація). Крім того, вказаний документ є регіональним, хоча до нього долучаються й інші країни світу, та не вирішує зазначених вище питань воєнного використання кіберпростору, глобальних міжнародних підходів до кібербезпеки тощо.

Декілька років тому США вже були запропоновані певні заходи регулювання відносин в кіберсфері. Наприклад, введення інтернет-паспортів, дія яких охопить не тільки соціальні сервіси, але і всіх користувачів Всесвітньої мережі. В кінці 2010 р. була вперше опублікована чорнова версія Національної стратегії достовірної ідентифікації в кібер-

просторі («NationalStrategyforTrustedIdentitiesinCyberspace») [9]. В основі документа лежить ідея єдиного, комплексного багаторівневого безпечного інтернет-середовища, що діє в умовах достовірної ідентифікації користувачів, а також надійного захисту їх персональних даних.

У 19-20 статтях Конвенції про кіберзлочинність йде мова про розширення співробітництва у цій сфері. Виходячи з цього можна стверджувати, що в подальшому конвенція може бути доповнена та перетворена на міжнародний договір. Оптимальний варіант домовленості має враховувати національні особливості держав з одночасним запровадженням певного спільного стандарту регулювання інформаційних відносин.

Першим кроком на шляху кодифікації інформаційного законодавства є створення теорії. Понятійний апарат має бути доволі чітко прописаний. Наприклад, звичайне поняття «інформаційної війни» в законодавствах різних країн частіше за все носить філософський характер, ніж юридичний. Проте, поки світова спільнота не буде готова сприймати кодифікацію інформаційного законодавства, говорити про виділення інформаційного права в окрему галузь ще зарано. Регулювання інформаційної сфери безпеки кожною державою самостійно може призвести до безладу. Тому, таке судження може призвести до передачі контролю над кіберпростором та інформаційним простором взагалі в одні руки.

Доступ до інформації є складовою суб'єктивного права особи на інформацію й інституту інформаційного (об'єктивного) права. Тому обмеження цього права, як зауважив В. М. Брижко, «може перетворитись на його порушення, якщо законодавством детально не передбачається механізм контролю і гарантії відновлення обмежених прав» [10, с. 87]. З огляду на це пропонується закріпити в майбутньому міжнародному договорі з регулювання інформаційних війн, кібервійн та мережних війн поняття та принципи обмеження доступу до інформації. І відповідно до них має здійснюватися правове регулювання доступу до окремих видів інформації, встановлення режимів доступу до інформації тощо з метою недопущення як обмеження реалізації інформаційних прав особи, суспільства, держави, так і зловживань такими правами.

Крім того майбутній міжнародний договір може містити наступні положення:

- Держави повинні прагнути до створення та розвитку глобальної системи безпеки в межах Інтернету.
- Держави повинні поважати та підтримувати створення національних систем безпеки, направлених проти інформаційної, мережевої та кібервійни. (Відомо, що на даному етапі такі системи є в США та деяких провідних країнах Європи.)
- Держави повинні утриматися від використання Інтернету та пов'язаних з ним інформаційних та технологічних засобів в цілях нанесення збитку військовій, технологічній, політичній та інформаційній безпеці й суверенітету будь-якої держави.
- Використання Інтернету повинно здійснюватися виключно в мирних цілях та задля укріплення міжнародного миру, безпеки та свободи.

Національний рівень. Невизначеність на глобальному рівні та відсутність єдиних підходів змушує керівництво держав формувати політику кібербезпеки на національному рівні. Більшість держав світу вже створили відповідні підрозділи (як правоохоронні, так і військові), призначені для протидії кіберзагрозам та розроблення наступальних технологій.

З метою вирішення даної проблеми низка ключових світових держав виступають з власними ініціативами щодо впорядкування на глобальному рівні питань кібербезпеки (інформаційної безпеки), однак запропоновані підходи не лише слабо узгоджуються між

собою, а й подеколи протирічать одне одному. З огляду на те, що США зберігає статус єдиної наддержави низка ініціатив у її національному законодавстві цілком можливо вплине на міжнародну ситуацію з даного питання чи принаймні може задати основний тренд реформування національних законодавств в інших країнах [11, с. 3-4].

Говорячи про захист важливої інформації на державному рівні варто згадати про технічну сторону проблеми. Тому, в першу чергу, повинні бути вдосконалені правові механізми організаційного забезпечення технічного захисту державної інформації, зокрема, розроблення та прийняття єдиного базового нормативно-правового акту з метою правового регулювання питань захисту інформації. Відповідно, всі ці правові механізми повинні відповідати сучасним вимогам та міжнародним стандартам. Держава повинна розробити уніфіковані технології забезпечення технічного захисту інформації.

Висновки. Сьогодні процеси глобалізації та інформатизації в сфері міжнародної інформаційної безпеки відбуваються настільки швидко, що держави не встигають встановити правове регулювання в даній сфері. А із виникненням нових типів війн (інформаційних, мережних та кібервійн) ця проблема набула глобального характеру. Існує думка, що сьогодні правила регулювання міжнародної інформаційної безпеки диктують такі держави як США, Китай та певні європейські країни. Проте, до 2035 року геополітичні відносини можуть докорінно змінитися. Пропоновані американською стороною ініціативи, щонайшвидше, так і не будуть реалізовані в повному обсязі в загальносвітовому масштабі, й не в останню чергу через неприйнятність окремих положень цих ініціатив для інших країн. В даній роботі було запропоновано певні заходи та міжнародні договори, які держави могли б застосувати в подальшому вирішенні цього питання.

Список використаних джерел

1. Geers K. Cyber space and the changing nature of warfare. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.scmagazineus.com/Cyberspace-and-the-changing-nature-of-warfare/article/115929/>.
2. Thomas P. Rona. Weapon Systems and Information War. Boeing Aerospace Co., Seattle, WA, 1976.
3. Joint Publication 3-13, Joint Doctrine for Information Operations. 9 October 1998. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.iwar.org.uk/iwar/resources/us/jp3_13.pdf.
4. Лисичкин В. А., Шелепин П. А. Третья мировая (информационно-психологическая) война. // М.: Институт социально-политических исследований АСН, 2000.
5. Мережко А. А. Конвенция о запрещении использования кибервойны в глобальной информационной сети информационных и вычислительных ресурсов (Интернете). – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent.php3?y=7&p=57>.
6. Мережі і мережні війни: Майбутнє терору, злочинності та бойових дій / За ред. Дж. Арквілли, Д. Ронфельдта; Пер. з англ. А. Іщенко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська Акад.», 2005. – 350 с.
7. Дугін О. Мережеві технології знищать Росію. – [Електронний ресурс] / novynar – 26 жовтня 2007. – // Режим доступу: <http://novynar.com.ua/world/11475>.
8. Кастельс М. Галактика Інтернет. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004.
9. Creating Options for Enhanced Online Security and Privacy. National Strategy for Trusted Identities in Cyberspace. 2010, June 25. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу:

- http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/NSTICstrategy_041511.pdf.
10. Брижко В. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин / В. Брижко. – К. : ТОВ «ПанТот», 2009. – 418 с.
 11. Дубов Д. В., Ожеван М. А. Аналітична доповідь: Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців., 2012.
 12. Савин Л. «Холодная кибервойна» / 14/02/2013 // Информационно-аналитический портал Геополитика. – [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.geopolitica.ru/article/holodnaya-kibervoyna>.
 13. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, прийнята 23 листопада 2001 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

Хонін В.М.,* Ткач М.О.**

СУВЕРЕНІТЕТ В УМОВАХ НОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ

У статті йде мова про необхідність нового розуміння концепції суверенітету та необхідність реструктуризації системи права в умовах створення Конфедерації Об'єднаних Націй Землі (КОНЗ) та прийняття Конституції Людства. Також розглянуто витоки ідеї формування такого наддержавного утворення як Конфедерація Об'єднаних Націй Землі та проаналізовано досвід Європейського Союзу.

Ключові слова: суверенітет, Конфедерація Об'єднаних Націй Землі, Конституція Людства, реформа міжнародного права, Конституція Європейського Союзу, глобалізація, егоїзм націй.

This article is about the necessity for a new understanding of the concept of sovereignty and the necessity to restructure the system of law in connection with the establishment of the United Nations Earth Confederation (UNEC) and the adoption of the Humankind Constitution. The paper also deals with the origins of the idea of forming such supranational formation as the United Nations Earth Confederation and examines the experience of the European Union.

Keywords: sovereignty, United Nations Earth Confederation, Humankind Constitution, reform of international law, Constitution of the European Union, globalization, selfishness of nations.

В статті йде мова про необхідність нового розуміння концепції суверенітету та необхідності реструктуризації системи права в умовах створення Конфедерації Об'єднаних Націй Землі (КОНЗ) та прийняття Конституції Людства. Також розглянуто витоки ідеї формування такого наддержавного утворення як Конфедерація Об'єднаних Націй Землі та проаналізовано досвід Європейського Союзу.

Ключевые слова: суверенітет, Конфедерація Об'єднаних Націй Землі, Конституція Людства, реформа міжнародного права, Конституція Європейського Союзу, глобалізація, егоїзм націй.

Постановка проблеми. Сьогодні йде активний процес реорганізації міжнародних відносин і світового політичного простору. Це відбувається не тільки через посилення або ослаблення традиційних способів підтримання рівноваги, а саме через появу нових викликів й проблем. Ці проблеми вже не можуть бути вирішені однією або декількома національними державами, що мають однаковий міжнародно-правовий статус. Сам статус національного державного суверенітету ставиться під питання і вимагає аналізу та кон-

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 4 курсу спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

кретизації. Суб'єкти міжнародного права в глобальних умовах стають все менш стабільними, оскільки на перший план виходять різні наднаціональні об'єднання. Дані перетворення вимагають адекватної реакції та зміни міжнародного права, що є основним інструментом регулювання даних відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок в обґрунтуванні необхідності перетворення концепції суверенітету зробили У. Бек, І. О. Василенко, Р. Кінг, Р. Ленгхорн, О. І. Неклеса, О. С. Панарін, Ф. Пітерс, А. І. Уткін та інші вітчизняні і зарубіжні автори.

Мета статті – вирішення питань, що стосуються перетворення природи державного суверенітету у зв'язку з об'єктивною зміною геополітичних реалій і міжнародних відносин.

Завдання статті – дати детальний опис концепції суверенітету та обґрунтувати необхідність реформи міжнародного права в умовах формування Конфедерація Об'єднаних Націй Землі.

Виклад основного матеріалу. Конституційна сфера права, будучи частиною єдиної правової системи, само по собі є складною системою. В системі галузі відображаються основні лінії взаємодії конституційно-правових норм, їх зв'язок. Елементами галузі є найбільш великі правові утворення, сукупності норм, які не тільки володіють певною внутрішньою єдністю, але і відрізняються від інших сукупностей норм конституційного права.

Конституційне право як сукупність норм має свою систему. Система є внутрішня будова галузі, її структура, обумовлена диференціацією та інтеграцією конституційно-правових норм.

Дехто ставить під сумнів сам факт існування конституційної сфери права, проте тим не менш вона існує. Конституційна сфера – це сфера права яка визначає можливості окремих соціумів в рамках людства. Фундаментальною основою буття конституційної сфери сьогодення є структура Вестфальського миру, за якою державний суверенітет продовжує залишатись важливим атрибутом держави. Проте ця система застаріла, оскільки синонімом сучасного світу стала глобалізація, ознакою якої є взаємозалежність, тому особливого поширення й актуальності набули нові підходи до розуміння змісту цього поняття [1].

Вперше концепцію суверенітету теоретично обґрунтував і чітко сформулював Жан Боден у своїй праці «Шість трактатів про республіку» (1576) як постійну і абсолютну владу монарха. Він виключав наявність будь-якої іншої влади в державі або поза ним, яка б могла бути вище влади монарха [2, с. 676-679].

Суверенітет трактують як з позиції «теорії влади», де ключова роль належить верховній владі специфічних політичних суб'єктів незалежно від їх політичного статусу, так і з позицій процесу європейської інтеграції, прихильники якого прагнуть перенести демократичний процес прийняття важливих політичних рішень з національного на наднаціональний рівень. У такому разі йдеться про делегування суверенітету задля збереження демократії. Це дає підстави стверджувати про значну суперечність між формальними Вестфальськими міжнародними принципами (до яких належить суверенітет) і новими «правилами гри» у міжнародній системі. Доволі слушно з цього приводу німецький соціолог Ульріх Бек зазначає, що у сучасній міждержавній системі розпочата «нова гра, у якій правила і основні поняття старої гри перестали діяти, однак ними продовжують користуватись» [3, с. 21].

Еволюційні процеси в сфері економіки, соціосфери, антропосфери та в інших сферах призвели до докорінної зміни світового порядку й право повинно відповідати цим змінам. Світ потребує нової системи регламентації суспільних відносин. Спроби створити

таку нову систему вже були – наприклад, створення Ліги Націй, Організації Об'єднаних Націй та інших організацій, які фактично здійснюють сьогодні функції світового уряду.

Ідея створення такої системи бере свій початок в глибині століть від концепції П'єра Дюбуа, який є автором першої концепції добровільної інтеграції Європи – в 1306 році він запропонував утворення «християнської республіки». Відповідно до його концепції, мир є вище благо для держав і народів. Щоб встановити мир в Європі, необхідно створити раду правителів європейських держав, а також міжнародний суд, який би по справедливості вирішував спірні питання на основі міжнародного права. Всіх, хто намагався порушити мир, необхідно піддати міжнародному засудженню та застосувати до нього встановлені каральні санкції. Серед проектів об'єднання феодалної Європи велике значення мала також діяльність короля Богемії Іржі Подебрада (1458-1471), який не тільки пропонував об'єднатися, але і безпосередньо агітував європейських монархів робити в цьому напрямку конкретні дії. [4, с. 14-16].

Принципи ж, відповідно до яких здійснюється регламентація цих суспільних відносин, закладаються міжнародним правом, оскільки це право для регулювання відносин саме між народами. Якщо розглядати міжнародне публічне право в широкому сенсі, то можна зрозуміти, що воно носить характер конституційного права світу. Сувереном в міжнародному праві повинно бути людство.

Нам вважається логічним зробити припущення, що в майбутньому світовий уряд оформиться не лише фактично, а й юридично. Це є об'єктивною потребою для світу, який опиняється на межі вибору – вижити чи зникнути через власний егоїзм. Право – це досвід соціального компромісу, а відповідно до договірної теорії права держава виникає у результаті суспільного договору як акту розумної волі людей [5, с. 38].

По закінченню Другої Світової Війни світове співтовариство в особі переможців були переповнені бажанням врегулювати міжнародне життя таким чином, щоб забезпечити мирне співіснування. Але егоїзм націй не дозволив пацифістичним ідеям втілитися в життя. Навпаки, планетарна система життєдіяльності була поставлена на межу знищення і залежала всього від натискання пальця однієї людини, і, в певній мірі, залишається в такому стані.

Сучасне міжнародне право виявило свою нездатність докорінно змінити теперішню ситуацію. Робота по реструктуризації міжнародного права повинна початися з ООН. Ця міжнародна організація повинна не просто стати ареною для задоволення інтересів впливових держав, а перетворитися на повноцінного суб'єкта міжнародного права, який би захищав інтереси Людства.

Національна держава більше не гарантує колишнього рівня безпеки, втрачена ефективність управління національних урядів, їх спроможність повноцінно контролювати власну територію, констатується криза лояльності як продукту обміну між державою і громадянином, а також його підзвітності державній владі. Все більш поширеною стає ідея, що у майбутньому поняття національно-державної належності відійде на другий план [6]. Вирішення таких викликів, які стоять перед Людством, як виняткове представництво в міжнародних організаціях тільки держав, неможливість реалізації ефективної системи безпеки та попередження конфліктів, стратифікація населення, продовольча криза, перенаселення Землі, неконтрольовані міграційні потоки та інші можливо лише в рамках єдиного об'єднання – Конфедерації Об'єднаних Націй Землі.

Першим етапом створення Конфедерації має стати врегулювання наявних гострих конфліктів, що стане першим кроком від егоїзму націй до виживання Людства. Вирішення таких конфліктів повинні займатися регіональні організації або створюватись спеціальні організації *ad hoc*.

Другим етапом створення Конфедерації є проведення реорганізації ООН. Основним завданням на цьому етапі має бути перетворення Генеральної Асамблеї в ранг верхньої палати Світового Парламенту та створення Нижньої Палати – Палати Людства.

Третім етапом на шляху до повноцінної Конфедерації повинна стати інтеграція регіональних інституцій в структуру КОНЗ. Наразі існує велика кількість міжнародних регіональних організацій та інституцій, які фактично дублюють повноваження одна одної.

Окремим етапом створення Конфедерації варто виділяти прийняття Конституції Людства, в якій будуть прописані основні принципи і норми існування людства, а також, закріплено верховенство загального права над нормативним. Також, Конституція повинна нести в собі норми які забезпечать ефективне існування міжнародних інституцій та статусу держав-членів Конфедерації.

Звичайно, що регламентаційна структура світу формується поступово й створення такої Конфедерації займе певний час й процес прийняття Конституції Людства може відбуватись паралельно. Проблема буде полягати в тому, що слід не лише інкорпорувати та кодифікувати всі норми міжнародного права, необхідно також провести реформу міжнародного права відповідно до ідеї суверенітету людства, який полягає в тому, що людство має виключне право розпоряджатися усією сферою свого буття.

Слід докорінно змінити підхід до розуміння права. Поряд зі статутним правом, що являє собою сукупність норм права, створених відповідними органами (проявами якого є, наприклад, рішення із внутрішніх питань міжнародних інституцій, регламенти міжнародних інституцій, конвенції, декларації та інше) ми також виокремлюємо міжнародне загальне право, що являє собою правозастосовну діяльність суддів, які за допомогою судових прецедентів тлумачать існуючі правові норми або заповнюють прогалини у праві (найбільше проявляється у роботі міжнародних судових установ) та право справедливості, яке «пом'якшує суворість загального права», дозволяючи судам використовувати свою власну точку зору і застосовувати правосуддя відповідно до природного права (найяскравішим проявом міжнародного права справедливості є Нюрнберзькі принципи, вироблені Комісією ООН з МП в процесі кодифікації правових принципів проведення Нюрнберзького трибуналу) [7, с. 85-92].

Карл Людвіг Берне казав, що відповідь на питання яка конституція найкраща – «та, що виконується», вигадало лукавство, щоб змусити забути про користування свободою і про вічне право на володіння нею. Спочатку категорія свободи використовувалась у позитивному праві для опису становища особистості.

Так, Гай в 1-й книзі «Інституцій» зазначав, що «основний поділ, який стосується права осіб, полягає в тому, що всі люди суть або вільні, або раби» [8, с. 117]. У сучасній правничій думці свобода визначається як визначена законом міра можливої поведінки суб'єкта суспільних відносин й тісно пов'язана з «мірою» відповідальності – «рівнем» відповідальності за вчинки. Встановлення цієї міри відповідальності за діяння викликано вимогою справедливості, справедливого присуду – «міри» покарання. На нашу думку, право повинно не обмежувати свободу, а навпаки гарантувати її.

В конституційній сфері буття Людства вважаємо за доцільне виокремити чотири класи свобод в залежності від суб'єкта:

- свободи, які гарантуються Людству (свобода вибору «егоїзм націй чи виживання»);
- свободи, які гарантуються державі (свобода вступу або виходу з Конфедерації, свобода вибору форми державного правління, державного устрою та політичного режиму);
- свободи, які гарантуються етносу (свобода збереження самобутності);
- свободи, які гарантуються людині (свобода віросповідання і совісті, свобода думок

та інформації, свобода користування мовами, свобода науки, свобода мистецтва, свобода зібрань, свобода об'єднань, свобода поселення, економічна свобода тощо).

Свобода в свою чергу породжує права та обов'язки. Відповідно чотирьом класам свобод кореспондують чотири класи прав та обов'язків. Так, Людство слід наділити правом на виживання, правом на заволодіння новими територіями (у випадку освоєння космічних просторів), правом на мирне співіснування з новими технологічними цивілізаціями, правом вільного доступу до інтелектуальної власності кожного індивіда і т.д.

До обов'язків Людства можна віднести обов'язок не зловживати повноваженнями для навмисного знищення людини, держави чи цивілізації, обов'язок діяти для загального блага, обов'язок не порушувати права інших цивілізацій, з якими можливе співіснування.

Продовженням системи прав та обов'язків є система обмежень та дозволів, які покликані забезпечити виконання прав та обов'язків. Лише після цього настає черга заборон. Для Людства такими заборонами можуть бути заборона воєнних дій, заборона національного присвоєння космосу, заборона втручання у внутрішні справи держав Конфедерації, заборона будь-якої дискримінації, заборона приватизації власності Людства та інші.

Лише в разі порушення заборони у випадках, які передбачені законом повинна наставати відповідальність – обов'язок відновити порушені права та відшкодувати нанесені збитки. Засобом, з допомогою якого відновлюють порушені права та домагаються відшкодування є санкції.

Саме таким повинні бути фундаментальні принципи побудови такого визначального документа як Конституція Людства – основного закону для держав-членів Конфедерації. Конституція Людства повинна визначати дію права усіх правових комплексів й може діяти на рівні із національно-правовими системами. В контексті підходу «виживання людства» вважаємо, що в майбутньому будуть актуальними також такі міжнародно-правові принципи, які можуть стати новацією у міжнародному праві й знайдуть своє закріплення в Конституції Людства, як:

- суверенітет розуму, який полягає в тому, що права та свободи кожної істоти, яка існує і володіє розумом, мають бути гарантовані в силу її розумового буття й не можуть бути обмежені будь-чим;
- суверенітет людини, який полягає в тому, що людина володіє суверенітетом через наявність в неї свідомості та розуму. Суверенітет людини найбільше проявляється у виключному праві людини бути єдиною, хто розпоряджається та контролює її тіло і життя;
- соціальна справедливість в інтересах Людства полягає в тому, що Людству слід відмовитись від властивого йому егоїзму в інтересах забезпечення свого виживання;
- верховенство Конституції Людства полягає в тому, що всі держави-члени Конфедерації Об'єднаних Націй Землі зобов'язані діяти відповідно до положень її Конституції. Законодавство цих країн не може суперечити положенням Конституції. Зобов'язання, що впливають із Конституції, превалюють над усіма іншими зобов'язаннями держави [7, с. 85-92].

Конституція Людства не обов'язково повинна складатися з одного документа – це можуть бути декілька конституційних актів. Певні паростки для створення Конституції Людства можна знайти вже сьогодні, наприклад, в Статуті ООН, Статуті Міжнародного суду – норми, які в них закріплені фактично становлять для держав-учасниць норми вищого конституційного порядку.

Яскравим прикладом тенденції утворення Конфедерації Об'єднаних Націй Землі є процес європейської міждержавної інтеграції. У Європейському Союзі роль лідерів відіграють Німеччина, Франція і Великобританія (дві останні країни володіють статусом

ядерних держав), які поряд з США, складають групу одних з найбільш впливових держав світу. На прикладі ЄС видно, що регіональна економічна, політична і правова інтеграція є одним із реальних поступальних процесів, що відбуваються в сучасному світі. Разом з тим, вивчення європейського досвіду інтеграції є важливим для всього світу, в якому зріє протиріччя між суверенітетом держав і глобальним характером викликів і проблем, що стоять між ними. З іншого боку - європейський досвід демонструє і ті проблеми, які доведеться вирішувати при створенні наднаціональних інститутів управління [9, с. 108-120].

Також одним із перших прообразів Конституції Людства можна назвати проект Конституції Європейського Союзу [10]. Прийняття конституції ЄС могло б з'явитися наступним логічним кроком у формуванні тісних зв'язків між державами-членами ЄС та справжнім проривом в міжнародному праві. Про це свідчить довгий термін розробки самого правового документа. Конституція повинна була об'єднати держави не тільки формально, але й законодавчо. Цей документ повинен був регулювати такі важливі питання, як переміщення товарів і послуг, капіталу і робочої сили по території ЄС, формування законодавчого органу, створення спільного зводу правил і ратифікація його всіма країнами-членами.

Однак всупереч доведеної важливості ратифікації цього документа, кілька країн, які хоча й були біля витоків Європейського Союзу і займалися розробкою проекту конституції, не змогли її підписати та ратифікувати.

Для кожної країни існує ряд причин, по яких конституція не була прийнята. Історія конституції ЄС стала гарним прикладом невдалого процесу ратифікації саме через егоїзм окремих націй.

Тим не менш, факт підписання Лісабонської угоди дає підстави вважати, що людство розуміє важливість об'єднання заради досягнення певних цілей й може поступатися власними амбіціями за певних умов. Саме до таких умов ми відносимо виклики, які стоять зараз перед Людством.

Підписання Лісабонських угод також показало, що держави-члени ЄС більше не спроможні ефективно забезпечувати свої інтереси у межах традиційного суверенітету, який передбачає, що держава на своїй території має вищу та незалежну владу. В певній мірі це перша відмова від засад традиційного Вестфальського суверенітету – об'єднанням своїх суверенітетів держави-члени прагнуть юридично закріпити вже сформований новий поствестфальський суверенітет.

Висновки. Аналізуючи історію і тенденції інтеграції європейського об'єднання, можна дійти висновку, що воно розвивається в рамках міжнародного права і рухається у напрямку до конфедеративної формі правового устрою регіонального об'єднання. Тим не менш, ЄС бракує політичної волі його держав-членів, усвідомлення необхідності змін та договірно-закріплених міжнародно-правових гарантій, що містять взаємні права та обов'язки суверенних і незалежних держав, що увійшли в конфедеративний союз, які, зокрема, могли б скласти зміст загальноєвропейського конституційного договору.

Список використаних джерел

1. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt.
2. Боден Ж. Шість книг о государстве // Антология мировой философии: Возрождение.- Мн.: Харвест; М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 928 с.

3. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономика / Пер. с нем. А. Б. Григорьева, В. Д. Седельника; послесловие В. Г. Федотовой, Н. Н. Федотовой. – М.: Прогресс-Традиция; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
4. Кашкин С. Ю., Калиниченко П. А., Четвериков А. О. Глава 1 // Введение в право Европейского Союза: учебник / Под ред. Кашкина С. Ю. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: «Эксмо», 2006. – 368 с.
5. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. Загальна теорія держави і права: Підручник. – К.: Кондор, 2008. – 477 с.
6. Линклейтер Э. К постсуверенному политическому пространству. [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://poli.vub.ac.be/publi/etni-3/linklater.htm>.
7. Порядок денний 2035 року: наукова доповідь студентської науково-дослідної лабораторії кафедри міжнародного права. – К. ІМВ, 2012. – 106 с.
8. Дигесты Юстиниана / Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. – М.: «Статут», 2002. – Т. I: Книги I-IV. – 584 с.
9. Федерализм и регионализм: приоритеты XXI века: Материалы 3-й Международной научной конференции / Под общ. ред.: Миндзаев М.А. Владикавказ: Изд-во Владикавказ. ин-та управления, 2011. – 252 с.
10. Treaty establishing a Constitution for Europe [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:en:HTML>.

Хонін В.М.,* Нестеренко А. М.,** Онисько А.О.***

РАЦІОНАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ РЕСУРСІВ ПЛАНЕТИ: УТОПІЯ ЧИ БЛИЗЬКЕ МАЙБУТНЄ?

Світова економічна система функціонує на принципі вільних ринкових відносин та конкуренції. Виробничі процеси вимагають зростаючих затрат ресурсів планети, кількість яких обмежена. В таких умовах постає загроза виживанню Людства. Різноманітні урядові та неурядові міжнародні організації, створені для економічного співробітництва та стимулювання розвитку, доводять свою малу ефективність. Постає необхідність у модернізації глобальної системи взаємодії та співробітництва у сфері видобутку і розподілу природних ресурсів. В рамках даної проблеми окреслюється перспектива створення єдиної універсальної організації, в межах якої і здійснюватиметься таке співробітництво.

Ключові слова: міжнародна організація, ресурси, економічна інтеграція, глобальні проблеми, глобалізація, розподіл, збереження, раціоналізація, оптимальність, ефективність, виробництво.

Global economic system functions on the principle of free market relations and competition. Production processes require increasing the spending of the planet's resources, the amount of which is limited. Under these conditions a threat to the survival of humankind emerges. Different governmental and non-governmental international organizations, founded for economic cooperation and stimulation of the development, prove to be inefficient. The need for modernization of global interaction and cooperation in production and distribution of natural resources occurs. Within this problem appears the prospect of creating a single universal organization in order to put into practice such cooperation.

Keywords: international organization, resources, economic integration, global issues, globalization, distribution, saving, rationalization, optimality, effectiveness, production.

Мировая экономическая система функционирует согласно с принципами рыночных отношений и конкуренции. Процессы производства требуют растущих расходов ресурсов планеты, количество которых ограничено. В этих условиях возникает угроза выживанию Человечества. Различные правительственные и неправительственные международные организации, созданные для экономического сотрудничества и стимулирования развития, показывают

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

*** студент 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

на практике собственную малоэффективность. Возникает необходимость в модернизации глобальной системы взаимодействия и сотрудничества в сфере добычания и распределения природных ресурсов. В рамках поставленной проблемы возникает перспектива создания единой универсальной организации, в рамках которой осуществлялось бы такое сотрудничество.

Ключевые слова: международная организация, ресурсы, экономическая интеграция, глобальные проблемы, глобализация, распределение, сохранение, рационализация, оптимальность, эффективность, производство.

Постановка проблеми. На поточному етапі чітко даються взнаки початки світової кризи в сфері використання природних ресурсів, пов'язаної з поступовим настанням моменту їх закінчення. Проблема виходу з окресленої ситуації полягає в індивідуальному підході кожної з держав до її вирішення, відсутності злагодженості в колективному співробітництві націй, необхідності посилення інтеграційних процесів всіх національних економік.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження сучасних інтеграційних процесів, міжнародної економіки та природокористування зробили Філіпенко А. С., Ногін В. Д., Подиновський В. В., Алексеєнко І. Р., Кейсевич Л. В., Білецький В. С., Капиця С. П., Будкін В. С., Рогач О. І., Бродель Ф., Кінг А., Шнейдер А., Фукуяма Ф., М. Бордо, Л Вейс, А. Веласко, Г. Глік, Р. Дорнбуш, П. Евенс, С.Стренфс.

Перші дослідження та прогнози несли чисто теоретичний характер, серед них слід відзначити праці В.Парето та Т.Р. Мальтуса.

Мета статті – пояснити необхідність створення та розробити проект єдиної міжнародної організації з розподілу, збереження та раціонального використання природних ресурсів і таким чином запобігти проблемі існуючих та можливих ресурсних дефіцитів у будь-якій точці земної кулі.

Завдання статті – проаналізувати інтеграційні процеси країн в сфері економічного співробітництва, функціонування та роль сучасних міжнародних організацій з повноваженнями щодо розподілу будь-яких видів ресурсів та розробити проект єдиної міжурядової організації з розподілу, збереження та раціонального використання природних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток світового виробництва, відсутність або нестача ресурсів всередині виробничого циклу соціальних організацій, потреба в обміні матеріальними та нематеріальними благами стимулюють розвиток міжнародних відносин, насамперед економічних. Якщо задоволення потреб єдиного соціуму неможливе або утруднене в рамках власної території, він вступає у взаємодію з іншими. Саме цей фактор є основним у формуванні єдиної світової економічної системи.

Всебічний аналіз різноманітних аспектів економічного розвитку зарубіжних країн показує, що сучасна глобальна економіка поступово, але неухильно набуває рис єдиної, цілісної системи, котра характеризується взаємозалежністю та взаємодоповнюваністю її складових елементів і ланок [1, с. 376]. На думку А. С. Філіпенка, основним фактором для інтеграції зарубіжних економік є їхня спільна трансформація у нові цивілізаційні виміри суперіндустріального, антропогенно-інтелектуального суспільства третього тисячоліття.

Під тиском зростаючої конкуренції та розвитку НТР глобалізація охоплює всі сфери життєдіяльності міжнародної спільноти. Вона ж сприяє підвищенню темпів виробництва та споживання, а вони, в свою чергу, – видобутку природних ресурсів. Основним недоли-

ком сучасної економічної системи можна вважати максимізацію економічного зростання на противагу оптимізації. Незважаючи на досягнення НТР та механізацію, світові виробничі процеси на сучасному історичному етапі розвитку людської цивілізації довели свою екстенсивність та неефективність. Відомий швейцарський вчений В. Парето зазначав, що ефективність – одне з центральних понять для сучасної економіки. Розподіл ресурсів по Парето повинен відбуватися в процесі міжнародної економічної інтеграції для досягнення оптимальної користі для всіх учасників відносин [2, с. 31-33].

Спосіб виробництва безпосередньо впливає на розвиток людства. Очевидно, для того, щоб відбулись нові якісні зміни, потрібно змінити і його. І. Алексєнко та Л. Кейсевич стверджують, що на сучасному етапі цивілізація знаходиться в глухому куті, і якщо не буде знайдено і реалізовано оптимальний, із найменшими втратами вихід з нього, загибель суспільства і колапс біосфери наступлять із невідворотною закономірністю і не в такому вже й віддаленому майбутньому [3, с. 356-358]. Тому новий економічний механізм природокористування повинен бути спрямований на високу ступінь інтеграції локальних механізмів, з'єднуючи виробничий процес в один єдиний цикл з максимально можливим коефіцієнтом корисної дії.

Англійський економіст Т. Р. Мальтус ще в XIX ст. сформулював теорію, згідно з якою біологічна здатність людини до розмноження перевищує її здатність відтворювати ресурси планети [4, с. 34-42]. Він був одним з перших, хто пророчив швидкі темпи зростання чисельності населення в умовах нестачі продовольчих та сировинних ресурсів. Дійсно, згідно зі звітом, оприлюдненим Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, наразі голод охопив більше мільярда людей, тобто від нього потерпає кожен шостий житель планети.

За найбільш оптимістичними прогнозами, людство зіткнеться з гострою нестачею ресурсів уже в найближчі 50 років. За даними Римського клубу на 2001 р., алюміній вичерпається на планеті через 55 років, хром – через 154 роки, вугілля – через 150, мідь – 48, залізо – 173, свинець – 64, нафта – 50, природний газ – 49, і все це за умови, що рівень виробництва не підвищуватиметься, а носитиме сталий характер [5, с. 421-425].

За даними екологічної організації Global Footprint Network, людство сьогодні витрачає на 50% більше ресурсів, ніж Земля здатна відтворювати. Це стосується родючої землі, лісових ресурсів, води, яка природним шляхом поповнюється в водоймах, трави на пасовищах, риби з морів і озер.

Наведені дані дають чітке уявлення про те, що зміни на планеті не пройдуть повз нас, тому людство повинне перейти на новий рівень споживання та виробництва, в інакшому випадку ХХІ століття стане для нас останнім.

Вже сьогодні економіка переживає занепад. В умовах світової економічної кризи Світовий банк прогнозує, що сповільнення темпів зростання світової економіки вплине на стан економік країн, що розвиваються [6].

Глобалізаційні процеси набувають дедалі більшої інтенсивності і на поточному етапі розвитку системи міждержавних відносин, в умовах подальшого зростання нестачі природних ресурсів постає необхідність уніфікації та стандартизації механізму використання та розподілу ресурсів у відношенні до всіх членів міжнародної спільноти. Подібні кроки почали здійснюватися вже з середини минулого століття і пов'язані з розгортанням діяльності спеціалізованих установ ООН. Далі ця діяльність була продовжена у новостворених регіональних та субрегіональних спеціалізованих організаціях. Цей механізм був вироблений за останні 50 років і на даний момент його норми залишаються майже такими ж, як і на момент створення. Більше того, в умовах наростання дефіциту найважли-

віших природних ресурсів він демонструє свою консервативність та неефективність. Останнє пов'язане з вузькістю сфери, на яку поширюється юрисдикція відповідних організаційних структур, неузгодженість багатовекторної діяльності, відсутність єдиного стратегічного плану щодо збереження та розподілу ресурсів у світі, який би був направлений на виживання Людства.

На даний момент на планеті функціонує ряд міжнародних організацій, які більшою чи меншою мірою володіють повноваженнями в сфері розподілу ресурсів чи виконують регулятивну роль в цьому процесі шляхом спільного ціноутворення чи визначення засад фінансової політики. До таких міждержавних об'єднань відносимо установи, що діють в рамках ООН, регіональні організації, які наділені певним спектром повноважень щодо ресурсів, та субрегіональні організації, що, як показує статистика, частіше всього спеціалізуються на певному продукті (нафта, продовольство і т.д.).

Група Світового банку діє в рамках ООН в шести стратегічних напрямках: допомога найбільш бідним країнам, нестабільним державам і країнам арабського світу; країнам з середнім рівнем доходу; вирішення задач, пов'язаних з глобальними суспільними благами; поширення знань та організація навчання [7]. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) є частиною Світового банку, яка допомагає бідним країнам світу. МАР спрямована на скорочення бідності шляхом надання безвідсоткових кредитів і грантів для програм, спрямованих на підвищення економічного зростання, скорочення нерівності і поліпшенню умов життя людей [8]. Міжнародна фінансова корпорація надає позики, інвестиції у формі дольової участі в капіталі, структуроване фінансування та продукти з управління ризиками, а також консультаційні послуги з метою стимулювання зростання приватного сектора [9]. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) має за мету скорочення бідності в країнах з середнім рівнем доходу і кредитоспроможних бідних країнах, сприяючи стійкому розвитку шляхом надання позик, гарантій, продуктів управління ризиками, а також аналітичні та консультаційні послуги [10]. Міжнародний валютний фонд сприяє міжнародному співробітництву в грошово-кредитній сфері та стабільності валютних курсів і регулює норми і правила у валютній сфері; сприяє створенню багатосторонньої системи розрахунків та усунення валютних обмежень; допомагає своїм членам усувати диспропорції платіжного балансу за рахунок тимчасового надання фінансових коштів [11]. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) вирішує завдання боротьби з голодом і бідністю в сільських районах країн, що розвиваються. МФСР надає фінансування у вигляді позик і грантів, залучає додаткові ресурси для реалізації своїх проектів і програм [12]. Організація об'єднаних націй по промисловому розвитку (ЮНІДО) охоплює такі сфери: управління промисловістю і статистика; сприяння інвестуванню та передачі технологій; конкурентоспроможність промисловості і торгівля; розвиток приватного сектора; агропромисловість; стійка енергетика та зміна клімату; Монреальський протокол (речовини, що руйнують озоновий шар); раціональне природокористування [13]. Організацією, що значною мірою відмінна від попередніх, є Форум Організації Об'єднаних Націй по лісах, головне завдання якого полягає в забезпеченні раціонального використання, збереження та сталого розвитку всіх типів лісів і зміцненні довгострокової політичної прихильності до цієї задачі [14].

Перераховані вище організації, як вже було зазначено, функціонують в якості установ ООН, проте в сфері розподілу природних ресурсів чи, як мінімум, в регулюванні фінансової основи таких процесів створено й ряд інших організацій, наприклад, Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК). У відповідності з її Статутом, її місією є координація та уніфікація нафтової політики своїх країн-членів і забезпечення стабілізації нафтових рин-

ків в цілях забезпечення ефективного, економного і регулярного постачання нафти споживачам, стабільний дохід виробникам і справедливий дохід для тих, хто інвестує в нафтову промисловість [15]. До решти регіональних та субрегіональних організацій в даній сфері, можна віднести: Міжнародну Організацію зі Стандартизації, Європейський Банк реконструкції та розвитку, Африканський банк розвитку, Арабський валютний фонд, Азійський банк розвитку, Європейська асоціація вугілля та лігніту, Європейський фонд розвитку, Американський нафтовий інститут, Всесвітній економічний форум.

Якщо прочитати статuti перерахованих організацій, неважко помітити деякі загальні тенденції, характерні для них: зосередженість на конкретному ресурсі чи групі ресурсів (нафта, фінанси і т.д.), регіональний характер організацій чи обмежене за певним критерієм коло країн-учасників (ОПЕК). Важливо підкреслити, що майже жодна з них, за винятком Форуму ООН по лісах, не має на меті збереження якогось конкретного виду природних ресурсів, не виробляє довгострокових стратегій раціонального розподілу та використання. Переважна більшість організацій є фінансово-валютними інституціями, що функціонують в сфері кредитування та надання безпроцентних позик не маючи на меті ліквідувати дефіцит певного продукту, що є життєво необхідним для певної країни чи регіону.

В рамках окресленого кола проблем постає питання: чи можлива перспектива створення єдиної універсальної організації з видобутку та раціонального розподілу ресурсів у світі? Вичерпність ресурсів становить реальну загрозу для існування людини як біологічного виду і в разі наростання протиріч в системі міжнародних відносин ця загроза стане більш ніж реальністю. Збереження стабільності міжнародної системи рівнозначне збереженню її функціонування.

Однією з альтернатив численним міжнародним об'єднанням могла б бути єдина міждержавна установа, покликана уніфікувати та стандартизувати методи отримання та розподілу тих ресурсів, кількість яких обмежена, їх раціонального використання, адже насправді не так важливо, скільки ми маємо ресурсів сьогодні. Якщо ми не навчимося їх правильно використовувати, їх ніколи не вистачатиме. Саме тому важливим аспектом є раціональність та оптимальність у природокористуванні.

Дана організація повинна бути побудована за схемою організації демократичної держави, де присутні всі гілки влади: законодавча, виконавча, судова, контрольна. Одним з варіантів є назвати зазначену організацію WORLD'S (World Organization of Resource Legal Distribution and Saving). Дана назва відображає просторовий спектр її функціонування (World), інституційну складову (Organization), об'єкт співробітництва держав-членів (Resource), правовий режим функціонування (Legal), ключові завдання організації (Distribution and Saving).

Єдиним представницьким органом повинна бути Вища Продуктивна Рада (Supreme Productive Council), Вища Продуктивна Рада - вищий представницький і нормотворчий орган, до складу якого входять представники усіх держав, а також враховуються інтереси ТНК та БНК з питань, які стосуються їхньої спеціалізації. До компетенції Вищої Продуктивної Ради відносяться: прийняття законодавства; бюджет і фінанси; формування апарату виконавчої та судової влади; контроль за діяльністю урядового апарату; регулювання міжурядових відносин; здійснення зовнішніх функцій; підписання міжнародних договорів.

Для повноцінного функціонування організації потрібна Експертна Комісія, яка буде володіти всією інформацією щодо наявних світових ресурсів, допомагати вирішувати проблеми локального характеру через власні агентства і подавати дані в інші підрозділи організації.

Матеріальною основою функціонування WORLD'S повинна бути система фондів (WORLD'S Fund System), які співпрацюватимуть між собою, але зовні будуть автономні один від одного для того, щоб не зосереджувати велику масу капіталу та цінної сировини під одним керівництвом, що може поставити весь світ під загрозу. Спеціалізація та поділ фондів повинні відбуватися згідно з окремими видами ресурсів: енергетичних, мінеральних, земельних, водних, повітряних, біосферних та космічних. Важливим є створення контрольно-наглядової гілки влади в системі органів – Вищої контрольної ради (Supreme Control Council), чії функції мають полягати у перевірці звітів про доходи і витрати WORLD'S і всіх його інститутів і органів, що мають доступ до фондів WORLD'S; контролі якості управління фінансами; складанні доповіді про свою роботу після завершення кожного фінансового року, а також представлення Ради Націй висновків або зауважень з окремих питань. Міжнародний Суд ООН повинен слугувати органом судової юрисдикції, що поширюється на держав-членів WORLD'S.

Високий рівень життя, ступінь гармонізації виробництва, мир у всьому світі ставлять перед нами виклик, що полягає в пошуку нових рубежів у функціонуванні сучасної системи міжнародних відносин. Тому наступним кроком повинен бути якісний стрибок в сфері розподілу матеріальних благ для вирішення питання ресурсозабезпеченості.

Висновки. Питання, чи можливе існування WORLD'S, залежить від міжнародної спільноти. Сьогодні народи, зібравшись разом, повинні самі відповісти на питання: егоїзм нації чи виживання Людства, війна чи мир, прогрес чи стагнація. Слово «криза», написане китайською, складається з двох ієрогліфів: один означає «небезпека», а інший – «сприятлива можливість». Існуюча криза в світі становить небезпеку для Людства. Чому б нам не використати її як сприятливу можливість для того, щоб об'єднатись на шляху до нових змін?

Список використаних джерел

1. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини. – Теорія: підруч. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / А.С. Філіпенко. – К.: Либідь, 2008. – 408 с.
2. Подиновский В. В., Ногин В. Д. Парето-оптимальные решения многокритериальных задач. М.: Наука. – Главная редакция физико-математической литературы, 1982. – 256 с.
3. Алексеенко И. Р., Кейсевич Л. В. Последняя цивилизация? – Человек. Общество. Природа. – К., 1997. – 416 с.
4. Зловещее предсказание Т. Р. Мальтуса / Е. М. Ковалев. – 2004 // Мировая экономика и международные отношения / – N1. – с. 34-42
5. Мала гірнича енциклопедія. т. II. (за редакцією В. С. Білецького). — Донецьк. Донбас, 2007. – 652 с.
6. Група Світового Банку. Світовий Банк прогнозує: сповільнення темпів зростання світової економіки вплине на стан економік країн, що розвиваються. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/UKRAINEINUKRAINIANEXTN/0,,contentMDK:23092260~menuPK:455795~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:455681,00.html>.
7. Група Всемирного Банка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTRUSSIANHOME/EXTRUSSABOUTUS/0,,contentMDK:21042065~menuPK:2872012~pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:2871872,00.html>.

8. The World Bank What is IDA. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTRUSSIANHOME/EXTRUSSABOUTUS/0,,contentMDK:21042065~menuPK:2872012~pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:2871872,00.html>.
9. Международная финансовая корпорация. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://www.ifc.org/russian/>.
10. International Bank for Reconstruction and development Home: About us: IBRD. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTIBRD/0,,menuPK:3046081~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3046012,00.html>.
11. Международный валютный фонд. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ecosoc/imf/>.
12. Международный фонд сельскохозяйственного развития. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ecosoc/ifad/>.

Хонін В.М., Котова А.В.,** Пашинський А.П.****

ВІД СВІТУ НАЦІЙ ДО СВІТУ ЛЮДСТВА

У статті йде мова про глобальні виклики, які найближчим часом поставляють перед Людством, та запропоновано шлях вирішення цих проблем – створення Конфедерації Об'єднаних Націй Землі (КОНЗ) та Світового Парламенту. У праці розглянуто можливу структуру Світового Парламенту, систему підрахунку ваги голосу в Нижній Палаті Світового Парламенту та компетенцію його палат – Нижньої Палати та Верхньої Палати, яка являтиме собою реформовану ООН

Ключові слова: глобальні проблеми Людства, Конфедерації Об'єднаних Націй Землі, Світовий Парламент, підрахунок «ваги» голосу в Нижній Палаті, Верхня Палата Світового Парламенту, глобалізація.

This article is about the global challenges that Mankind will be forced to defy in the nearest future, and a way of solving those problems is proposed – the establishment of the United Nations Earth Confederation (UNEC) and the World Parliament. The paper deals with a possible variant of the structure of the World Parliament, the calculation system of vote «weight» inside the Lower chamber of the World Parliament and the competence of its chambers.

Keywords: global problems of Mankind, United Nations Earth Confederation, World Parliament, calculation system of vote «weight» inside the Lower chamber, globalization.

В этой статье речь идет о глобальных вызовах, которые в ближайшем времени возникнут перед Человечеством, и предложен вариант решения этих проблем – создания Конфедерации Объединенных Наций Земли (UNEC) и Мирового Парламента. В труде рассмотрена возможная структура Мирового Парламента, система подсчета «веса» голоса в Нижней Палате Мирового Парламента и компетенция его Палат.

Ключевые слова: глобальные проблемы Человечества, Конфедерации Объединенных Наций Земли, Мировой Парламент, подсчет «веса» голоса в Нижней Палате, Верхняя Палата Мирового Парламента, глобализация.

Постановка проблеми. Неможливо заперечувати, що людство стоїть на порозі великих змін, спричинених глобальними викликами. Існування низки наднаціональних міжнародних інституцій, які беруть на себе регулювання багатьох сфер міжнародних

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

*** студент 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

відносин, дозволяє стверджувати, що Світовий Уряд існує вже сьогодні, проте надані їм повноваження наразі не дозволяють ефективно вирішувати проблеми, що стоять перед Людством. Для вирішення цих проблем необхідне не тільки реформування низки інституцій, що уособлюють собою виконавчу владу, а й створення законодавчої влади, що є нагальною потребою людства, адже без нього неможливо вирішити проблеми, які можуть стати загрозою виживання людства як такого, чим і пояснюється актуальність перспектив створення Світового Парламенту.

Аналіз досліджень і публікацій. Ідею створення світової федерації держав висував ще І. Кант у своєму трактаті «До вічного миру». Значний внесок в обґрунтуванні необхідності створення Світового Парламенту зробили Б. Бутрос-Галі, Ф. Фукуяма Є. Седов, Ю. Гецко.

Мета статті – виокремити виклики, які постануть перед людством у найближчий час та запропонувати модель Світового Парламенту.

Завдання статті – дати детальний опис структури, компетенції та механізму формування Світового Парламенту як органу законодавчої влади КОНЗ.

Виклад основного матеріалу. Людство впритул наблизилось до моменту, коли вирішується не тільки питання як і скільки воно буде жити, а й питання, чи виживе воно взагалі. Ще І. Кант передбачав: якщо держави світу не досягнуть компромісу та не досягнуть «вічного миру», то цей «вічний мир» устанеться на «гігантському кладовищі людства» [1, с. 264]. Негативні тенденції, наявні у сучасному суспільстві, наближаються до т. зв. «точки незворотності», після якої глобальні проблеми, які наразі стоять перед людством, загостряться настільки, що поставлять під загрозу виживання нашої планети. До таких глобальних проблем слід віднести:

1. Неконтрольоване зростання населення планети.
2. Нестача ресурсів. Аби забезпечити виживання людства, чисельність якого постійно зростає, треба мати необхідні ресурси, яких на 2050 рік людство не матиме. Проблема нестачі сировинних та енергетичних ресурсів нерозривно пов'язана з нестачею продовольства і питної води. Уже сьогодні більше мільярда людей голодують, і надалі ситуація тільки загострюватиметься.
3. Загострення екологічної ситуації на планеті. Проблеми промислового забруднення атмосфери, глобальної зміни клімату, зменшення озонного шару планети можуть призвести до того, що люди фізично не зможуть підтримувати життєдіяльність у змінених умовах зовнішнього середовища.
4. Проблема міжнародної безпеки. Розпад Потсдамсько-Ялтинської системи міжнародних відносин усунув небезпеку ядерної війни між двома супердержавами, натомість у новому поліцентричному світі гостріше постали інші загрози: неконтрольоване розповсюдження ядерної зброї, міжнародний тероризм, загострення міжетнічних і міжконфесійних конфліктів. Система колективної безпеки, створена після Другої Світової, продемонструвала свою неефективність та вразливість сучасних держав до цих викликів.
5. Збільшення стратифікаційного розриву як в окремих держав, так і серед них самих. Розподіл благ серед населення усередині країни є диспропорційним, що призводить до стратифікації суспільства, а різний рівень промислового розвитку держав призводить до їх розділення на «бідних» та «багатих». Стратифікація, у свою чергу, призводить не тільки до погіршення рівня життя людей, а отже порушення їх природних прав на гідний рівень життя. Вона є джерелом соціальної напруженості, зростання якої може вилитися у внутрішньодержавні та міжнародні конфлікти.

Будь-які спроби держав протистояти зазначеним викликам самостійно призведуть до спроб задовольнити свої потреби за рахунок слабших. Саме в цьому проявляється головна

проблема, що стоїть перед людством – егоїзм націй, їх небажання поступитися власними інтересами та амбіціями заради виживання Людства. Проте ми розглядаємо оптимістичний сценарій, де держави усвідомлять необхідність об'єднатися та створити Конфедерацію Об'єднаних Націй Землі до настання точки незворотності, коли вирішення глобальних проблем ще буде можливим.

Держави мають бути готові до делегування цим інституціям, створеним у рамках Конфедерації Об'єднаних Націй Землі, великої частини свого суверенітету. Зокрема, створюючи Світовий Парламент, головний законодавчий і представницький орган у системі владних інституцій Конфедерації, усі держави-члени КОНЗ мають дати згоду на беззаперечне дотримання й виконання законів, прийнятих ним, їх примат перед національним законодавством.

Наразі функцію представництва у конгломераті міжнародних інституцій виконує ООН. Недоліком існуючої системи соціального представництва є виключне представництво держав [2, с. 87]. Щоб усунути цей недолік, пропонуємо двопалатну організацію Світового Парламенту, де Верхня Палата буде створена шляхом реформування ООН, де кожна держава матиме один голос, і вага кожного голосу буде однаковою, а Нижня Палата – Парламент Людства – шляхом прямого вільного таємного голосування за мажоритарною системою відносної більшості. У Нижній Палаті мають бути представлені різні типи соціальних спільнот і груп [3, с. 68]. Окрім урізноманітнення суб'єктів і об'єктів соціального представництва, Нижня Палата покликана виконувати функцію стримувань і противаг. Світовий Парламент повинен мати надзвичайно широку компетенцію для ефективного здійснення своїх функцій. Якщо ж ця компетенція належатиме виключно представникам держав – персонам-учасникам, які мають свої «соціальні шлейфи» [3, с. 90], інтереси більшості населення планети враховані не будуть. Узурпація влади державами може призвести до етноцидів, зникнення цілих етносів і націй у результаті відповідної політики держав. Тому в Нижній Палаті Світового Парламенту має бути максимально представлено етнонаціональне багатство планети. Проте мажоритарна виборча система передбачає існування виборчих округів, які доцільно створювати на базі держав. Тож і представництво в Нижній Палаті буде пов'язане з державами, проте голоси депутатів, обраних у сформованих на основі держав округах, будуть неоднаковими. Вага голосу кожного депутата виходитиме з показників індексів у державі, в окрузі якої обрано представника. Індокси, використані для розрахунку ваги голосу, покликані стимулювати держави до поведінки, максимально корисної людству: чим корисніша її поведінка для людства, тим більше вага її голосу у Нижній Палаті Світового Парламенту. Наприклад, чим більшим є баланс торгівельного сальдо держави, тим більше вага голосу депутата, обраного в її окрузі. Метою впровадження матричного принципу для розрахунку ваги голосу є стимулювання позитивної відповідальності держав [4].

Структурно обидві палати будуть також поділені на комітети, підкомітети, комісії та підкомісії. Комітети займатимуться проблемними питаннями, поділеними за сферами. У комісіях буде розглядатися весь комплекс проблем певного регіону або навіть окремої держави. При створенні комітетів і комісій у Верхній Палаті доцільним буде реформування існуючих на сьогодні органів і організацій, які діють у рамках ООН.

Розгляд законопроектів, на нашу думку, має здійснюватися за «принципом човника»: законопроект розглядається та приймається в Нижній Палаті та направляються у Верхню. Якщо Верхня палата не має зауважень, вона схвалює законопроект, після чого відбувається його промульгація, і він вважається прийнятим. Якщо ж у депутатів Верхньої Палати виникають зауваження, вони повертають законопроект до Нижньої Палати зі своїми зауваженнями. Якщо Нижня Палата їх приймає, то закон приймається й направляється

для остаточного затвердження у Верхню Палату, якщо ні – у Верхню Палату він направляється з поправками та зауваженнями Нижньої Палати. Закон не може бути прийнятим, поки не буде досягнуто консенсусу обох палат.

Обидві палати матимуть однакову компетенцію у соціальній сфері, сфері економіки, демографії, екології, розподілу ресурсів, оподаткування та інших, що будуть входити до компетенції Світового Парламенту. Єдиною сферою, що належатиме до виключної компетенції Верхньої Палати, є міжнародна безпека, адже в Нижній палаті, де вага голосів депутатів різна, сторони конфлікту, маючи перевагу в кількості голосів, можуть вирішити його на свою користь. У Верхній Палаті, де абсолютно усі члени рівні, можливість об'єктивного розв'язання конфліктів, таким чином, є на порядок вищою. Одним з головних завдань при реформуванні ООН має бути саме зрівняння держав: міжнародне співтовариство у добу загострення всіх глобальних проблем не може дозволити, аби його долю вирішувала невелика купка держав, що зараз бачимо на прикладі Ради Безпеки ООН.

Проте, все ж не реформування ООН, а представництво різних соціальних спільнот у Нижній Палаті Світового Парламенту дозволить забезпечити ефективність функціонування законодавчої влади на глобальному рівні. Тож, розглянемо індекси, показники яких враховуватимуться при визначенні ваги голосу депутатів Нижньої Палати та власне схему розрахунку цього голосу. Усі індекси об'єднано нами в такі сукупні критерії: соціальний, економічний, екологічний, політичний, військовий.

Складовими соціального критерію є:

1. Індекс Джині – це статичний показник рівня стратифікаційного розшарування суспільства за рівнем доходів [5].
2. Індекс підтримки етнічної ідентичності (15%)
3. Співвідношення необхідних витрат до фактичних (10%) – розмір необхідних витрат вираховуватиметься через універсальний споживчий кошик, а потім буде співвідноситись із реальними витратами населення у певній країні.
4. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності в UNIDE (10%) – ВВП є основним індикатором економічного розвитку країни. UNIDE (UNiversal Development) – це універсальна одиниця вартості, тобто світова грошова валюта майбутнього.
5. Індекс бідності (в UNIDE) (10%).
6. Індекс рівня освіти (7%) – цей індекс вимірює здобутки країни з точки зору досягнутого рівня освіти за двома основними показниками: індекс грамотності дорослого населення; індекс сукупної долі людей, що навчаються, отримуючи початкову, середню і вищу освіту [6].
7. Індекс гендерної нерівності (7%) – має 3 складові: репродуктивне здоров'я, розширення прав і можливостей, ринок праці [7].
8. Міжнародний індекс щастя (7%) є інноваційним індексом, який вперше скомбінував фактор впливу на довкілля з добробутом. Індекс дозволяє виміряти відносну ефективність, з якою нації конвертують наявні в них планетарні природні ресурси у довге та щасливе життя [8]. Індекс має 3 складові: суб'єктивна задоволеність життям, середня тривалість життя; екологічний слід - міра впливу людини на середовище проживання, яка дозволяє розрахувати розмір прилеглої території, необхідної для виробництва споживаних ресурсів і збереження відходів [9].
9. Індекс безробіття (5%)
10. Доступність та якість медичної допомоги (5%)
11. Частота звернень громадян до міжнародних судових установ із захисту прав людини (3%) – наприклад, до ЄСПЛ.
12. Торгівля людьми (3%).

Складовими економічного критерію є:

1. Сальдо торговельного балансу (15%) – це різниця між вартістю експорту та імпорту.
2. Індекс глобальної конкурентоспроможності (15%) [10].
3. Глобальний інноваційний індекс (15%) – узагальнений показник для виміру рівня застосування інновацій в країні [11].
4. Індекс легкості ведення бізнесу (10%) – вищі оцінки у індексі свідчать про краще та простіше регулювання підприємницької діяльності, а також сильніший захист прав власності [12].
5. Індекс співвідношення добутих та експортованих природних ресурсів (10%) – ресурси не мають використовуватись країною «егоїстично».
6. Індекс інвестиційної привабливості (10%) [13].
7. Індекс відповідності середніх заробітних плат в країні глобальному прожитковому мінімуму в UNIDE (9%).
8. Індекс збалансованості державного бюджету (8%) – вираховується через розмір бюджетного дефіциту та державного боргу країни.

9. Індекс сприйняття корупції (8%) [14].

Складовими екологічного критерію є:

1. Індекс забруднення водних ресурсів, повітря та атмосфери (20%)
2. Індекс використання альтернативних джерел енергії (20%)
3. Індекс генетичного здоров'я нації (15%) – при розрахунку враховуються, перш за все, вроджені дефекти генетичного характеру [15].
4. Вторинне використання відходів, переробка відходів та сміття (15%)
5. Частота екологічних катастроф та кількість районів екологічного лиха (10%)
6. Ефективність законодавчого регулювання у сфері екології (5%).
7. Рівень державного фінансування сфери екології (5%)
8. Активність населення в сфері охорони природи (5%) – кількість громадських організацій у сфері захисту екології, кількість проведених масових акцій тощо.
9. Кількість парків, заповідників, ботанічних садів в регіоні та захист зникаючих видів флори та фауни (5%)
10. Активна міжнародна співпраця з іншими державами та організаціями в сфері охорони довкілля (5%).

Складовими політичного критерію є:

1. Індекс реальності основоположних прав і свобод людини і громадянина в країні (20%).
2. Індекс демократії (15%) – даний індекс містить 60 показників, які згруповані по 5 основним категоріям: вибори і плюралізм, громадянські свободи, діяльність уряду, політична ангажованість населення і політична культура [16].
3. Індекс громадянського суспільства (15%) [17].
4. Індекс свободи преси (10%) [18].
5. Індекс забезпечення державою соціального захисту населення (8%).
6. Рівень злочинності (7%).
7. Незалежність та доступність судового захисту (5%).
8. Реалізація принципу поділу влад та механізму стримувань і противаг (5%)

Складовими військового критерію є:

1. Наявність зброї масового ураження (40%) – великі держави будуть зацікавлені позбавитися ядерної, хімічної та біологічної зброї масового ураження для підсилення власного впливу в світі.

2. Активність терористичних формувань (15%).
3. Існування зон постійного конфлікту та «гарячих точок» (15%)
4. Чисельність армії (15%) – більший голос в Нижній Палаті матимуть держави з меншою кількістю збройних сил.
5. Втручання силових структур в державні справи (7%)
6. Кількість іноземного військового та миротворчого контингентів на території країни, іноземних військових баз (5%).
7. Торгівля зброєю (3%).

Максимальна «вага» голосу (W), яку може отримати держава – 100, а мінімальна – 1. Для того, щоб вирахувати «вагу» голосу, потрібно оцінити державу по кожному з індексів (оцінка – від 0,2 до 20), а потім помножити цю оцінку (M) на «вартість» цієї складової (C) в складі підкритерію (Cr). Після додавання усіх утворених коефіцієнтів ми отримаємо оцінку держави за підкритерій (від 0,2 до 20). І врешті-решт, після додавання оцінок за всі 5 підкритеріїв отримуємо «вагу» голосу держави в Нижній Палаті.

Отже, остаточна формула для підрахунку «ваги» голосу держави в Нижній Палаті Парламенту світу виглядає так:

$$W = Cr_{soc} + Cr_{ec} + Cr_p + Cr_{en} + Cr_m; Cr = K_1 + K_2 + K_3 \dots + K_n$$

$$K_n = C_n \times M_n$$

$$W - \text{«вага» голосу, } W \in [1; 100]; Cr - \text{під критерій, } Cr \in [0,2; 20]$$

C_n – «вартість» складової-індексу;

M_n – оцінка країни по даному коефіцієнту;

$M_n \in [0,2; 20]; K_n$ – окремий коефіцієнт.

Висновки. Таким чином, головні глобальні проблеми, що їх якнайскоріше має вирішити людство, це – неконтрольоване збільшення чисельності населення планети, нестача ресурсів, погіршення екологічної ситуації, міжнародна безпека та стратифікація суспільства. Їх вирішення можливе тільки у випадку об'єднання всіх держав у Конфедерацію Об'єднаних Націй Землі, на базі якої буде здійснюватися законодавча, виконавча й судова влади.

Для здійснення законодавчої влади на глобальному рівні буде створено двопалатний Світовий Парламент, що матиме широкі повноваження у соціальній, економічній, екологічній демографічній сферах, сферах безпеки, розподілу ресурсів і оподаткування. Компетенція палат буде однаковою у всіх сферах, крім сфери безпеки, що належатиме до виключної компетенції Верхньої Палати.

Структурно Верхня Палата Світового Парламенту являтиме собою реформовану Організацію Об'єднаних Націй, а Нижня Палата Світового Парламенту буде представницьким органом націй і етносів.

Нижня Палата буде формуватися шляхом загальних вільних прямих виборів за мажоритарною системою з відносною більшістю. Округи утворюватимуться на основі держав, а вага голосу депутата від округу залежатиме від оцінки показників індексів, за якими оцінюються держави-округи. В основу оцінки показників покладено просту формулу: чим більше користі держава приносить людству, тим більше вага голосу депутата від округу.

Список використаних джерел

1. Кант И. Сочинения в 6 т. – И. Кант. – М: Мысль, 1963. – Т. 6. К вечному миру. – 1966. – 717 с.
2. Волкова І. Міжнародне-правове регулювання конституційної сфери буття Людства: Порядок денний 2035 року / І. Волкова // Система міжнародно-правового регулювання. Досвід перспективного планування – Порядок денний 2035 року: наукова доповідь студентської науково-дослідної лабораторії кафедри міжнародного права. – К.: ІМВ, 2012. – 106 с.
3. Хонин В.Н. Теория международных отношений. Общая часть / В.Н. Хонин. – К.: Академ-Пресс, 2005. – 456 с.
4. Муконін О.В. Теоретичні концепції визначення правової відповідальності. [Електронний ресурс]. / О.В. Муконін. – // Режим доступу: <http://yukon.od.ua/consult/article/konceptii>.
5. The Economist (2011). Inequality: Unbottled Gini [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://www.economist.com/node/17957381>.
6. The World Bank (2007). Poverty. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/0,,menuPK:336998~pagePK:149018~piPK:149093~theSitePK:336992,00.html>.
7. Kyivpost (2011). Світовий індекс гендерної рівності 2010: українки втрачають позиції. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/ukraine/article/svitovij-indeks-gendernoyi-rivnosti-2010-ukrayinki-vtrachayut-pozitsiyi.html>.
8. Happy Planet Index. About the Happy Planet Index [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.happyplanetindex.org/learn/>.
9. На пути к Родовому Поместью. Экологический след. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://content.mail.ru/arch/13249/7022220.html?print>.
10. World Economic Forum. Global Competitiveness. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
11. Global Innovation Index. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/index.html>.
12. World Group Bank. Doing Business. Rankings of economies. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/rankings>.
13. European Business Association. Индекс инвестиційної привабливості. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://old.eba.com.ua/ua/projects/index.html>.
14. Transparency International. Corruption Perceptions Index. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.transparency.org/research/cpi>.
15. Известия. Наш генотип в огне не горит и в воде не тонет. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.izvestia.ru/news/310758>.
16. Economist Intelligence Unit. The Democracy Index 2011: Democracy under stress. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2011.
17. Центр філантропії. Индекс громадянського суспільства. [Електронний ресурс]. // Режим доступу: http://www.philanthropy.org.ua/?c_id=2&l_id=2&id=18.
18. Reporters without borders. Press Freedom Index 2011/2012. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2011-2012,1043.html>.

Хонін В.М.,* Герасимчук Н.В.**

ІНСТИТУЦІЙНА СФЕРА БУТТЯ ЛЮДСТВА: СИСТЕМА КООРДИНАЦІЇ ТА ЗВАЖЕНОЇ ІЄРАРХІЇ СВІТОВОГО УРЯДУ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем функціонування міжнародних інституцій як каталізаторів міжнародно-правових відносин. Аналізуються як основні засади, що визначають роботу міжнародних інституцій на сучасному етапі їх розвитку, так і визначаються напрями, що потребують нагального реформування. Серед фундаментальних новацій пропонується створення Конфедерації Об'єднаних Націй Землі як єдиної системи органів публічної влади Людства, що функціонуватиме на базі Конституції Людства, досліджується процес її формування, а також розглядається питання співіснування в її рамках держав та міжнародних інституцій. Особлива увага звертається на систему механізму Світового Уряду з врахуванням принципів координації та зваженої ієрархії.

Ключові слова: міжнародні інституції, Конфедерація Об'єднаних Націй Землі, інвентаризація, координація, зважена ієрархія, Світовий Уряд.

This article deals with urgent problems arising from the functioning of international institutions as catalysts of international legal relations. The fundamentals defining the work of international institutions at the modern stage of their development are analyzed as well as the tendencies for prompt reforms are identified. Among the substantial innovations is the establishment of the United Nations Earth Confederation regarded as a sole system of Humankind operating on the basis of the Humankind Constitution^б the process of its establishment is studied, and the issue of coexistence of states and international institutions within its framework is considered. Particular attention is drawn to the system of the World Government mechanism, taking into account the principles of coordination and balanced hierarchy.

Keywords: international institutions, the United Nations Earth Confederation, inventory, coordination, balanced hierarchy, the World Government.

Статья посвящена исследованию актуальных проблем функционирования международных институций как катализаторов международно-правовых отношений. Анализируются как основы, определяющие работу международных институций на современном этапе их развития, так и определяются направления, требующие немедленного реформирования. Среди фундаментальных новаций предлагается создание Конфедерации Объединенных

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 2 курсу магістратури спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наций Земли в качестве единой системы органов публичной власти Человечества, которая будет функционировать на базе Конституции Человечества, исследуется процесс формирования такой международной конфедерации, а также рассматривается вопрос сосуществования в ее рамках государств и международных институций. Особое внимание обращается на систему механизма Мирового Правительства с учетом принципов координации и взвешенной иерархии.

Ключевые слова: международные институции, Конфедерация Объединенных Наций Земли, инвентаризация, координация, взвешенная иерархия, Мировое Правительство.

Постановка проблеми. Актуальним в теорії міжнародно-правового регулювання стає питання належного забезпечення його інституційної складової. Вплив міжнародних інституцій в теперішні часи, коли Людство знаходиться на етапі розробки проекту нового світового порядку, є незмірним, та оскільки вони діють у безкінечній взаємодії, а не у вакуумі, то даний вплив проявляється у двох моментах: по-перше, у цілеспрямованій корекції існуючих міжнародно-правових систем, а по-друге, на поглиннанні з тих же правових систем найважливіших рис задля формування свого власного правового підґрунтя – міжнародного адміністративного права, відмінного від традиційного для романо-германської правової сім'ї права міжнародних організацій.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання, будучи актуальним, здебільшого найяскравіше висвітлюється не так у наукових статтях та монографіях, як безпосередньо в установчих документах та подальших нормативних актах міжнародних інституцій. Серед вітчизняних та іноземних вчених найбільший вклад у аналіз діяльності міжнародних інституцій зробили наступні юристи-міжнародники: Василенко В. А., Зайцева О. Г., Коваленко І. І., Кольяр К., Лукашук І. І., Малінін С. А., Поточний М., Радойнов П., Шibaева Е.А., Хонін В. М., Акхерст М., Амерасінгхе С. Ф., Беккер П., Боуett Д. У., Етціоні А., Клабберс Я., Ройтерсверд Р., Шермерс Г. Дж. та деякі інші.

У дослідженні також використовувалися резолюції Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН, рекомендації ЮНЕСКО, переліки судових справ міжнародних інституцій, державні реєстри міжнародних організацій та ін.

Мета статті полягає у дослідженні актуальних проблем діяльності міжнародних інституцій та визначенні тих напрямків їх функціонування, що потребують нагального реформування. Завдання статті: запропонувати модель створення єдиного механізму органів публічної влади у вигляді Конфедерації Об'єднаних Націй Землі.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні інституції, під якими розуміємо далі весь комплекс міжнародних організацій, судових установ, фондів, комісій, банків і т.п., перебирають на себе роль каталізаторів міжнародних відносин. Елементарно, усі наші повсякденні дії: «від посилення листівки за кордон і до покупки телевізора, виробленого в іноземній державі, - так чи інакше включають в себе діяльність, яка входить в сферу компетенції тієї чи іншої міжнародної організації» [1, с. 1]. Інституційній сфері буття Людства виділяється життєво важлива роль у міжнародній правотворчості [2, с. 111], правореалізації, правозастосуванні та тлумаченні правових норм [3, с. 874-876]. Більш того, міжнародні інституції грають множинні функції, ранжируючись від правових «благодійників» до правових «карателів». Доказом останньої тези є наділення їх функціями забезпечення прав, обов'язків та гарантій свобод, визначення зон дозвільної компетенції, несення міжнародно-правової позитивної відповідальності, покладення міжнародно-пра-

вової негативної відповідальності та реалізації механізмів санкційного забезпечення [4, с. 191].

Питання кількості міжнародних інституцій (урядових та неурядових, універсальних, регіональних та міжрегіональних, загальної та спеціальної компетенції та зрештою ефективних та таких, нормотворча та регулятивна результативність яких практично зрівнялась з нулем) цілком може стати предметом ще одного наукового дослідження, адже щодня їх чисельність зростає, в чому і проявляється ефект глобалізаційних процесів [5]. Безумовно, існує взаємодія між такими міжнародними інституціями, але вона вкрай хаотична, вибіркова, чи швидше корислива, та неузгоджена. Фактично, зв'язки між ними організуються та мають шанс на функціонування завдячуючи існуванню Світового Уряду, функції якого і виконують універсальні міжнародні організації, міжнародні організації спеціальної компетенції та галузеві міжнародні інституції, та механізм якого і буде розглянутий автором у даній статі.

Занепокоєння викликає той факт, що Світовий Уряд теоретично створюється для регламентації функції загальних справ, а саме реального та ефективного вирішення проблем, значущих для усього Людства, а не лише його компонентів, що ми маємо на даний момент, простіше кажучи, «виконання доручень сильних світу цього». У зв'язку з цим і виникає низка дескриптивів – тих викликів, з якими сьогодні стикається міжнародне інституційне середовище. Їх суть проявляється, по-перше, у формі зовнішніх ефектів та, по-друге, в операційному плані. Результатами першого є наглядно виражені дефекти, серед яких наведемо наступні:

- протиріччя між окремими етнічними спільнотами в процесі їх представництва у міжнародних інституціях;
- заангажованість «міжнародних» посадовців, що перебувають на службі в міжнародних інституціях, імперативно маючи за обов'язок виконання функцій незалежно від доручень держав їх громадянства;
- катастрофічна нерівність у кількостях голосів різних держав в рамках міжнародних інституцій;
- обмежена різновидність способів судочинства;
- кулуарний характер прийняття рішень, що здійснюється в обхід інтересів держав, що розвиваються;
- відсталий механізм реалізації рішень міжнародних інституцій і, як наслідок, часто безнакараність держав за невиконання та недотримання рішень міжнародних інституцій (як варіант, у зв'язку з їх декларативним характером);
- блокада доступу до свідчень та знань із будь-якого куточка Землі у будь-який час, тобто непоінформованість про зміни, що мають потенціал вплинути на міжнародне буття Людства.

Другим та не менш важливим проявом тих проблем, що торкнулись інституційної сфери міжнародно-правового регулювання, являється низка недоліків у фактичному її функціонуванні, серед яких є ті, що сфокусовані:

1. конкретно в регулюванні:
 - прогалинах в повноваженнях міжнародних інституцій, як в цілому в системі міжнародно-правового регулювання, так і в інституційному забезпеченні належного рівня певних галузевих комплексів правового регулювання міжнародних відносин.
2. підходах регулювання:
 - тавтології функцій, що проявляється у наявності декількох інституцій, що регулюють одну і ту ж сферу міжнародно-правового життя.

- колізії у компетенції, коли не лише одна міжнародно-правова сфера підпадає під дію декількох інституцій, а й таке регулювання здійснюється суперечливими методами та засобами, які доволі таки часто призводять до неповного та неефективного регулювання відносин в рамках МП сфери.

Причиною відповідних недоліків, як зовнішніх, так і внутрішніх, операційних, є опір, що чиниться державами, які, залишаючись позаду могутніх та авторитетних суб'єктів та, водночас, неабияк випереджаючи держави, що розвиваються, протидіють ідеям універсалізму, постійно наголошуючи на непорушності, цілісності та недоторканності державного суверенітету [6, с. 20]. Крім того, уся множинність міжнародних інституцій функціонує з порушенням принципу стримувань та противаг.

Оскільки проблеми існують для того, щоб їх негайно вирішувати, ціль міжнародного співтовариства на найближчий період полягатиме саме у створенні на основі вищезначеного принципу, а також принципу функціональної координації та зваженої ієрархії – Конфедерації Об'єднаних Націй Землі (КОНЗ), що уособлюватиме собою універсальну та скоординовану систему органів публічної влади для всього Людства.

Автор презюмує, що ефективною організаційною структурою такої конфедерації являтиметься традиційна для сучасного державного устрою система гілок влади: законодавча, виконавча та судова. А основною передумовою дієвості має бути їх незалежність один від одного, при цьому кожна із гілок влади повинна володіти повноваженнями контролювати та обмежувати інших, іншими словами – чітко має виділятися ефект стримувань та противаг.

Доцільно коротко розглянути побудову КОНЗ.

Законодавча влада. Її основу будуюмо на базі моделі Швейцарської конфедерації як однієї з найбільш консервативних та устаканених (відомо, що основи швейцарської державності було закладено ще наприкінці XIII століття). Таким чином, вона складатиметься з двох палат: верхньої та нижньої. В якості верхньої палати знаходитиметься Організація Об'єднаних Націй, членство у якій здійснюється на основі прямого представництва держав, що відіграватимуть власне роль органу місцевого самоврядування.

Взагалі, центральне питання, що викликає спори, непорозуміння, можливо, сумніви, є співіснування держав та міжнародних інституцій як загалом на міжнародній арені в якості рівноцінних суб'єктів [7, с. 10-12], так і надалі в контексті КОНЗ. Марті Коскіньємі також зазначав про уже тривалий конфлікт між запитом державного суверенітету та імперативами міжнародного порядку, репрезентованого міжнародними інституціями [8, с. 167-168]. Зазвичай, коли говорять на дану тематику, згадують дві основоположні теорії: інституційний пацифізм та інтергувернменталізм [9, с. 4-20]. Узагальнюючи, їх суть в тому, що державний суверенітет жодним чином не придушується збільшенням ваги міжнародних інституцій, а навпаки, як результат, має зростати співпраця між державами та інституціями, що виконують роль поборників державного егоїзму.

Міжнародному інституційному праву відомі ще дві точки зору. Класичною є позиція «*dedoublement fonctionnel*», розроблена Джорджем Селем, відповідно до якої державні органи в межах національної правової системи виступають у якості власне державних органів, а в рамках взаємодії із міжнародними інституціями в процесі міжнародно-правового регулювання – міжнародними агентами [1, с. 195]. Протилежними точками зору є такі: перша – відповідно до якої міжнародні інституції та держави існують у відносинах субординації останніх першим [10, с. 45-47; 11, с. 14-30] та друга – Людство буде більш зорганізованим за існуванням у світі безлічі малих політичних утворень (держав), а не міжнародних інституційних об'єднань [12, с. 83-84].

Як бачимо, однакості в даному питанні немає. Ясно, що формат взаємодії між двома основними суб'єктами міжнародних відносин та права постійно реформується, але чи доцільно притримуватися домінуючої на даний момент точки зору, яка криється у наступній тезі: міжнародні інституції – держави: гра з нульовою сумою [1, с. 336].

В рамках КОНЗ роль держав в жодному випадку не буде нівелюватися, що яскраво помітно не лише на прикладі вищезгаданої верхньої палати, а й у форматі нижньої. В якості останньої матимемо Світовий парламент. Він формуватиметься з представників народів з врахуванням автономізації та етнічних параметрів, складатиметься із комісій, підкомісій, комітетів, підкомітетів, депутатських агентств у країнах та груп. Важливо, що вводиться поняття депутатів із загальною та спеціальною компетенціями. Останні гратимуть вирішальну роль у вирішенні життєво важливих питань для його держави акредитації. Суттєво доповнити, що матричний принцип, за яким будуватиметься система агрегування голосів кожної окремої держави по відношенню до загальної кількості голосів диференціюватиметься залежно від того питання, що розглядатиметься у нижній палаті.

Уже згаданий матричний принцип формуватиметься на основі критеріїв: соціального, економічного, екологічного, політичного та військового, кожен з яких міститиме свої індекси. «Вага» голосу кожного депутата зі спеціальною компетенцією вираховуватиметься на основі оцінки відповідної держави за відповідним індексом, помножуючи її на «вартість» індексу в межах критерію та сумуючи всі отримані оцінки за всі критерії.

Взаємодія та взаємозалежність верхньої та нижньої палат проявлятиметься найяскравіше в процесі нормотворчої діяльності. Відтак, компетенція Світового парламенту буде орієнтована перш за все на законодавчі ініціативи, а верхньої палати – реформованої ООН – на підтримку або відхилення такої законодавчої ініціативи. Закон вважатиметься прийнятим лише у тому випадку, якщо буде досягнуто консенсусу в обох палатах Парламенту.

Перейдемо до виконавчої влади КОНЗ. Формуватиметься вона із Світового Уряду та, відповідно, із ряду міжнародних інституцій. Визначальним принципом побудови впорядкованої системи Світового Уряду стануть принципи інвентаризації, функціональної координації та зваженої ієрархії.

Інвентаризація як метод визначення фактичного розміру прав, свобод, зобов'язань, дозволів, обмежень, заборон, відповідальності та санкцій, полягатиме у, першочергово, обліку існуючих міжнародних інституцій. Далі матимемо два альтернативні способи. Перший орієнтований на наділення чинних інституцій новими повноваженнями у зв'язку із необхідністю відповідати на виклики глобалізації, а інший – у створенні нових міжнародних інституцій із уже закладеними відповідними повноваженнями. Безумовно, раціональним підходом буде орієнтація на уже діючі організації, адже потреба існує не стільки у реформуванні, як у більш раціональному використанні тих міжнародних інституцій, що вже існують, але плюс з врахуванням тих реалій, в рамках яких доводиться жити Людству.

Функціональна координація, чи простіше кажучи фільтрація міжнародних інституцій, відбуватиметься на основі поділу усієї множинності міжнародних інституцій на раціонально-функціональні блоки, а саме: літосферу, сферу міжнародно-правових просторів, біосферу, антропосферу, техносферу, економічну сферу, соціосферу, ноосферу та конституційну сферу. Потреба у ній викликана унеможливити процеси прогалин, тавтології та колізії, висвітлені раніше.

Нарешті, остання технічна стадія побудови Світового Уряду і, ймовірно, найважливіша – це проведення зваженої ієрархії. Здійснюватимемо її за таким принципом, де ста-

тус міжнародної інституції буде визначатися відповідно до структури сучасних органів виконавчої влади: міністерства – агентства – служби. Усі міжнародні інституції за кожним із раціонально-функціональних блоків проранжуємо наступним чином:

- Спеціалізовані інституції, що формуватимуть політику в кожній окремій сфері по статусу діятимуть на подібні міністерств.
- Міжнародні інституції, які регламентуватимуть систему дозвільних рішень в межах окремої вузькоспектральної галузевої області, функціонуватимуть на подібні агентств.
- Міжнародні інституції, що здійснюватимуть контроль за функціонуванням відповідної сфери міжнародно-правового регулювання, а також виконання міжнародних програм та координацію з усіх питань, що належать до їх компетенції, матимуть форму служб.

Лише жорстка субординація та чітке визначення функцій, повноважень та компетенції кожного із органів в системі Світового Уряду дозволять йому виконувати так звані функції загальних справ та забезпечувати ефективність механізму інституційної сфери буття Людства.

Нарешті, що стосується судової гілки влади, то вона буде представлена судами загальної та спеціальної юрисдикції, розгалуженими механізмами апеляції та касації, на верхівці яких діятиме Конституційний Суд КОНЗ, серед фундаментальних функцій якого такі:

- офіційне тлумачення Конституції Людства, загалом, та документарної бази, прийнятої в рамках спеціалізованих міжнародних інституцій, зокрема;
- контрольно-наглядова функція за виконанням гарантій прав та свобод;
- винесення рішень щодо невідповідності нормативних актів на місцевому рівні (тобто державному) міжнародним правилам та стандартам, закладених в конвенційній базі міжнародних інституцій (так зване питання конституційності нормативно-правових актів);
- санкційна функція за порушення норм Конституції Людства.

Висновки. Таким чином, питання впливу інституційної сфери на механізм міжнародно-правового регулювання має особливе значення. Міжнародні інституції, а особливо те, що в їх контексті нас безпосередньо і найголовнішим чином цікавить – їх функції, компетенція та повноваження, невпинно зростають, розширюються. Тепер, зрозуміло, що ми можемо говорити про абсолютно новий формат відносин «держава - міжнародна інституція», не той, яким ми його знаємо ще з часів Вестфальського правопорядку .

Чітко такий формат прослідковуватиметься в рамках нової системи органів публічної влади Людства, що характеризуватиметься достатньо збалансованим центральним елементом та діятиме на основі принципу стримувань та противаг та принципу зваженої ієрархії – Конфедерації Об'єднаних Націй Землі.

Зазначимо, що деякі органи такої міжнародної конфедерації, а саме Світовий уряд, уже існують, доказом чого є той факт, що універсальні міжнародні організації, міжнародні організації спеціальної компетенції та галузеві міжнародні інституції уже виконують його функції. Разом з тим, робота триває над тим, щоб провести чітку детермінацію функцій, повноважень та компетенції кожного з компонентів Світового Уряду задля унеможливлення перехресної діяльності різних міжнародних інституцій в його механізмі.

Фактично, така система органів і здійснюватиме міжнародно-правове регулювання тих відносин, що сформується. Це питання на даний момент є надзвичайно актуальним та представляє собою величезний пласт роботи, дослідження якого здійснюється з врахуванням усіх тих викликів, що стоять перед міжнародною спільнотою.

Список використаних джерел

1. Klabbers J. An Introduction to International Institutional Law. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 399 p.
2. Amerasinghe C. F. Principles of the Institutional Law of International Organizations. – Cambridge, 1996. – 519 p.
3. Schermers Henry G., Blokker Niels M. International Institutional Law: Unity within Diversity. – 4th revised edition. – Boston, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2003. – 1302 p.
4. Василенко В. А. Основы теории международного права. – К.: Вища школа, 1988. – 287 с.
5. List of international organizations // Bureau of International Organizations Affairs. // <http://www.state.gov/p/io/index.htm> .
6. Nowrot K. Global Governance and International Law. – Institut für Wirtschaftsrecht, 2004. – 34 p.
7. Моисеев А. А. Суверенитет государства в международном праве. – М., 2009. – 383 с.
8. Koskeniemi M. A. From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument. – Cambridge University Press, 2005. – 683 p.
9. Кулеба Д. І. Принцип наднаціональності у міжнародному праві: Наукова доповідь. – К., 2011. – 20 с.
10. Bekker P. The legal position of intergovernmental organizations: A functional necessity analysis of their legal status and immunities. – Dordrecht, 1994.
11. Reutersward R. The legal nature of International Organizations, 1980.
12. Arendt H. Karl Jaspers: Citizen of the World? // Man in Dark Times. – San Diego, 1994.
13. Franck T.M. Nation Against Nation: What Happened to the UN Dream and What the US Can Do about it. – Oxford, 1985. – 352 p.
14. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям. – Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2004. – 342 с.

Гріненко О.О.,* Мізіна О.А.**

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІТОСФЕРИ БУТТЯ ЛЮДСТВА: КОНФЛІКТ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА МЕРКАНТИЛЬНОГО СПОЖИВАННЯ

Property rights in resources are a primary economic institution of paramount importance in the economics of conservation.

Ciriacy-Wantrup, 1968.

У статті досліджуються основні проблеми у сфері раціонального використання природних ресурсів, які існують на даний час, а також пропонується модель нового міжнародного правового регулювання означеної сфери.

Ключові слова: літосфера, надра Землі та Космічних тіл, нераціональне використання природних ресурсів, навколишнє середовище, міжнародне право, міжнародно-правове закріплення.

The article examines the main issues in the field of allocation of natural resources that currently exist, and proposes a new model of international legal regulation of the designated areas.

Keywords: lithosphere, Earth and Celestial bodies resources, misallocation of natural resources, environment, international law, international law binding.

В статье исследуются основные проблемы в области рационального использования природных ресурсов, которые существуют в настоящее время, а также предлагается модель нового международно-правового регулирования обозначенной сферы.

Ключевые слова: литосфера, недра Земли и Космических тел, нерациональное использование природных ресурсов, окружающая среда, международное право, международно-правовое закрепление.

Постановка проблеми. Зовсім скоро міжнародне співтовариство стикнеться з необхідністю прийняття Принципу виключного суверенітету всього Людства над літосферою його буття як вищого імперативу і життєвої необхідності. Адже сьогодні досить гостро стоїть проблема невідповідності природних ресурсів Землі потребам Людства, що вкрай важливо для міжнародного співтовариства. За прогнозами вчених в нас залишилось приблизно 20-30 років для нормального існування Людства. А що далі? Як нашим нащадкам виживати? Необхідно про це подумати вже сьогодні!

* доктор юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної частини Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 5 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналіз досліджень та публікацій. Вітчизняні вчені мало досліджували дане питання. Серед публікацій А. Гетьман, М. Шульги, Ю. Вовка, В. Петрова, В. Комарницького, В. Шевченко, С. Єлькіна, О. Моніної, просліджується тенденція до дослідження саме проблем екологічного права. Проте, іноземні правники мають новаторські ідеї, а саме А. Тріндаде [1, с. 38], М. Лахс, В. Роджерс, Р. Купленд [2] досліджують міжнародне право людства, і людство – як новий суб'єкт міжнародного права, яке беззаперечно стане правом майбутнього із яким ми стикнемося вже дуже скоро.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на загальні тенденції сучасності, головна задача Людства полягає у тому, щоб глобалізація стала позитивним фактором для всіх народів світу. Вона повинна стати вже до 2020 року всеосяжною та справедливою, а цього можна досягти лише якщо будуть докладені всі зусилля Людства для формування спільного майбутнього [3]. Ці зусилля повинні включати політику та засоби на глобальному рівні, які б могли відповідати потребам як країн, що розвиваються, так і країн з перехідною економікою, мають розроблятися і виконуватись при їх ефективній участі. Світове співтовариство вважає, що потрібно поважати природу і в основу охорони та раціонального використання природних ресурсів як і на Землі, так і на Космічних тілах, які безперечно є загальною спадщиною Людства, повинна бути покладена обачність у відповідності із постулатами стабільного розвитку. Тільки так можна зберегти нашу Землю. Ми повинні не шкодувати зусиль для врятування та попередження можливих глобальних катастроф, які відобразяться на майбутньому нашої планети, яка буде безнадійно зіпсована діяльністю людини та ресурсів, яких не вистачатиме для задоволення їх потреб.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сьогодні на першому місці для нас повинне бути вирішення проблем, які змушують міжнародне співтовариство консолідуватися для адекватної відповіді на кризову в цілому невідповідність природних ресурсів Землі потребам Людства (необмеженість потреб в умовах обмежених ресурсів), а саме: проблема експоненціального зростання кількості населення планети; більш відчутна динаміка скорочення плідних ґрунтів; різке скорочення біоти у морі; кризове скорочення вуглеводневих ресурсів планети; експоненціальне зростання використання ресурсів планети для енергозабезпечення техносфери буття Людства; значне скорочення прісноводних ресурсів планети при різко зростаючому їх споживанні; зміна клімату планети, розширення «дірок» та стоншення озонового шару атмосфери планети, яке разом із практичним безконтрольним забрудненням повітря і вирубуванням лісів призводить до катастрофічних змін його складу і, як наслідок, до значного зменшення кількості кисню.

Серед тенденцій, які можуть серйозно загострити існуючі проблеми діяльності міжнародного співтовариства в літосфері, варто виділити: нераціональне використання природних ресурсів, тобто виключне прагнення держав до світового лідерства, економічний інтерес, недалекоглядність та егоїзм держав-лідерів світу; розробка природних ресурсів багатими країнами в бідних з метою збереження власних; дослідження та видобуток необхідних ресурсів, в тому числі – недосліджених, так як ресурсів стає все менше, людей все більше; розвиток новітніх галузей промисловості - «Сучасні нестійкі моделі виробництва та споживання повинні бути змінені в інтересах нашого майбутнього добробуту та благополуччя наших нащадків»; можливість виходу, і як наслідок, повний контроль у космосі мають лише декілька держав; неефективна діяльність створених міжнародною спільнотою організацій, які мають ряд широких функцій, але не виконують їх через незначну кількість членів.

На даному етапі розвитку права існують і серйозні прогалини у міжнародно-правовій регламентації діяльності держав і пов'язаних із ними суб'єктами господарювання у літосфері.

Особливу увагу слід звернути на становлення та закріплення основних міжнародно-правових принципів, які визначають діяльність міжнародного співтовариства у літосфері Землі, і закріплюють статус небесних тіл, які знаходяться під суверенітетом Людства. До них, ми сподіваємося, вже у 2035 році можна буде віднести наступні принципи:

1. Принцип загальної спадщини Людства – літосфера Землі та космічні тіла, які знаходяться під його суверенітетом, – це його «*usus, fructus, abusus*» [4, с. 153];
2. Принцип справедливості - розподіл ресурсів, які добуваються із літосфери, має здійснюватись у справедливих пропорціях, між суб'єктами господарювання та соціумом;
3. Принцип субсидіарності (рівних можливостей) – Конфедерація Об'єднаних Націй Землі повинна буде проявляти ініціативу в тих питаннях, де можливостей окремих держав-членів та їх суб'єктів господарювання не вистачить;
4. Принцип розумної компенсації – держави та їх суб'єкти господарювання повинні компенсувати Людству добуток та використання природних ресурсів, які є загальною спадщиною Людства;
5. Принцип заборони заподіювати шкоду – всьому Людству на певній території: «*sic uti suo ut non laedat alienum*» [5];
6. Принцип взаємної відповідальності - застосування до держави-порушника та суб'єктів господарювання заходів примусу, що мають на меті забезпечення міжнародної законності та міжнародного правопорядку [6, с. 120];
7. Принцип відкритості – держави та суб'єкти господарювання мають бути інформаційно-відкритими для всього міжнародного співтовариства.

На конвенційному рівні не закріплено і не регулюється добуток природних ресурсів у рамках відкритого моря та його дна; добуток природних ресурсів у надрах континентів та островів нижче 12 км; використання лісів, як основних продуцентів повітря, та їх реабілітація; можливе квотування використання прісноводних ресурсів; заходи догляду та контролю за ефективним використанням плідних ґрунтів; дослідження та добуток ресурсів мантії Землі.

Нині діючі механізми захисту навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів Землі та Космічних тіл є недостатньо розвинутими. Адже проблема забруднення навколишнього середовища і збереження ресурсів виникла не так давно, але з року у рік її важливість зростає.

Відносини, що є предметом досліджуваної сфери, стосуються таких галузевих комплексів, як:

1. Користуванням Повітрям (те, скільки ми маємо кисню на Землі безпосередньо залежить від наявності лісів, тому ми повинні встановити регламент користування лісами, а вирощування лісів – має стати спільним завданням Людства) ;
2. Користування Ґрунтами (від якості ґрунтів Землі залежить якість і кількість продовольства; ми розуміємо, що вони безперечно є власністю держав, на території яких вони знаходяться, але світове співтовариство, на нашу думку, повинно знати, що відбувається із ґрунтами, тому що на міжнародному рівні це не закріплено, а також обмежити використання хімії; вирішити, як реабілітувати ґрунти від вже нанесеної їм шкоди) ;
3. Користування Водою (будь-яку воду шляхом очищення можна зробити питною, отже, ми повинні регламентувати опріснення води, домовлятися і створювати спеціальні конвенції та міжнародні організації по захисту водних ресурсів) ;
4. Надр континентів та островів до рівня 12-30 км (в порядку, встановленому топографічною матрицею планети)

Постає питання, про те, які можливі катаклізми можуть виникнути при бурінні, якщо ми продовжимо як дослідження, так і видобуток енергетичних ресурсів, мінералів, вуг-

леводневих сполук, необхідно створити міжнародну організацію та фонд, які будуть контролювати та обмежувати використання ресурсів, добутих із надр землі; також нам необхідно вирішити, кому все ж таки належать надра – державі чи міжнародному співтовариству.

5. Користування Світовим океаном і його надрами (ми вважаємо, що потрібно реструктуризувати існуючу міжнародну організацію по Міжнародному Дну, яка видає ліцензії на користування, дослідження та квоти);

6. Користування Мантиєю Землі (ми вважаємо, що як і дно океану, вона належить всьому людству, тому ми маємо право на дослідження Мантиї, на користування її термальними властивостями; також необхідно почати розглядати це питання і створити міжнародну організацію по контролю за проникненням у Мантию Землі) ;

7. Користування Космічними тілами, які знаходяться під суверенітетом Людства (вони не повинні належати якійсь державі, тому що вони – загальна спадщина Людства; ми вважаємо за необхідне створити організацію по контролю, яка буде розмежовувати дозволи на користування та дослідження ресурсами Космічних тіл).

Існуючу конвенційну базу міжнародно-правового регулювання літосфери буття Людства становлять наступні документи:

Стокгольмська Декларація Конференції ООН по проблемам навколишнього середовища 1972; Декларація Ріо-де-Жанейро по навколишньому середовищу і розвитку 1992; Рамкова конвенція ООН по зміні клімату, 1992; Кіотський протокол, 1997; Декларація Тисячоліття ООН, 2000; Конвенція ООН по морському праву, 1982 [7]; Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах, 1984; Базельська конвенція про контроль та транскордонне перевезення небезпечних відходів та їх видалення, 1992; а також директиви і положення про глобальні катастрофи (International Disaster Response law) [8] та ще більше 50 міжнародно-правових документів, які ми вважаємо за необхідне інкорпорувати, систематизувати і кодифікувати.

Але, нам не вистачає даної нормативної бази і ми пропонуємо доповнити її. Пропонована модель міжнародно-правового регулювання виходить із позитивного сценарію найближчих змін у форматі міжнародних відносин і полягає у створенні єдиного всесвітнього уряду - Об'єднаних націй Землі (United Nations Earth Confederation – UNEC). Основним законом цього утворення має стати Конституція людства (The Humankind Constitution).

В спектральному класі літосфери буття Людства варто виділити галузеві комплекси міжнародно-правового регулювання, основу яких, відповідно, повинні скласти міжнародно-правові документи конвенційного рівня. Є доцільним розробити та прийняти ряд Конвенцій, предметний формат і назви яких, напевно, будуть наступними:

8. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства у літосфері (в цілому) - Міжнародна конвенція про добуток міжнародних ресурсів – CONVENTION OF THE INTERNATIONAL RESOURCES PRODUCTION.

9. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства у відношенні універсального ряду – Грунт, Повітря, Вода: Протокол до Конвенції про захист навколишнього середовища про заборону виготовлення продукції, яка не підлягає вторинній переробці – PROTOCOL to the Convention on the environment protection about MANUFACTURING BAN OF THE NON-REPROCESSING PRODUCTS;

10. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства по відношенню до Повітря Землі - Загальна конвенція по регулюванню та обмеженню викидів парникових газів – CONVENTION ON THE REGULATION AND LIMITATION OF GREENHOUSE GAS EMISSIONS: Кожна країна бере на себе обов'язок викидати не

більше встановленої норми парникових газів у рік. Кожний учасник зобов'язується сплатити штраф у випадку невиконання взятих на себе обов'язків.

11. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства по використанню надр континентів та островів – Міжнародна конвенція про попередження, обмеження та ліквідацію негативних наслідків катаклізмів при розробці Надр літосфери Землі - CONVENTION ON THE PRESERVATION, LIMITATION AND LIQUIDATION OF EARTH RESOURCES DEVELOPMENT DAMAGES.

12. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства у Світовому Океані та його надрах, а саме - Доповнення до UNCLOS: Правила дослідження, добутку та раціонального використання надр Світового Океану – UNCLOS Annex: PROVISIONS N THE RESEARCH, PRODUCTION AND EXPOITATION OF the AREA RESOURCES.

13. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства по дослідженню та добутку ресурсів із Мантиї Землі – Конвенцію по контролю за проникненням у Мантию Землі та Космічних тіл, які знаходяться під суверенітетом Людства – CONVENTION ON THE CONTROL OF EARTH AND CELESTIAL BODIES MANTLES PENETRATION: Кожна держава зобов'язується не проникати у Мантию для попередження можливих катаклізмів, доки ця держава не отримує відповідний дозвіл. Проте, сьогодні не стоїть питання діяльності у відповідній сфері через те, що не існує відповідної техніки. Для досягнення успіхів у цьому питанні, нам потрібно буде розвинути промисловість, адже найбільш глибока свердловина сьогодні лише 12 км , а глибоководне буріння лише розвивається. Можливо, через 20 років, коли закінчатся всі можливі ресурси у Землі, виникне потреба, і ми почнемо буріння глибше Літосфери в Астеносферу, а потім тільки Мантию.

14. Комплекс правового регулювання діяльності членів міжнародного співтовариства по відношенню до космічних тіл, які знаходяться під суверенітетом Людства – Міжнародна конвенція по добутку та використанні надр космічних тіл – CONVENTION ON THE PRODUCTION AND EXPLOITATION OF CELESTIAL BODIES RESOURCES: Людство зобов'язується досліджувати надра космічних тіл, раціонально їх видобувати та розподіляти між собою у відповідності до принципу, що космічні тіла – загальна спадщина Людства. Ще цей блок повинен включати Конвенцію про заборону видалення Радіоактивних Відходів у Космос – CONVENTION ON SPACE DISPOSAL BAN OF RADIOACTIVE WASTES задля попередження можливих катаклізмів.

Кожна держава матиме право ратифікувати вищезгадані нормативні акти та вносити до них необхідні поправки; право добувати ресурси певної території згідно із технічними можливостями, але не далі ніж 30 км; право використовувати добуті ресурси для промислових потреб; право на доступ до інформації.

Дані права визначають і коло відповідних обов'язків: обов'язок забезпечити всіх необхідними умовами життя; обов'язок підтримувати ресурси у стані, які є придатними для їх використання; обов'язок відновлювати ресурси, які є обмеженими; обов'язок забезпечити раціональне, екологічно обґрунтоване природокористування; обов'язок сприяти вільному потоку сучасної наукової інформації та передачі досвіду від розвинених країн до менш розвинених.

Вказані права передбачають дозвіл на те, що держави мають суверенне право розробляти свої власні ресурси згідно із своєю політикою в галузі навколишнього середовища і несуть відповідальність за забезпечення того, щоб діяльність у рамках їх юрисдикції або контролю не наносила шкоди навколишньому середовищу інших держав або районів за межами дії національної юрисдикції.

За порушення Міжнародного Права, його принципів, свобод та обов'язків у наших 7 сферах літосфери буття Людства потрібно передбачити санкції, так як ці порушення впливають на життя людини, міжнародного співтовариства та людства в цілому. Пропонуємо призупинення прав і привілеїв, що випливають із членства в міжнародній організації; заборону добувати ресурси, через які було порушено МП; застосовувати економічні санкції у розмірі, достатньому для виходу із можливої кризи.

Реалізацію даного нормативно-правового пласту передбачається покласти на вже існуючі, а також новостворені інституції, які пропонуємо розглянути нижче.

Ми пропонуємо створити як дієву частину Світового уряду нову спеціалізовану міжнародну інституцію, яка буде в цілому визначати політику Людства у відношенні до літосфери буття Людства - міжнародну організацію по питанням розробки, добутку та контролю за збереженням надр Землі та Космічних тіл - WORLD ORGANISATION ON ISSUES OF DEVELOPMENT, PRODUCTION, CONTROL AND PRESERVATION OF THE EARTH AND CELESTIAL BODIES RESOURCES (WOR).

На базі даної інституції мають бути створені наступні міжнародні інституції, які повинні знаходитися по відношенню до вищезгаданої у форматі зваженої ієрархії та мати статус міжнародних агентств. Їх місія буде полягати у регламентації діяльності членів міжнародного співтовариства та їх суб'єктів господарювання у вузько-предметному спектрі літосфери буття Людства:

1. Міжнародне Агентство по збереженню та реабілітації Повітря, Вод та Ґрунтів Землі – AGENCY ON PRESERVATION AND REHABILITATION OF AIR, WATER AND SOIL, - ми пропонуємо світовому співтовариству вже сьогодні розглянути питання про створення відповідної організації, адже на нашу думку компетенції ФАО не достатньо для нагального вирішення цих питань;

2. Міжнародне Агентство по дослідженню, розробці та добутку ресурсів надр Землі та її Мантиї – AGENCY OF RESEARCH, DEVELOPMENT AND PRODUCTION OF EARTH AND MANTLE RESOURCES, – на сьогодні немає нагальної потреби створювати відповідний орган, адже буріння глибокого проникнення лише розвивається, але, можливо, після того, як вичерпаються усі земні ресурси, ми будемо змушені створити Орган для дослідження, але не раніше 2025-35 рр., а для розробки ресурсів - лише після 2030-40 рр.;

3. Міжнародне Агентство по дослідженню, розробці та добутку ресурсів надр Морського Дна – AGENCY OF RESEARCH, DEVELOPMENT AND PRODUCTION OF THE AREA RESOURCES, - сьогодні існує Орган по Морському Дну, який працює з 1997 року, але підвищення його активності, та його ролі в міжнародних відносинах ми прогнозуємо на 2015-2020 рр.;

4. Міжнародне агентство по дослідженню, розробці та добутку ресурсів із надр космічних тіл – AGENCY OF RESEARCH, DEVELOPMENT AND PRODUCTION OF CELESTIAL BODIES RESOURCES, - поки мова йде лише про дослідження тих космічних тіл, які знаходяться близько до Землі, але, закінчивши дослідження, Людство перейде у фазу активної розробки їх ресурсів; ми прогнозуємо, що це відбудеться у 2020-25 рр., тоді і буде необхідно створити Агентство по Космосу із функціями регуляції, розподілу, координації, охорони, дослідження та добутку ресурсів.

А також, потрібно реформувати наявні на сьогодні організації (наприклад, МАГЕТЕ, ФАО та ін.), розширити або обмежити їхні повноваження та функції, щоб вони могли вільно увійти до структури нашої спеціалізованої міжнародної інституції.

WOR як міжнародна організація, котра визначатиме політику міжнародного співтовариства у літосфері буття Людства, повинна займатися розробкою нормативної бази на

міжнародному рівні; здійснювати контроль через свої служби – міжнародні інституції. Їхні функції полягатимуть у контролі за діяльністю у літосфері, формування та застосування системи гарантій того, щоб усі суб'єкти діяли в рамках дозволеного, видання ліцензій на діяльність у сфері; квотування будь-якого проникнення у літосферу чи видобуток її ресурсів як на Землі, так і на космічних тілах. а також захист інтересів Людства у цілому.

Для забезпечення належного виконання положень та функцій WOR необхідно створити Міжнародній Фонд літосфери Землі – INTERNATIONAL FOUNDATION OF THE EARTH LITHOSPHERE (IFEL), як багатосторонню фінансову установу, що буде виконувати фінансові функції, акумулювати фінансові ресурси, складати бюджет, кредитувати, видавати субсидії для забезпечення швидкого реагування на розв'язання проблем літосфери.

Висновки. На міжнародному, регіональному, та національному рівнях пропонуємо створити нову модель міжнародно-правового регулювання ЛІТОСФЕРИ БУТТЯ ЛЮДСТВА. Необхідно визначити галузеві комплекси нашого дослідження, а саме: користування Повітрям, Ґрунтом, Водю, Надрами континентів та островів до рівня 12-30 км, Світового океану та його надр, Мантії землі та Космічних тіл, які на нашу думку, ПОВИННІ знаходитися під суверенітетом Людства.

Список використаних джерел

1. Augusto Cançado Trindade. International law for humankind: toward a new jus gentium, 2006. - Т. 1. - 439 с.
2. Robin Coupland, Humanity: What is it and how does it influence international law? - [Електронний ресурс] / International Committee of the Red Cross. – // Режим доступу: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-844-coupland.pdf> .
3. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй прийнята резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї 8 вересня 2000 року [електронний ресурс]/Організація Об'єднаних Націй. – // Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
4. Grotius H. 1609. Mare liberum. Translated into French by Guichon de Grandpont. Annales maritimes et coloniales, April – May 1845. – 352 p.
5. Декларація Конференції ООН по проблемам навколишнього середовища прийнята Конференцією ООН по проблемам навколишнього людини середовища у Стокгольмі 1972 [Електронний ресурс] / Організація Об'єднаних Націй. – // Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.
6. Ежегодник Комиссии международного права, 1984. – Нью-Йорк, 1985. – Т. 2, ч. 2. – 120 с.
7. United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. - [Електронний ресурс]. United Nations. – // Режим доступу: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm.
8. Toman, Jiri, International Disaster Response Law: Treaties, Principles, Regulations and Remaining Gaps (April 7, 2006). – [Електронний ресурс] /Social Science Research Network. – // Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1312787>.

Ялі М.Х.,* Матіяш О.В.**

МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНОЇ СФЕРИ БУТТЯ ЛЮДСТВА: НЕОБХІДНІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ

У статті мова йде про всезростаючу роль техносфери у сучасному житті суспільства. Стрімкі темпи технологічного розвитку людства докорінно змінили місце людини у світових глобалізаційних процесах, тому особливу увагу у статті приділено технологічному прогресу людства, зокрема його подвійним наслідкам.

Ключові слова: людина, людство, техносфера, технологічний прогрес, технологічний розвиток, технології.

The article deals with an increasing role of technosphere in the modern life of the society. The impetuous rates of the technological development of humanity has drastically changed human's place in the world globalization processes. That's why the main attention is paid to the technological progress of humanity, specially to its dual effects.

Keywords: human, humankind, technosphere, technological progress, technological development, technologies.

В данной статье речь идет о всевозрастающей роли техносферы в современной жизни общества. Стремительные темпы технологического развития человечества в корне изменили роль человека в мировых глобализационных процессах, поэтому особое внимание в статье уделено именно технологическому прогрессу человечества, в частности его двойным последствиям.

Ключевые слова: человечество, человек, техносфера, технологический прогресс, технологическое развитие, технологии.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми продиктована тим, що сьогодні технології змінюють не лише світ, але й місце людини у ньому. Проблема полягає у тому, що людство звикло сприймати технологічний прогрес як позитивну категорію, при цьому не звертаючи увагу на його негативну сторону. Насправді ж наслідки такого прогресу, до яких належать техногенні катастрофи, інформаційні війни, технологічне безробіття, автоматизація виробництва, технологічний тероризм та інші, можуть обернутися для людства катастрофою, поставивши його на межу виживання.

Аналіз досліджень та публікацій. Великий внесок у дослідження ролі техніки та технологічного розвитку зокрема в житті сучасного суспільства зробили такі вчені, як Е.

*кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

** студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Капп, Ф. Дессауер, К. Тухель, М. Хайдеггер, А. Печчеї, Ж. Еллюль, М. Бердяєв, В.Шубін та інші. Їхні праці становлять великий науковий інтерес, але в своїй сукупності вони охоплюють не всі сторони технологічного прогресу людства на сучасному етапі. Звертає на себе увагу і той факт, що поки що у світовому науковому доробку майже немає монографічних праць, у яких предметом наукового дослідження було б правове регулювання технологічного розвитку людства.

Мета статті полягає у необхідності дослідити подвійну роль технологічного прогресу у сучасному житті людства та виявити основні недоліки механізму його міжнародно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ми живемо в епоху глобальної технологічної революції, яка стала результатом стрімкого технологічного розвитку людства. Як результат, сучасна цивілізація отримала назву «техногенної». Якщо ще 50 чи 70 років тому фраза «технології змінять світ» викликала у когось сумніви, то сьогодні технологічний прогрес людства довів протилежне.

На даному етапі важко назвати хоча б одну сферу суспільного життя, яка б не зазнала впливу техносфери. Медицина, інженерія, генетика, космонавтика, машинобудування – це далеко не повний перелік тих галузей, розвиток та вдосконалення яких забезпечують саме технології. Тому й не дивно, що добробут тієї чи іншої країни перебуває у прямій залежності від рівня її технологічного розвитку.

Однак, можливості, які відкриває перед нами технологічний прогрес, не лише сприяють інтелектуальній еволюції людини, але й спричиняють виникнення небезпечних проблем, які ставлять під питання майбутнє всього людства. Виходячи з цього, можна говорити про подвійну природу технологічного прогресу, адже, з одного боку, він забезпечує пристосування людства до нових умов життя, а з іншого – породжує серйозні загрози його існуванню.

Так, сьогодні ми стаємо свідками численних техногенних катастроф, проблем автоматизації виробництва та світової технізації, що в свою чергу, створюють ряд ще більш серйозних загроз, до яких належать нестача сировини, забруднення навколишнього середовища та технологічного безробіття.

Зокрема, в результаті впровадження автоматизації виробництва, за рахунок чого зменшуються витрати на оплату персоналу праці, підвищується її продуктивність та зменшуються затрати на виробництво, відбувається поступове витіснення людини від участі у технологічному процесі. Як наслідок, виникає проблема технологічного безробіття, що призводить до заміни в робочому циклі людей на машини та спричиняє вивільнення робочих місць. Якщо така тенденція збережеться, то у майбутньому мільйони людей залишаться без заробітку та засобів до існування.

Цікавою у контексті даної проблематики є стаття російського вченого, відомого філософа М. О. Бердяєва під назвою «Людина та машина», в якій автор порівнює попередню організацію суспільства з новою, оснащеною технікою [1]. Так, М. О. звертає увагу на те, що «колишній індивід був ближче до духовності», адже між людиною та природою існував безпосередній зв'язок. Натомість автор пише, що сьогодні «техніка перестала бути нейтральною», «вона безжальна до людини», адже вбиває, поглинає її душу. Як зазначає Бердяєв, машини поступово витісняють людину, що становить собою незворотній процес. Незважаючи на те, що поява машин багато в чому полегшила працю людей, зробивши мінімальними їх фізичні затрати, однак вона докорінно вплинула не лише на побут та організацію праці, але й змінила людське мислення та світосприйняття.

Варто також зазначити, що технологічний прогрес внаслідок запровадження «штучно створених» досягнень техносфери у всі аспекти людського життя спричинив проблему

світової технізації, в результаті чого відбувається поступове заміщення природної сфери буття людства. Сьогодні ми бачимо, що стрімкі темпи технологічного розвитку людства стали причиною її всеосяжного впливу на сучасний світ, а самі технології перетворились на фактор, що визначає майбутнє людства [2]. На думку багатьох вчених, головна проблема полягає у тому, що технологічний прогрес тісно пов'язаний з людиною, адже на сучасному етапі розвитку людина і техніка взаємодіють між собою не тільки в процесі виробництва, але й у повсякденному житті. Тому й не дивно, що сучасна цивілізація отримала назву «техногенної» [3].

В контексті дослідження, окрему увагу необхідно приділити нанотехнологіям, які сьогодні використовуються для очищення води, забезпечення людства високоякісною і безпечною їжею, зниження вартості лікарських препаратів, більш ефективного збереження та використання енергії тощо. Вчені заявляють, що нанотехнології у майбутньому вирішать енергетичні проблеми людства, забезпечать безсмертя і революцію в освоєнні космосу [4].

За словами російського експерта А. Бондарєва, використання нанотехнологій в таких сферах, як машинобудування, медицина, енергетика та космос, забезпечить цим галузям неймовірні прориви. Про це, зокрема, йдеться у статті Бондарєва під назвою «Нанотехнології: крихітні чудеса» [4]. Так, автор зазначає, що незабаром невиліковні захворювання, перед якими безсила сучасна медицина, перестануть бути небезпечною загрозою, адже медичні нанороботи доберуться до уражених органів та злоякісних клітин, не вимагаючи хірургічного втручання та хіміотерапії. Окрім цього, можливість створення конструкцій на нанорівні докорінно змінить машинобудівну індустрію, оскільки відпаде необхідність в проміжних машинах, які використовують для створення різноманітного обладнання та устаткування. Їх замінять універсальні наноконструктори, здатні створити будь-який пристрій на рівні атомів та молекул.

Більше того, автор зазначає, що нанотехнології забезпечать прорив в освоєнні космосу, зробивши можливим автоматичне будівництво орбітальних станцій і роботів для дослідження інших планет. Енергію нанороботи будуть черпати з сонця, а сировину для роботи будуть брати в навколишньому середовищі.

Наведені вище приклади використання нанотехнологій характеризують позитивну сторону технологічного прогресу, завдяки якій людина здатна пристосовуватись до нових умов життя.

Водночас негативним залишається те, що сьогодні фактично відсутнє спеціальне регулювання статусу, діяльності, оподаткування організацій, які здійснюють дослідження у сфері наноіндустрії або виробляють продукцію з використанням нанотехнологій. Ще однією проблемою залишається недостатній рівень дослідження ризиків, пов'язаних з використанням нанотехнологій в процесі виробництва та виготовлення продукції. Окрім того, всебічне використання наноматеріалів створює загрози для здоров'я та безпеки людства, а також охорони навколишнього середовища. Добре відомі нам ГМО теж виникли завдяки нанотехнологіям. Сьогодні ж провідні міжнародні організації б'ють на сполох та намагаються скоротити використання генномодифікованих організмів при виробництві продуктів харчування. На цьому прикладі ми бачимо, до яких наслідків призвела занадто пізня реакція світового товариства.

Однак, найбільш нагальною, на нашу думку, постає проблема, пов'язана з тим, що стрімкий технологічний прогрес призводить до розшарування людства. Вже зараз ми можемо спостерігати як окремі держави змагаються між собою за рівнем технологічного потенціалу, що спричиняє виникнення на світовому ринку технологій монополії, яка

дозволяє маніпулювати цінами на продукцію, встановлюючи їх непомірно високими. Якщо тенденція до монополізації ринку технологій зростатиме, то населення технологічно відсталих країн не матиме доступу до життєво необхідних благ.

Більше того, неконтрольованість технологічного прогресу може спричинити виникнення у майбутньому світового технократичного устрою, при якому більша половина населення опиниться під владою привілейованих груп-монополістів, які контролюють світовий ринок технологій.

За словами Еріка Дреклера, директора дослідницького центру «Foresight Institute», сьогодні покупець промислового продукту, тобто кожен з нас, платить за його проектування, матеріали, працю робітників, вартість виробництва, транспортування, зберігання та організацію продажів. Однак, якщо вірити прогнозам деяких вчених, у майбутньому наофабрики зможуть виробляти великі обсяги продукції в будь-який час і в будь-якому місці, а, отже, більшість з цих операцій виявляться непотрібними [5]. Як наслідок, виникне проблема технологічного безробіття, в результаті якого людина поступово відтіснитиметься від участі у технологічному процесі, про що ішлося вище.

Сьогодні зв'язок людини з технологічним прогресом є настільки тісним, що в науковому світі почали говорити про формування нового типу людини – *techno sapiens*. Деякі вчені вживають натомість термін *pano sapiens*, однак, на нашу думку, суттєвої різниці між обома поняттями немає, адже їхня суть полягає у переході людини від природної до технологічної форми життя, кінцевою метою якого є її безсмертя на планеті Землі. Доцільно буде розглянути найбільш небезпечні наслідки такого «перетворення».

Перш за все – це докорінна зміна людського організму, який фактично перетвориться матеріальну оболонку, нездатну самостійно мислити. Науковці вже зараз заявляють про можливість вживлення в тіло людини крихітних нанокомп'ютерів, які дозволять не лише контролювати процеси, що відбуваються у людському мозку, але й спрямовувати їх у вигідне для когось русло. У такому випадку під загрозою опиниться найважливіша ознака людського роду (*homo sapiens*) – здатність вільно мислити.

З моменту, коли вчені вперше заявили про появу нового виду людини – *techno sapiens* – у зарубіжній та вітчизняній науці почали з'являтися численні статті та публікації на дану тематику. Для прикладу наведемо роботу представника російських наукових кіл В. Кишинця під назвою «Нано сапієнс», в якій автор розкриває вплив технологічного прогресу на долю людства [6]. За його словами, «нас очікують дуже серйозні та швидкі зміни. Настільки швидкі та серйозні, що вони неодмінно створять безліч проблем, небезпек і па-сток. Створять багато ситуацій, яких ніколи ще не було в історії людства. Викличуть серйозні зміни в політиці, ідеології, в економіці і т.д. І до цього слід дуже серйозно готуватися...».

Особливу увагу Кишинець приділяє новому типу людини – *pano sapiens*, який буде не просто удосконаленою та покращеною версією нас з вами, а стане зовсім новою істотою, яка «функціонує на небіологічних принципах». Тобто від людини фактично нічого не залишиться. Варто зазначити, що російський науковець розглядає *pano sapiens* насамперед як вдосконалений та технологічно переформатований інтелект людини, тоді як ми вважаємо, що зміни, яких може зазнати людина в результаті стрімкого технологічного прогресу, стосуватимуться всього її організму, кінцевим результатом чого стане поява *techno sapiens*.

Ще однією, мабуть, найсерйознішою, загрозою людству після появи *techno sapiens* буде безсмертя. Проблема полягає перш за все у тому, що людина не встигає пристосуватись до стрімких темпів технологічного розвитку та повною мірою дослідити пов'язані з

цим небезпечні ризики. Переформатування людського організму за допомогою досягнень технології хоча і вирішать проблеми, пов'язані зі смертельними хворобами та слабкістю людського організму, але разом з тим створять ще більш небезпечні та невідворотні за своїми наслідками загрози [5]. Безсмертя людського організму неодмінно спричинить проблему перенаселення планети. Усім нам добре відомо, що вже зараз сировинна та продовольча проблеми належать до глобальних. Вже зараз людству не вистачає продуктів харчування, питної води та енергетичних ресурсів, від яких залежить його виживання. Важко уявити, як світовому товариству вдасться вирішити ці проблеми з населенням, яке ніколи не зменшуватиметься. Розпочнеться війна за світові ресурси, кінець якої може стати фатальним для всього людства.

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що сьогодні перед світовим товариством постає нагальна потреба розробити глобальний план виживання людства, який повинен базуватись перш за все на детальному та всеохоплюючому дослідженні ризиків, пов'язаних зі стрімким технологічним розвитком людства. Запорукою успішності такого плану, на нашу думку, має стати правильне розуміння відносин людина – техносфера - природа.

Отже, як ми бачимо, сьогодні боротьба за світове технологічне лідерство посилюється у всіх куточках планети. Нові технології з'являються одночасно з появою нових потреб людства, і як результат – механізм регулювання технологічного прогресу не встигає пристосуватися до нових умов його існування.

Для того, аби уникнути катастрофічних наслідків стрімкого технологічного розвитку людства, регулювання проблем, які виникають у цій сфері буття, повинне відбуватись у чітких правових рамках, встановлених за допомогою механізму міжнародно-правового регулювання. Однак, якщо проаналізувати сучасний стан міжнародно-правового регулювання техносфери, то можна дійти до висновку, що у його механізмі (як на нормативно, так і на інституційному рівні) існують суттєві прогалини, які, на думку автора, повинні бути заповнені шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів та створення спеціалізованих інституцій.

З цією метою в рамках новоствореного світового публічного устрою (Конфедерації Об'єднаних Націй Землі) автор пропонує прийняти Конвенцію про забезпечення світового технологічного співробітництва (Convention on providing world technological cooperation), яка надасть змогу розробити детальні правила довгострокової міжнародної взаємодії в процесі технологічного розвитку людства.

Конвенція матиме на меті встановлення основних принципів у сфері технологічного прогресу людства шляхом створення правової основи для функціонування техносфери та базуватиметься на врахуванні інтересів усіх учасників світового технологічного процесу.

На нашу думку, для забезпечення ефективності функціонування даної Конвенції в її основі повинні лежати такі основоположні принципи, як:

1. взаємна відповідальність усіх держав-учасниць світового технологічного процесу;
2. справедливий розподіл між державами ризиків стрімкого розвитку технологічної сфери людства;
3. державний суверенітет над національними природними ресурсами;
4. рівноправність доступу усіх держав до продукції технологічного розвитку людства;
5. надання підтримки технологічно відсталим державам світу.

Прийняття Конвенції про забезпечення світового технологічного співробітництва зумовлене насамперед необхідністю створити єдиний нормативний механізм регулювання

технологічної сфери буття людства, що дозволить державам як індивідуально, так і колективно розробляти заходи щодо зміцнення міжнародно-правового, організаційного та фінансового співробітництва в умовах стрімкого технологічного прогресу.

Для того, аби забезпечити практичну реалізацію положень запропонованої нами Конвенції, потрібно розробити і відповідний інституційний механізм, основою якого повинна стати запропонована нами Організація з питань світового технологічного розвитку (Organization of World Technological Development – OWTD). Діяльність цієї Організації повинна спрямовуватись насамперед на подолання негативних наслідків технологічного прогресу людства, а також на ті галузеві комплекси техносфери, які потребують особливого регулювання (технологічний тероризм, технологічне безробіття, технологічний розрив між державами та інше).

Для налагодження ефективної та всеохоплюючої роботи ОВТД автор пропонує виділити у її межах окремі структурні Так, на нашу думку ОВТД повинна включати Міжнародне агентство з технологічних стандартів та Міжнародне агентство з питань технологічної безпеки, а також Фонд технологічної допомоги та Банк технологічного розвитку держав.

Загалом, діяльність Організації з питань світового технологічного розвитку повинна спрямовуватись на розробку та практичну реалізацію глобального плану виживання людства в умовах його стрімкого та безповоротного техногенного впливу на природну та соціальну сфери буття людства.

З цією метою, до сфери її повноважень повинні належати моніторинг та контроль за впровадження державами новітніх технологій та досягнень технологічного прогресу в процесі виробництва; розробка заходів з метою запобігання поширенню технологічного тероризму; встановлення відповідальності та накладення штрафів і санкцій за сприяння державами монополії на світовому ринку технологій, а також надання допомоги технологічно нерозвиненим і малорозвиненим країнам та інші.

Отже, беззаперечним є той факт, що на даному етапі життя людини технологічний прогрес став визначальним фактором розвитку всього людства. Незважаючи на позитивну роль техносфери у житті людини, стрімкий технологічний прогрес світу все більше набуває негативних рис. Підтвердженням цьому можуть слугувати проаналізовані нами вище виклики, з якими людству доводиться стикатися вже сьогодні. Це і світова технізація, і технологічне безробіття та багато іншого. Сучасні тенденції розвитку техносфери (автоматизація виробництва, посилення технологічного розриву між державами) свідчать про те, що для того, аби забезпечити наше з вами існування нам необхідний якісно новий механізм міжнародно-правового регулювання, який дозволить людству ефективно боротися з негативними наслідками технологічного прогресу.

Людство вже зараз потребує введення нових та вдосконалення старих форм регулювання свого технологічного розвитку. Якщо зараз ми не проявимо інтерес та не докладемо зусиль для вирішення уже існуючих, але ще не настільки катастрофічних та невідворотних проблем, то подолати їх у майбутньому буде практично неможливо.

Як ми бачимо з наведених прикладів, технологічний прогрес приносить людині не лише блага. Загрози, які виникають перед людством внаслідок його стрімкого технологічного розвитку, ставлять під питання не лише роль та місце людини у майбутньому, але й його виживання. Перед Людством постають нами-нові реалії життя і якщо воно людство не об'єднає свої зусилля задля вирішення спільних проблем та не подолає власний егоїзм, то розраховувати на позитивний сценарій розвитку ми просто будемо не в змозі.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. Человек и машина: проблема социологии и метафизики техники. [Электронный ресурс] / Н. Бердяев – // Режим доступа: http://masters.donntu.edu.ua/2007/kita/ovcharenko/library/berdyayev_article_01.htm.
2. Clarence Davies J. Managing the Effects of Nanotechnology. [Электронный ресурс]. / J. Clarence Davies – // Режим доступа: http://www.nanotechproject.org/file_download/files/PEN2_MngEffects.pdf.
3. Шубин В. Техногенная цивилизация: истоки, пределы развития, альтернативы. [Электронный ресурс] / В. Шубин. – // Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/75461>.
4. Степин В. Научное познание и ценности техногенной цивилизации. [Электронный ресурс] / В. Степин. – // Режим доступа: http://www.rozova.net/materials/VSSStepin_Nauchnoe_poznanie_i_cennosti_tehnogennoy_civilizacii.pdf.
5. Бондарев А. Нанотехнологии: очень маленькие чудеса. [Электронный ресурс] / А. Бондарев. – // Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/news/13056027.html>.
6. Кишинец В. Нано Сапиенс. [Электронный ресурс] / В. Кишинец. – // Режим доступа: http://zhurnal.lib.ru/k/kishinec_w_m/nanosapiens.shtml.
7. Ханбергер Х., Евдокимов И. Нано революция и нано катастрофа: русский взгляд. [Электронный ресурс] / Х. Ханбергер. – // Режим доступа: http://nanos.ucoz.ru/index/nano_revoljucija_i_nano_katastrofa_russkij_vzgljad/0-69.

Намонюк В.Є.,* Карпишин О.Б.**

ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано актуальні проблеми розвитку фінансового сектору і їх вплив на зростання світової економіки, наведено перелік регуляторних заходів, які розглядаються на міжнародному рівні з метою вирішення цих проблем. Окреслено перспективи розвитку фінансового сектору і запропоновано модель міжнародно-правового регулювання фінансової сфери з огляду на поточні та майбутні виклики і можливості.

Ключові слова: фінансовий сектор, міжнародно-правове регулювання, фінансова криза, світова економіка.

The article deals with the current problems of the financial sector and their impact on global economic growth, analyzes the list of regulatory measures considered at international level to solve the issues. The article also defines the prospects of the development of the financial sector and the model of its international regulation given the current and oncoming challenges and opportunities.

Keywords: financial sector, international regulation, the financial crisis, world economy.

В статье проанализированы актуальные проблемы развития финансового сектора и их влияние на рост мировой экономики, приведен перечень регуляторных мер, которые рассматриваются на международном уровне с целью решения этих проблем. Определены перспективы развития финансового сектора и предложена модель международно-правового регулирования финансовой сферы учитывая текущие и будущие вызовы и возможности.

Ключевые слова: финансовый сектор, международно-правовое регулирование, финансовый кризис, мировая экономика.

Постановка проблеми. Вразливість та непередбачуваність світової економічної системи, нестабільність показників глобальної економічної кон'юнктури та підвищена волатильність фінансових ринків нерідко призводять до негативних наслідків, що відображаються у сповільненні розвитку виробництва, зростанні безробіття, зменшенні реальних доходів населення, зниженні темпів економічного зростання в цілому.

З огляду на це виникає об'єктивна необхідність здійснення міжнародно-правового регулювання фінансового сектору, чим і викликана актуальність дослідження даної теми.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження глобальної фінансової системи, фінансового ринку, передбачення фінансових криз та розробки заходів за-

* кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 3 курсу спеціальності «Міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

гального регулювання фінансовим сектором зробили Дж. Барт, Е. Звонова, Ж. Капріо, О. Кіреєв, Д. Котц, Н. Красавіна, Т. Сарджент та ін. Серед вітчизняних науковців можна виділити В. Михальського, В. Опаріна, О. Рогача, І. Школьника та ін.

Мета статті – визначити роль міжнародно-правового регулювання як засобу попередження виникнення фінансових криз і подолання їх наслідків, проаналізувати заходи регулювання, запропоновані міжнародними органами та фінансовими інституціями, сформулювати модель розвитку фінансового сектору у посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, важливим фактором, що може впливати на стан економічної системи, є циклічність економіки. За визначенням Степана Мочерного, економічний цикл – це рух виробництва від початку попереднього до початку наступного чергового спаду [1, с. 335]. За останні десятиліття рух виробництва став практично неможливим без посередництва зі сторони фінансового сектору. Оскільки рух товарів і капіталу (грошей) не відбувається одночасно, виникає часовий лаг, що є причиною зміщення кривих економічного та фінансового циклів. На сьогодні величина фінансового сектору складає вже 366% світового ВВП [2], що вказує на доволі значну невідповідність між обсягом світового виробництва і кількістю грошових ресурсів (велика частина яких не має товарного забезпечення).

Незважаючи на достатньо динамічне відновлення світової торгівлі та деяке покращення основних макроекономічних показників (у 2012 році обсяг світового ВВП зріс із 77,71 трлн. дол. США (за ПКС) у 2011 році до 83,23 трлн. дол. США, загальний дефіцит бюджету зменшився до 2,7 трлн. дол. США і становив 3,8% світового ВВП [3]), ще й досі актуальними залишаються проблеми високого рівня безробіття, фінансової нестабільності, зокрема кризи суверенних боргів у деяких країнах Європейського Союзу, валютних ризиків, спекуляцій на валютних ринках тощо.

У контексті необхідності трансформації управління економічною сферою, останнім часом актуальною для розгляду стає концепція «малого уряду» (англ. «small government»), згідно з якою політична влада (в особі уряду країни), розробляючи та впроваджуючи напрацьовані нею законодавчі акти у сфері регулювання економіки, не повинна порушувати фундаментальних принципів функціонування ринкового механізму. На сьогодні ж ситуація протилежно інша: з огляду на свої політичні цілі, уряди країн світу часто вдаються до популістських заходів, що, в результаті, призводять до зростання інфляційних ризиків та інших економічних негараздів. У такому випадку виникає цілком об'єктивне питання: де має бути проведена межа між інтересами представників приватного сектору, діяльністю державних регуляторів та висновками науковців? [4].

Одним із найголовніших аспектів, що став причиною цих дебатів, є питання зовнішнього нагляду за роботою фінансового сектору, зокрема необхідність введення єдиних регуляторних стандартів у фінансовій сфері для всіх учасників світового фінансового ринку.

Слід зазначити, що в 90-х роках минулого століття фінансові системи розвинутих країн функціонували доволі добре і навіть витримували значні потрясіння. Однак до 2007 року на практиці було реалізовано дуже багато нововведень, які кардинально змінили пріоритети у фінансовому секторі та спонукали фінансових посередників іти на значні ризики. Важливо зауважити, що регуляторна система при цьому не змінювалась у відповідь і, фактично, це було однією з причин посилення фінансової нестабільності. Саме тому, на думку Жерара Капріо, задля оперативного врахування фінансових інновацій та їх впливу на фінансовий сектор, фінансове регулювання у посткризовий період має бути більш динамічним, тобто, воно мусить крокувати паралельно зі змінами в практичній діяльності гравців фінансового ринку [5].

Доступність пільгових кредитів, орієнтованість на короткострокові періоди і надмірні ризики на фінансових ринках по всьому світу підкріплюють спекулятивну поведінку, розширюючи економічну «бульбашку» та складні дисбаланси, причому, за словами відомого економіста й бізнесмена Рея Даліо, на сьогоднішній день ми маємо справу не з відомою усім «кредитною бульбашкою», а із т.зв. «бульбашкою ліквідності» [6].

На сьогодні курси акцій перевищили докризовий рівень, а інвестори втратили орієнтири оцінки ризиків. Таке зростання зумовлене емісією грошей, яку здійснили центробанки, однак надруковані з 2008 року 6 трлн. дол. США хоч і виконали свою місію в запобіганні колапсу світової економіки, несуть серйозну інфляційну загрозу. Якщо для запобігання інфляції цю ліквідність вилучити з ринку, ми станемо свідками низки банкрутств, особливо середніх і малих підприємств (які створюють більшість робочих місць), падіння курсу акцій і облігацій [4].

Ще одна негативна тенденція фінансової сфери – це суттєве скорочення довгострокових інвестицій. Фінансовий сектор, який намагається подолати кредитні проблеми і водночас працює у все жорсткіших регуляторних умовах, втрачає можливості для довгострокового розвитку. На сьогодні страхова індустрія та банківський сектор більше не ризикують вкладати на тривалі періоди. Але якщо страхові компанії, банки, хедж-фонди не будуть інвестувати, хто ж тоді фінансуватиме довгострокові проекти розвитку та інфраструктурні проекти? [2]

Регуляторні реформи повинні засвідчити визнання змін у фінансовій системі, що відбулися за останні десятиліття. Для цього необхідно усвідомити, що система регулювання, яка виявилася міцною й адекватною для подолання фінансових потрясінь 1990-х років, не змогла пристосуватися до нових змін. Нова регуляторна політика має включити в себе, між усім, два елементи: 1) певний спосіб гарантування того, що регуляторна система буде динамічною, тобто, вона оперативно реагуватиме на зміни в фінансовому секторі; 2) спрямування особливої уваги на інформаційне середовище і т.зв. «стимули» – ті напрямки роботи фінансового сектору, які є в певний момент найбільш цікавими й вигідними (як, наприклад, банкам свого часу було вигідне іпотечне кредитування, деривативи та інші похідні інструменти) [5].

Першорядного значення слід надати інформації, що повинна бути доступною громадськості (у т.ч. акціонерам, поточним і майбутнім кредиторам). При цьому зазвичай існують юридичні обмеження щодо інформації від банків, яку регулятор має право представити публічно. Така практика має бути кардинально змінена з декількох причин. По-перше, асиметрія інформації між менеджерами банку та іншими акторами (акціонерами, вкладниками, кредиторами, регуляторними органами) досить висока, при цьому банкіри намагаються не розкривати якомога більше інформації. По-друге, регулятор не має фінансових чи інших ефективних стимулів для переконання зацікавленої спільноти, що він діятиме в найбільших інтересах суспільства. По-третє, малоімовірно, що регулятори нестимуть відповідальність за відсутність адекватної інформації з банківського сектору, яку повинна знати громадськість. Питання залишається: яку інформацію потрібно надавати, а яку, при виняткових обставинах, можна приховати? [7]

Значний вплив на формування глобальних позицій щодо регуляторних реформ у фінансовій сфері мають два міжнародних органи – Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Базельський комітет з банківського нагляду.

Міжнародний валютний фонд сьогодні відіграє особливо важливу роль у подоланні наслідків кризи та розробці уніфікованих принципів регулювання фінансової сфери. Ще у 2010 році було визначено три основні пріоритети діяльності МВФ:

1. посилення нагляду за фінансовим сектором, розробка нових методів регулювання та адекватна оцінка системних ризиків;
2. розробка нових інструментів антикризової політики та здійснення повномасштабного «кризового фінансування»;
3. акцентування уваги на розробці довгострокових заходів зміцнення міжнародної валютної системи, зокрема шляхом забезпечення стабільності світових фінансових резервів [8].

У посткризовий період необхідно є переорієнтація діяльності міжнародних фінансових інституцій, котрі досі надто багато уваги приділяли оцінці ризиків в межах національних економік, на моніторинг світових фінансових потоків та створення відповідної законодавчо-нормативної бази. Тут значна увага повинна приділятися взаємодії міжнародних інституцій із національними урядами, оскільки лише за умови здійснення успішного регулювання внутрішньодержавного руху капіталу можна говорити про його ефективність на міжнародному рівні.

Як показав досвід, чимало країн після останньої кризи не вдавалися до практики залучення кредитів МВФ, звертаючись за допомогою до центральних банків, як, наприклад, у Сполучених Штатах до Федеральної резервної системи (ФРС). Зважаючи на значні резерви МВФ та можливості оперативного доступу до них, варто було б опрацювати спільну із Фондом та центральними банками програму кредитування економік, що потребують додаткового вливання капіталу. Зі свого боку МВФ запустив програму «гнучкої кредитної лінії» (англ. «Flexible Credit Line»), до якої долучилося, зокрема, три країни – Польща, Мексика та Колумбія [9].

Одним зі способів зменшення системних ризиків і забезпечення стабільності світових фінансових резервів є диверсифікація джерел постачання грошей на світовий ринок та зберігання міжнародних резервних активів, яка дозволить мінімізувати ймовірність виникнення раптового дефіциту коштів і, за умови доступності необхідних фінансових ресурсів, забезпечити поступальний розвиток реального сектору.

Заступник директора-розпорядника МВФ Жу Мін звернув увагу на головні причини кризи (які, власне, й досі є ризиками для світової спільноти):

1. фінансовий сектор занадто великий;
2. багато традиційних інституцій почали займатися діяльністю, пов'язаною з торгівлею на ринках;
3. продукти банків та фінансових компаній стали занадто складними і ще й досі без належної уваги регуляторних органів розвивається тіньовий фінансовий сектор.

З огляду на такі позиції, варто ставити на перше місце не питання відновлення банківського сектору, а питання зниження впливу й масштабів фінансового сектору, на що необхідно буде затратити ще багато часу. Як влучно зауважує журнал Форбс, серед учасників дискусії та присутніх на Давоському форумі слухачів цю позицію підтримала тільки одна людина [2].

Значний вплив на забезпечення регуляторної політики в фінансовій сфері також має Базельський комітет з банківського нагляду. Під його керівництвом створюються уніфіковані правила, що встановлюють стандартизовані вимоги до капіталу. Останнім документом Комітету став Базель III, який передбачає низку комплексних заходів з метою зміцнення регулювання, нагляду та управління ризиками банківського сектору. Ці заходи спрямовані на досягнення головних трьох цілей:

1. підвищення рівня пристосованості банківського сектору до потрясінь фінансової системи, незалежно від їхньої причини;
2. удосконалення інструментів управління ризиками та їх регулювання;

3. забезпечення прозорості діяльності банків та загальний доступ до інформаційних ресурсів.

Реалізація цих реформ охоплює два рівні регулювання: банківський, або мікропруденційний рівень, основним завданням якого є зміцнення стійкості окремих банківських установ у період кризи, і макропруденційний рівень, покликаний мінімізувати ризики, спричинені циклічними коливаннями економіки, всього банківського сектору в довгостроковій перспективі [7].

Згідно з положеннями реформ, забезпечення стабільності банківської системи здійснюється за допомогою покращення якості капіталу та збільшення загальної кількості високоліквідних резервів. Підвищення прозорості та вдосконалення компонентів банківського капіталу, застосування практики страхування ризиків за допомогою залучення капіталу і створення ліквідних резервів мають стати основними інструментами для досягнення цілей, зазначених у Базелі III. Передбачається також деяка зміна структури капіталу першого та другого рівнів (основного та додаткового), а також впровадження трьох нових коефіцієнтів (коефіцієнта левериджу та двох окремих показників ліквідності) для оцінки стану банківського сектору. Всі ці заходи, починаючи під перегляду структури капіталу, що розпочнеться з початку 2014 року, планується завершити у 2019 році, коли буде запроваджено т.зв. «буфер збереження капіталу» [10].

Незважаючи на позитивні оцінки роботи МВФ і Базельського комітету, спрямованої на посилене регулювання фінансового сектору, група науковців, Барт, Капріо і Левін, на основі статистики Світового Банку провели дослідження, в якому оцінили вплив показників, таких, як регулювання капіталу, регуляторні повноваження, приватний моніторинг та ін. (незалежні змінні), на розвиток банківського сектору, його ефективність, стабільність, інтеграцію в банківській сфері, а також управління банками (залежні змінні).

Вчені не виявили суттєвого впливу показників, що стосувалися сфери регулювання капіталу й нагляду, на жодну із залежних змінних. Проте, вони прослідкували зв'язок між регуляторним наглядом і змінними, що позначали менш розвинутий і більш корумпований банківський сектор (жодна з яких не говорить про стабільність). [11].

Розглядаючи різні позиції щодо регулювання у фінансовій сфері, ми все ж приходимо до висновку, що для забезпечення стабільних умов розвитку світової економіки, найбільш вигідним для міжнародної спільноти варіантом буде формування єдиної глобальної регуляторної політики у фінансовому секторі, яка буде максимально враховувати поточну практику суб'єктів фінансових відносин і не впливатиме негативно на стабільність їх роботи та довгостроковий потенціал розвитку даної сфери, буде швидко адаптуватися до інноваційної діяльності фінансового ринку й оперативно реагуватиме на всі виклики фінансового та пов'язаного з ним середовища.

Міжнародно-правове регулювання фінансової сфери повинно здійснюватися на принципах ефективності, справедливості, прозорості та відповідальності. Учасниками процесу формування і реалізації даної політики повинні стати:

1. держави, які делегуватимуть для участі в міжнародному діалозі голів центральних банків та міністрів фінансів, котрі будуть виробляти єдину глобальну політику регулювання фінансового сектору з урахуванням практики і досвіду кожної держави;
2. міжнародні фінансові інституції (МФВ, Базельський комітет тощо), у рамках роботи яких буде офіційно затверджуватися та оприлюднюватися інформація щодо регуляторної політики та в обов'язки яких входить загальний контроль за виконанням визначених і затверджених на міжнародному рівні правил гри;
3. бізнес, чия думка на міжнародному рівні презентуватимуть відповідні бізнес-організації/асоціації тощо;

4. авторитетні представники науково-академічної спільноти;

5. інші зацікавлені учасники фінансових відносин, позицію яких представлятимуть відповідні об'єднання/організації (наприклад, Світова організація торгівлі, Міжнародна торгова палата).

Для досягнення поставлених цілей варто особливо акцентувати на декількох аспектах. Перш за все, це абсолютна прозорість в роботі усіх учасників фінансового ринку. Для цього необхідно забезпечити повноцінний доступ регуляторних органів та громадськості до інформації про діяльність фінансових інституцій. Важливим є також завдання підвищення рівня фінансової грамотності як представників регуляторних органів, так і всіх інших дійсних і потенційних учасників фінансових відносин. По-друге, необхідно забезпечити ефективну систему виявлення порушників у роботі фінансового сектору та притягнення їх до відповідальності. Досвід 2008-2009 років показав, що практично жоден з винуватців кризи (у т.ч. фінансові компанії та їхній топ-менеджмент, представники регуляторних органів, рейтингові організації, що надавали неадекватну дійсності інформацію) не був притягнутий до відповідальності за економічні негаразди й масові суспільні втрати, натомість, завдання вирішити фінансово-економічні проблеми за рахунок механізмів державного впливу (в т.ч. бюджетного фінансування) перебрали на себе уряди.

Висновки. Таким чином, роль держави та фінансових інституцій у регулюванні фінансового ринку можна трактувати двояко. З однієї сторони таким чином забезпечується посилення участі держави в здійсненні контролю та передбаченні тенденцій розвитку фінансового сектору, однак з іншої – державне втручання може негативно позначитися на ефективності роботи ринку. Крім того, діяльність держави мусить бути обмежена рамками інституту відповідальності, в т.ч. застосуванням фінансових та інших санкцій за порушення встановлених на міжнародному рівні норм та принципів.

За умови дотримання таких правил і рекомендацій, які будуть прийнятними для всіх учасників фінансового ринку, міжнародна спільнота може розраховувати на досить швидке досягнення стабільності та ефективне функціонування економічної системи в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. С. В. Мочерний, С. А. Єрохін, Л. О. Канищенко та ін. Основи економічної теорії. / За ред. С. В. Мочерного. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 464 с.
2. Дневник Давоса: дебати о регулировании финансового сектора. Д. Марчак. / Форбс, Січ. 2013. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://forbes.ua/selfeducation/reports/1346246-dnevnik-davosa-debaty-o-regulirovanii-finansovogo-sektora>.
3. CIA, The World Factbook, World. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>.
4. Дневник Давоса: Легкие деньги и отсутствие роста – новая норма? – Петр Порошенко, 29 января 2013. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://forbes.ua/selfeducation/reports/1346534-dnevnik-davosa-legkie-dengi-i-otsutstvie-rosta-novaya-norma>.
5. Gerard Caprio, 2009. «Financial Regulation in a Changing World: Lessons from the Recent Crisis», Department of Economics Working Papers, 2009-05, Department of Economics, Williams College – 31 p. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/Regulation_in_a_World_of_Change.pdf.
6. Liquidity Bubble. Doug Noland, January 25, 2013. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.prudentbear.com/index.php/creditbubblebulletinview?art_id=10752.

7. International regulatory framework for banks (Basel III), Bank for International Settlement. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>.
8. An IMF for the 21st Century, Dominique Strauss-Kahn, Washington D.C., February 26, 2010. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/speeches/2010/022610.htm>.
9. The IMF's Flexible Credit Line (FCL), September 27, 2012. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/fcl.htm>.
10. Міщенко В., Незнамова А., Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору. Вісник НБУ, січень 2011 р. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vnbu/2011_1/2011_01_2.pdf.
11. Barth, James R., Gerard Caprio, Jr., Ross Levine. 2006. Rethinking Bank Regulation: Till Angels Govern. New York: Cambridge University Press, – 428 p.

Пазюк А.В.,* Биданцева Н.В.**

ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНИХ УГОД НА ПРИКЛАДІ МІЖНАРОДНОЇ УГОДИ З ПШЕНИЦІ 1995 РОКУ ТА МІЖНАРОДНОЇ УГОДИ З ЦУКРУ 1992 РОКУ

Стаття присвячена дослідженню юридичних наслідків приєднання України до Міжнародної угоди з пшениці 1995 та Міжнародної угоди з цукру 1992 року в контексті взятих зобов'язань.

Виділено основні заходи державної політики з підтримки національних товаровиробників при приєднанні до міжнародних товарних угод для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на сучасному етапі та у майбутньому. Проаналізовано переваги та недоліки щодо взятих зобов'язань за цими угодами. Визначено основні тенденції щодо приєднання України до інших міжнародних товарних угод.

Ключові слова: Міжнародна торговельна угода, експортні та імпорتنі квоти, національний товаровиробник, застереження.

The legal consequences of accession of Ukraine to the International Wheat Agreement 1995 and to the International Sugar Council for the purposes of taken obligations have been analyzed.

The principal measures of state policy of supporting domestic producers when acceding to the international commodity agreements in order to ensure competitive ability of the national economy have been outlined. Advantages and drawbacks of the obligations taken under these agreements have been analyzed. General tendencies of Ukraine acceding to other international commodity agreements have been defined.

Keywords: international commodity agreement, quotas for export, quotas for import, national commodity producer, qualifications.

Статья посвящена исследованию юридических последствий присоединения Украины к Международному соглашению по пшенице 1995 года и к Международному соглашению по сахару 1992 года в контексте взятых по ним обязательств.

Выделены основные методы государственной политики по поддержке национальных товаропроизводителей при присоединении к международным товарным соглашениям с целью обеспечения конкурентоспособности национальной экономики. Проанализировано плюсы и недостатки от взятых обя-

* кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студентка 2 курсу магістратури спеціальності «Міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

зательств за етими соглашениями. Определено основные тенденции присоединения Украины к другим международным товарным соглашениям.

Ключевые слова: Международное товарное соглашение, экспортные и импортные квоты, национальный товаропроизводитель, оговорки.

Постановка проблеми. Приєднання України до відповідних міжнародних торговельних угод передбачає узгодження та адаптацію українського законодавства до права СОТ, зокрема, заборону усіх нетарифних бар'єрів таких як кількісні обмеження (квотування), ліцензування. Незважаючи на вимушене (через минулорічну посуху) квотування експорту зерна, що дозволяється у виключних випадках положеннями Угоди, у 2012 році Україна посідає 3 місце (16,7% світового ринку) за обсягами експорту ячменю, 4 місце (6%) за експортом кукурудзи й 6-е (5,4%) – за обсягами експорту пшениці, що є прямим позитивним наслідком приєднання України до Міжнародної угоди про зерно та СОТ.

Приєднуючись до тієї чи іншої торговельної угоди Україна, по-перше, адаптує власне законодавство до права СОТ, а так як членами СОТ є 158 країн (станом на 2 лютого 2013 року) і відповідно до умов світової торгівлі, по-друге, відмова від нетарифних бар'єрів дозволить Україні відкрити для себе зовнішні ринки з усіх напрямків. Тому сільське господарство виграло найбільше серед інших секторів української промисловості від вступу країни до СОТ та приєднання до міжнародних торговельних угод. Приєднання до інших торговельних угод надасть можливість у майбутньому відкрити всі зовнішні ринки у повному обсязі та допомогти власній економіці працювати дійсно на ринкових умовах. Як пише Н.І. Пахомова, показники розвитку зовнішньої торгівлі України у 2010-2011 роках засвідчили тенденцію виходу більшості галузей економіки, у сфері яких Україна приєдналася до відповідних міжнародних торговельних угод, із кризи і характеризувалися нарощуванням обсягів як експорту, так і імпорту. Дана стаття присвячена пошуку переваг та недоліків від приєднання до певних міжнародних товарних угод у рамках СОТ на прикладі Міжнародної угоди з пшениці та Міжнародної угоди з цукру.

Аналіз досліджень та публікацій. Дана проблема, що є на сьогоднішній момент актуальною, висвітлена переважно у міжнародних угодах СОТ та аналітичних довідниках щодо виконання державами зобов'язань взятих за угодами СОТ. Наступні праці найбільш детально висвітлили основні аспекти даного питання, серед яких можна виділити праці таких вітчизняних та іноземних вчених як: Богуславский М., Опришко В., Шнирков О., Заблоцька Р., Кобута І., Жигадло В., Заїка А., Філіпенко А., Будкін В., Hart, Jeffrey A., Fink, Чибісов Д. та інші.

Мета та завдання статті: полягає у виявленні переваг та недоліків від приєднання до міжнародних торговельних угод на прикладі Міжнародної угоди з пшениці 1995 року та Міжнародної угоди з цукру 1992 року для вироблення подальших рекомендацій та стратегій розвитку економіки на даному шляху.

Виклад основного матеріалу. Не один десяток років Україна планувала вступити до СОТ, шлях був довгим і кропітким, враховуючи виконання всіх умов для вступу до СОТ, різних програм і саму процедуру. Україна стала членом СОТ 10 травня 2008 року на 30-й день після ратифікації Законом України Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі від 10 квітня 2008 року. Однак вступ України до СОТ не є остаточним етапом застосування права СОТ на її теренах, адже передбачає довгий шлях гармонізації та адаптації українського законодавства до права СОТ, зокрема, й приєднання до міжнародних торговельних угод, що становлять невід'ємну його частину, введення нових положень щодо лібералізації експортної та імпоротної політики України, зміни імпортного

мита на певні товари при поетапному їх скороченні та відмови держави від субсидування певних галузей економіки.

Здійснення такого важливого кроку для України як вступ до Світової організації торгівлі передбачає попередній детальний аналіз як переваг так і можливих недоліків приєднання до будь-яких міжнародних організацій. На даний момент Україна приєдналась до Міжнародної угоди з пшениці 1995 року, Міжнародної угоди з цукру у редакції від 1992 року, Угоди з міжнародної торгівлі текстильними товарами 1974 року, Угоди з текстилю та одягу 1994 року. Приєднання до даних міжнародних товарних угод мало для України як негативні, так і позитивні наслідки [1, 2].

Метою створення міжнародних товарних угод, як проголошено у їх преамбулах, визначається стимулювання співробітництва між державами у певній галузі, сприяння розширенню міжнародної торгівлі, забезпечення вільного розвитку торгівлі. Де-факто ж причинами створення даних угод є підтримання стабільних цін на світовому ринку та забезпечення потреб різних держав світу на окремі види товарів. [3, с. 257].

Як зазначає професор О.І. Шнирков, Україна як новий член СОТ повинна приєднатися до більшості з міжнародних торговельних угод у майбутньому для відкриття потенційних зовнішніх ринків.

Розглянемо юридичні наслідки на прикладі приєднання України до Міжнародної угоди про зерно 1995 року відповідно до Закону «Про приєднання до Конвенції про торгівлю зерном» від 6 липня 2010 року, що вступив у дію 9 серпня 2010 року. Міжнародна угода про зерно 1995 року, складається з двох окремих правових документів: а) Конвенції про торгівлю зерном 1995 року та б) Конвенції про надання продовольчої допомоги 1995 року, що визначено у преамбулі даної міжнародної товарної угоди. Стаття 9 Конвенції про торгівлю зерном 1995 року, що становить частину Міжнародної угоди про зерно, закріплює створення Міжнародної ради по зерну, що продовжує діяти для адміністрування цієї Конвенції 1995 року. Наслідком приєднання до даної угоди для України стало зняття українських обмежень експорту зернових, соняшникової олії та насіння соняшника; позитивним явищем стала вища якість продукції через справедливую конкуренцію на ринку. [4, с. 156]

Проте існує і негативний бік прийняття Україною на себе зобов'язання відповідно до Міжнародної угоди з пшениці під час гармонізації українського законодавства до вимог СОТ, основною вимогою якої була лібералізація експортної політики України. Дана угода з пшениці передбачає створення квот на експорт та імпорт, мінімальний розмір закупок, мінімальний ліміт цін та конкуренцію щодо поставок кожною країною. Прикладом негативних наслідків може слугувати аналіз змін, що надані Аналітично-дорадчим центром Блакитної стрічки (ЄС) у своєму дослідженні «Один рік України у СОТ»: протягом 2006-2008 р. уряд України запроваджував експортні квоти на олійні та зернові культури з метою стримати ріст цін на харчові продукти у країні. Обсяг квот на зерно у 2007/08 фактично можна було назвати заборонаю експорту, адже він становив лише 12 тис. тонн. [5, с. 6].

Постанова КМУ від 12 березня 2008 року № 189 «Про затвердження обсягів квот на олію соняшникову та насіння соняшнику, експорт яких підлягає ліцензуванню до 1 липня 2008 року, та порядку видачі ліцензій» затвердила експортні квоти на насіння соняшнику у розмірі 1 тис. тонн та соняшникову олію у розмірі 300 тис. тонн. Її дія зупинена Указом Президента України № 481 від 28 травня 2008 року для забезпечення виконання вимог СОТ про заборону жодних кількісних обмежень. У доповіді аналітиків Світового Банку щодо України сказано, що внаслідок впровадження експортних обмежень зернових і насіння соняшнику в 2007/08 сільськогосподарські виробники зазнали збитків у розмірі 1,8

млрд. доларів США по пшениці та ячменю, і 0,66 млрд. доларів США по насінню соянишнику. Відповідно до статті XI Генеральної Угоди про тарифи та торгівлю (ГАТТ) «Загальне скасування кількісних обмежень», жодні заборони чи обмеження не повинні встановлюватися чи застосовуватися державами щодо імпорту будь-якого товару, який походить з території будь-якої іншої сторони. Крім того, згідно Статті 4.2. Угоди про сільське господарство від 15 квітня 1994 року: «Члени СОТ не будуть зберігати будь-які заходи, які вимагається перетворити на звичайні мита (кількісні обмеження імпорту, змінювані імпорتنі збори, мінімальні імпорتنі ціни, вибіркоче ліцензування імпорту, нетарифні заходи, що вживаються через підприємства державної торгівлі, добровільні обмеження експорту або вдаватися до таких заходів». Згідно з параграфом 2 (а) Статті XI ГАТТ 1994 країна, яка запроваджує такі заходи, має представити вагомі обґрунтування щодо їх запровадження, і довести, що в країні очікується чи вже є ситуація «критичного дефіциту» тих харчових продуктів, експорт яких Уряд збирається обмежити експортною квотою або іншим заходом. [6, с. 175].

З вступом до СОТ скасовано обмеження на експорт зерна. 19.10.2010 року набрала чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2010 р. № 938 «Про встановлення обсягів квот на окремі види сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню до 31 грудня 2010 р., і затвердження Порядку видачі ліцензії на експорт окремих видів сільськогосподарської продукції та розподілу квот». Згідно із положеннями Постанови, митне оформлення експорту зернових щодо яких встановлено квоти, повинно здійснюватися виключно на підставі ліцензій, виданих Мінекономіки. Не дивлячись на той факт, що за результатами обговорення питання експортних квот та ліцензій на експорт зернових з України, при вступі до СОТ Україна визнала, що раптове запровадження зазначених заходів істотно зашкодило торгівлі у зв'язку з її фактичним призупиненням та псуванням зерна в портах, Україна знову запровадила обмеження експорту зернових в жовтні 2010 року. Аргументація щодо введення обмежень експорту зерна в Україні, як зазначено у нотифікації від 18 жовтня 2010 року, полягає у тому, що дане квотування застосовується тимчасово з метою попередження чи послаблення критичного дефіциту харчових продуктів, що мають вагоме значення для сторони – експортера. Однак, не враховуючи те, що Україна виконала зобов'язання щодо завчасного повідомлення Комітету з сільського господарства СОТ, на думку Херувімової Т. і Половець І. дії стосовно запровадження квотування здійснювались і раніше шляхом блокування суден із зерном у портах, що не відповідає положенням Угод СОТ. [7, с. 35]

Україна мала б нотифікувати Комітет з сільського господарства СОТ до початку фактичного застосування експортних обмежень, оскільки зобов'язання країни повідомляти, наскільки це максимально можливо, про ухвалення торговельних заходів, виникає відповідно до Рішення про процедури повідомлення та статті 12 Угоди про сільське господарство. Додатково, стаття X передбачає забезпечення принципу транспарентності: закони, положення, які вводяться будь-якою стороною стосовно обмежень або заборон на імпорт чи експорт, повинні без затримок публікуватися таким чином, щоб надати можливість урядам та підприємцям ознайомитися з ними.

Ситуація з тривалим перебуванням значної кількості зерна у сховищах без можливості його експортувати може призвести до його втрати, що призведе до незапланованих витрат суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, невиконання зобов'язань за зовнішньоекономічними договорами і, як наслідок, може вплинути на інвестиційний імідж України. І це не поодинокий випадок порушень міжнародних зобов'язань, взятих Україною за міжнародним договором. При приєднанні до будь-якої міжнародної угоди слід уважно вира-

хувати всі можливі проблеми із виконанням державою, взятих на себе зобов'язань, щоб уникнути майбутніх санкцій для держави.

Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі (документ WT/ACC/UKR/152 від 25 січня 2008 р.), який входить до Закону України про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі № 250-VI, прийнятий Верховною Радою України 10 квітня 2008 року, включає зобов'язання України відмінити обмеження експорту зерна з дати вступу України до СОТ, а експортні квоти на пшеницю та жито скасувати до вступу до СОТ [8].

Згідно Додатку 1 до Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі, що визначив розклад зобов'язань та поступок до ГАТТ 1994, Україна зобов'язалася модифікувати державну підтримку сільського господарства через зменшення державного субсидування сільського господарства. Згідно взятих зобов'язань, Україна повинна скоротити державне субсидування сільського господарства до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства у будь-якому році після вступу України до СОТ. Умови приєднання України до СОТ надають можливості підтримки сільського господарства України на рівні 10-12 млрд. грн. у рік без порушення взятих зобов'язань. Підтримка державою структурної перебудови може здійснюватися як через пряму державну фінансову допомогу господарству, так і через субсидії по компенсації відсотків за користування кредитами комерційних банків, взятих виробниками на вищевказані цілі. У середньостроковій перспективі загальносвітові тенденції розвитку аграрного сектору формуватимуть низку викликів та ризиків, що впливатимуть на динаміку аграрного сектору України:

1. наростання ресурсних дисбалансів у світі, зокрема дефіцит продовольства, стимулюватимуть зростання цін на продукцію аграрної галузі;
2. чинна модель захисту внутрішнього ринку України від цінових коливань (адміністративне регулювання цін, заборона або обмеження експорту тощо) є не лише неефективною в умовах відкритої ринкової економіки, але й демотивує аграрне виробництво як таке;
3. висока інвестиційна привабливість аграрного виробництва сприятиме збільшенню конкуренції між країнами, що мають аналогічний Україні значний аграрний потенціал
4. нерівномірність світового розвитку аграрного виробництва (зокрема, через високий рівень субсидій в розвинених країнах та розміри інвестицій), викривлення конкурентної ситуації через поширення протекціоністських заходів, зростання відставання країн, що розвиваються, від світових лідерів.

Важливим джерелом конкурентних переваг будуть низькі витрати, що робить конкуренцію з боку ринків з низькими витратами й цінову конкуренцію одними з ключових зовнішньоекономічних ризиків для України.

Юридичні наслідки приєднання України до Міжнародної угоди з цукру 1994 року, виходять із цілей даної угоди, закріплених у ст.1, зокрема, якими визначено забезпечувати розширення міжнародного співробітництва у сфері світового ринку цукру, забезпечувати форум для міжурядових консультацій з питань цукру і шляхів поліпшення становища на світовому ринку цукру, сприяти розвитку торгівлі шляхом збирання і надання інформації про стан на світовому ринку цукру та інших підсолоджуючи речовин, сприяти підвищенню попиту на цукор, особливо для використання в нетрадиційних цілях. Вступ до СОТ призвів до відкриття внутрішнього ринку сільськогосподарської сировини і продовольства. Негативними наслідками стали: по-перше, наповнення продовольчого ринку України товарами за низькими цінами; по-друге, вимивання важливої для вітчизняної харчової промисловості сировини і стратегічно важливих кормових ресурсів з неї.

Висновки. Отже, наслідками приєднання України до міжнародних товарних угод є:

1. звуження внутрішнього ринку збуту для національних товаровиробників; зростання експорту товарів, які споживаються в українському АПК, що може спричинити підвищення цін на них на внутрішньому ринку;

2. поступове зменшення рівня захисту внутрішнього агропромислового ринку, що може призвести до його насичення дешевими й неякісними імпортними товарами та продуктами.

Одним із негативних наслідків, що вбачається у даному розширенні інтеграції України до СОТ через приєднання до міжнародних торгових угод, є те, що промислово розвинуті держави світу зможуть нав'язувати негативні умови щодо експорту певних товарів державам, що розвиваються. Що і маємо змогу спостерігати на прикладі України, яка відповідно до прийнятих на себе – зобов'язань створила більші обмеження експорту на вигідні для неї товари і менші мита та квоти на ввіз іншим державам, а отже, програє в економічному плані. Враховуючи, що у межах Дохійського раунду СОТ ведуться переговори загалом стосовно питань розширення доступу на ринки всіх країн, із одночасним скороченням внутрішньої підтримки і скасуванням експортних субсидій, юридичні наслідки приєднання України до міжнародних торгових угод будуть колосальними, адже не виконати міжнародні зобов'язані Україна не зможе, виконавши ж їх, створить труднощі для такої галузі економіки як сільське господарство [9].

Відкривши українські ринки, ми не підозрюємо про майбутні згубні наслідки для економіки. На думку автора, Україна взяла на себе занадто багато зобов'язань за даними міжнародними товарними угодами, виконання яких може призвести до негативних наслідків, до втрат від неможливості експортувати достатньої кількості цукру та пшениці на світовий ринок. Брати більше зобов'язань, ніж отримувати переваг – нонсенс, що однак існує в Україні і компроміс ще не досягнуто. Проте теоретично існують як переваги, так і недоліки, українські виробники отримали доступ до світових ринків, хоча й лімітований обмеженнями експорту багатьох товарів (цукру, пшениці), а іноземні держави отримали вільний доступ до українського ринку. Україні за новими міжнародними зобов'язаннями вже не вигідно експортувати зерно та цукор за встановленою мінімальною ціною та ще й при великій квоті на експорт, така ж сама ситуація із Угодою з цукру, яка фактично встановивши експортні квоти на нього, забороняє продавати понад цю квоту. Де-юре, Україна отримала відповідно до міжнародних торгових угод – доступ до міжнародних ринків (зокрема пшениці та цукру), а де-факто, – прийняла такі умови для національних виробників, за якими подальший розвиток майже неможливий. При цьому створено експортні квоти на пшеницю і мінімальний рівень цін для експорту зерна та цукру [10, с. 368]. Узгодити ж певні недоліки даного питання можна шляхом укладення двосторонніх угод щодо експорту та імпорту певних товарів чи прийняття певних застережень до угод при приєднанні до міжнародних товарних угод у майбутньому.

Приєднуючись до відповідної міжнародної товарної угоди, необхідно врахувати всі механізми, що передбачаються у кожній окремій угоді, адже у подальшому застосуванні це може призвести до руйнування певного сектору економіки держави. Потрібно також врахувати і наслідки приєднання до тієї чи іншої угоди, адже механізм товарних угод може передбачати експортні та імпорتنі квоти, мінімальний рівень закупок та закупівельних цін, запас товарів та валюти, що можуть реалізовуватися в залежності від попиту на ринку. Тому, приєднання України до нових міжнародних товарних угод може створити своєрідний колапс в економіці, особливо у певній галузі виробництва, коли українські виробники стануть неконкурентоспроможними на світовому ринку, що спостерігаємо на даний час,

однак приєднання до інших міжнародних товарних угод навпаки надасть неабиякі переваги українським підприємствам, що теж слід врахувати. При розробленні цих програм бажано врахувати курс країни на європейську інтеграцію, забезпечення дотримання стандартів ЄС із безпеки та гігієни сільськогосподарської продукції для виходу на ринок країн ЄС як конкурентоспроможних виробників, а не стати ринком збуту всіх товарів світу.

Список використаних джерел

1. Міжнародна угода про зерно 1995 року. [Текст]: Закон України від 06.07.2010 № 2439-VI. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Міжнародна угода по цукру 1992 року. [Текст]: Закон України від 22.09.94 № 178/94-ВР. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право: Підручник. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К.: КНЕУ, 2003. – 311 с.
4. Шнирков О. І, Заблоцька Р. О. Міжнародні економічні відносини. – К.: ІМВ, 2008. – 198 с.
5. Один рік України у СОТ: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. За редакцією Марчіна Свенціцькі. Колектив авторів: Ірина Кобута, Віталій Жигадло, Андрій Заїка, 2008 – 46 с.
6. Богуславский М. М. Международное экономическое право. М., 1986 г. – 303 с.
7. Notification on export restrictions: Ukraine. G/AG/N/UKR/5 dated 28 October 2010.
8. Угода про сільське господарство. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Деякі наслідки інтеграції України у світову торговельну систему в результаті приєднання до Світової Організації торгівлі (СОТ). [Електронний ресурс] – // Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=757>.
10. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С.Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.

Сапсай А.П.,* Білокриницький В.В.**

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ЗАБРУДНЕННЯ МОРІВ: ПРИКЛАД РЕГІОНАЛЬНИХ КОНВЕНЦІЙ

У статті мова йде про деякі ключові регіональні конвенції з боротьби проти забруднення морів як елементи нормативно-правової бази міжнародного екологічного права. Досліджуються переваги та недоліки регіонального підходу до вирішення проблеми забруднення екосистеми морського середовища.

Ключові слова: забруднення, морське середовище, регіональні конвенції.

The article deals with some key regional conventions against pollution of seas as the elements of the regulatory base of the international ecological law. The pros and cons of a regional approach to the solution of the problem of pollution of the sea environment are examined.

Keywords: pollution, sea environment, regional conventions.

В статье речь идет о некоторых ключевых региональных конвенциях по борьбе с загрязнением морей как элементах нормативно-правовой базы международного экологического права. Исследуются преимущества и недостатки регионального подхода к решению проблемы загрязнения экосистемы морской среды.

Ключевые слова: загрязнение, морская среда, региональные конвенции.

Постановка проблеми. Забруднення вод Світового океану завжди було і залишається однією з найголовніших екологічних проблем людства. Усі його компоненти, від річок до океанів, стикаються з низкою проблем, спричинених їх забрудненням внаслідок господарської діяльності людини. Проте найбільш вразливими в цьому контексті є саме морські простори, оскільки саме ними курсує найбільша кількість морських суден, здатних нести загрозу забруднення. Крім того, багато джерел забруднення містяться на суші, з огляду на близькість останньої до морів. Саме тому, починаючи з ХХ століття, виникла потреба у міжнародно-правовому регулюванні морських транспортних потоків для того, щоб, серед іншого, запобігти забрудненню морів. Головною проблемою у вирішенні цих питань на регіональному рівні є труднощі у знаходженні компромісу між зацікавленими державами, а також у спробах створення такої системи норм, де б міжнародно-правові акти не суперечили національній юрисдикції держав регіону. Разом з тим, з огляду на розширення суб'єктів морського права, виникають труднощі у створенні ефективного механізму виявлення та покарання винних у забрудненні морів. У цій статті ми опишемо найбільш ус-

* кандидат політичних наук, асистент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

** студент 4 курсу спеціальності «Міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

пішні регіональні механізми запобігання забрудненню морів, а також коротко розглянемо деякі положення Конвенції ООН з морського права, що стосуються цієї сфери.

Аналіз досліджень та публікацій. Основною джерельною базою при написанні цієї статті стали офіційні документи, а саме, нормативно-правові акти, що стосуються запобігання забрудненню морів. Це такі регіональні конвенції як Хельсінкська, Барселонська та Кувейтська, що торкаються, відповідно, проблем забруднення Балтійського моря та Фінської затоки, Середземного моря, Перської затоки. Також корисним став текст Конвенції ООН з морського права 1982 року, де піднімається проблема забруднення морів та інших вод Світового океану на глобальному рівні.

Що стосується окремих дослідників, то великий внесок у дослідження міжнародно-правового регулювання охорони морських просторів зробили К. Бекашев, П. Бескід, Ю. Боброва, К. Валіулліна, Е. Зарілова, А. Колодкін, Т. Короткий, О. Петров та ін.

Мета статті полягає у визначенні ролі регіональних та глобальних міжнародно-правових актів у запобіганні забрудненню морів.

Завдання статті. Виокремити найважливіші регіональні конвенції, що займаються охороною морського середовища, в якості елементів глобальної природоохоронної договірної системи та простежити, як державам вдавалося досягати спільних позицій щодо тих чи інших положень укладених ними конвенцій.

Виклад основного матеріалу. Забруднення морських просторів та його наслідки почали непокоїти людство лише в ХХ столітті, коли розвиток морського транспорту ставав більш інтенсивним, а самі судна стали перевозити все більшу кількість небезпечних для водної екосистеми вантажів. Після Першої світової війни ключове місце в міжнародних перевезеннях почали займати нафта та нафтопродукти, що призвело до зростання загрози вилливу нафти та забруднення нею морських просторів. Саме тому перші відомі заходи та нормативно-правові акти із захисту екосистем морів стосувалися запобігання забруднення нафтою. США стали першою державою, котра ініціювала міжнародний форум, присвячений цій проблемі. Так, 1926 року у Вашингтоні зібралися експерти, що представляли 13 морських держав, з метою обговорення заходів із запобігання забруднення моря нафтою [1, с. 69]. Зустріч завершилась безрезультатно, оскільки представники країни-організатора висунули ідею, на той час майже неможливу для втілення – повністю заборонити викиди нафти з суден, навіть військових [1, с. 69].

Перші спроби на офіційному рівні домовитись про запобігання забруднення нафтою були зроблені в 1936 році Лігою Націй за пропозицією Великої Британії, однак тоді не вдалося навіть скликати міжнародну конференцію, щоб почати обговорення цієї проблеми [1, с.69]. Суттєвих результатів у цій сфері довелося досягти вже Організації Об'єднаних Націй, коли в 1954 році за її сприяння було ухвалено Міжнародну конвенцію про забруднення моря нафтою [2].

60-і роки мали важливе значення для боротьби із забрудненням морів (у першу чергу, нафтою). Так, були підписані міжнародні угоди загального характеру, положення яких можна було застосовувати при вживанні заходів проти забруднення морського середовища. Це, насамперед, Договір про Антарктику 1959 року, Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі й під водою 1963 року, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року, Договір про заборону розміщення на дні морів та океанів і в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення 1971 року тощо [3, с. 1-2].

1982 року, після 9 років зтяжної конференції, була прийнята Конвенція ООН з морського права – документ глобального та універсального характеру. У ньому, серед іншого,

містяться положення про забруднення морського середовища та його джерела (морські судна, атмосфера, джерела на суші, діяльність на морському дні в рамках національної юрисдикції та ін.) [4].

Простеживши еволюцію спроб вирішення проблеми забруднення морського середовища та перші позитивні результати в цій сфері, перейдемо до більш детального висвітлення заходів із збереження екосистеми морів саме на регіональному (субрегіональному) рівні. Специфіка морів, які належать до якогось конкретного регіону і вихід до яких має лише певна кількість держав, полягає в тому, що, незважаючи на широкий спектр екологічних проблем, в тому чи іншому регіоні є широкий спектр можливостей для вирішення цих проблем. Першим чинником тут виступає географічний: чим меншим є простір, тим більше шансів розв'язати проблеми, наявні в межах цього простору. В якості другого чинника можна назвати системно-ієрархічний: держави регіону (субрегіону), об'єднуючи зусилля в боротьбі проти забруднення морського середовища, водночас допомагають глобальним учасникам, що діють у цій сфері та сприяють заходам з покращення екологічної ситуації в водах всього Світового океану. Досить специфічним є третій фактор. Його можна назвати політико-дипломатичним: успішність боротьби із забрудненням морів часто залежить від рівня міждержавних відносин, вміння знаходити політичний консенсус з найбільш проблемних питань. Врахувавши ці чинники, з'ясуємо, які регіони є найбільш вразливими з точки зору забруднення морів та яких результатів досягли держави у боротьбі з цим явищем.

Однією з перших регіональних конвенцій, що мали на меті запобігати забрудненню морів, стала Гельсінкська конвенція з охорони морського середовища Балтійського моря від 2 березня 1974 року (чинна з 1980р.). Цей документ підписали НДР, Данія, СРСР, Польща, Фінляндія, ФРН, Швеція і він став першою міжнародною угодою, що торкалась усіх джерел забруднення (забруднення з суходолу, морських суден та атмосфери) [5].

Необхідність підписання конвенції з охорони Балтійського моря була зумовлена його високим рівнем забруднення, що є наслідком інтенсивної господарської діяльності, котра посилилась із виходом до регіону Російської Імперії Петра I. Після Другої світової війни, коли було виявлено значні поклади нафти, почалося її видобування та переробка. Найбільш активними державами в нафтовому промислі стали ФРН, Данія та Польща [6, с. 76]. Наприкінці 60-х років результати науковців показали, що цей та інші види господарської діяльності призвели до такого забруднення Балтійського моря, що масштаби цього забруднення та темпи його поширення потрібно вирішувати лише на основі міжнародних домовленостей, зусиллями всіх країн регіону [5]. Саме тому була підписана перша Гельсінкська конвенція. Згідно зі статтею 5 угоди, держави зобов'язалися вживати всіх заходів, в тому числі введення заборон і правил, що визначають порядок перевезення, торгівлі, використання і кінцеву утилізацію продуктів, що містять інсектициди (ДДТ) та інші небезпечні для морської екосистеми речовини, направлених на недопущення забруднення Балтійського моря з суходолу, повітря, водним шляхом [5]. Стаття 6 містила вичерпний перелік шкідливих речовин, викиду яких необхідно було запобігати. До них належать ртуть, кадмій та їх сполуки; хром, мідь, свинець; ціаніди; радіоактивні матеріали; відходи нафтової промисловості та ін. [5].

Гельсінкська конвенція породила постійно діючий орган – Гельсінкську комісію (ГЕЛКОМ). Основна мета ГЕЛКОМ – захист морського середовища Балтійського моря від всіх видів забруднення, а також відновлення і підтримка його екологічного балансу [7]. Від самого початку своєї діяльності ГЕЛКОМ почала створювати різноманітні екологічні програми та видавати рекомендації, зокрема щодо зниження викидів нафтопродуктів, кадмію, свинцю, ртуті, пестицидів та інших шкідливих речовин [5].

До принципів діяльності комісії відносять принцип відповідальності, моніторингу, уникнення ризиків, превентивний, а також принцип «забруднювач платить» [7]. Слід зазначити, що в основі функціонування Гельсінкської комісії лежить міжурядовий підхід. Реальні повноваження в сфері захисту екосистеми Балтійського моря, а також відповідальність за виконання положень угоди покладені на уряди держав та регулюються національними законодавствами [7].

В контексті ухвалення Гельсінкської конвенції 1974 року було б доцільним вказати на його суто політичний аспект. Фактор політичного консенсусу, про який було сказано вище, є дуже важливим з огляду на те, що переговори щодо підписання конвенції проходили в умовах політичної «розрядки» в Європі, а також паралельно з проведенням Ради з безпеки та співробітництва в Європі, котра завершилась 1975 р., теж в Гельсінкі, з прийняттям Заключного Акту. Саме такий хід подій зумовив те, що країни Балтійського регіону, котрі фактично були поділені на три групи: капіталістичні, соціалістичні та нейтральні, змогли узгодити усі принципи питання, що стосуються охорони морського середовища Балтійського моря.

Що стосується нової Гельсінкської конвенції, прийнятої 1992 року, то вона є прямим наслідком дії політичного фактора. Після розпаду Радянського Союзу та включення НДР до складу ФРН, на мапі Балтійського регіону з'явилися нові держави, нові суб'єкти міжнародного права (Литва, Латвія, Естонія, Росія, об'єднана Німеччина), тому виникла потреба укласти новий договір. Другою причиною була необхідність внести певні корективи та виробити нові підходи щодо заходів з захисту екосистеми Балтійського моря.

Оновлена конвенція мала на меті створити більш сучасну модель міжнародної охорони середовища Балтійського моря від забруднення шляхом розширення і зміцнення раніше існуючого режиму [6, с. 77]. Також сторони висловили своє занепокоєння тим, що забруднення Балтійського моря триває й надалі і заявили про свою рішучість «досягти екологічного відродження Балтійського моря шляхом забезпечення можливості самовідновлення морського середовища і збереження її екологічного балансу» [8]. Одним з основних нововведень стало запровадження визначення «небезпечна речовина» – будь-яка шкідлива речовина, що є «стійкою, токсичною або має здатність біоаккумуляватися» [8].

Як і в попередній конвенції, угода від 1992 року робить акцент на міжурядовому характері співпраці в рамках охорони Балтійського моря. Зокрема, що стосується спорів між сторонами, що підписали конвенцію, то вони повинні врегульовувати їх шляхом переговорів або за допомогою третіх країн чи «компетентних осіб» [8]. Крім того, передбачався розгляд спорів з боку (постійного) арбітражного чи Міжнародного суду [8].

Щодо відповідальності за нанесену шкоду екосистемі Балтійського моря, то конвенція не розробляє якихось спільних механізмів введення санкцій, натомість посилається на національні законодавства країн, що підписали конвенцію.

Ще одним морем, вихід до якого має низка країн Європи, Азії та Африки і яке має широкий спектр екологічних проблем, є Середземне море. З метою зниження рівня його забруднення та запобігання збільшенню масштабів забруднення морського середовища регіону, в 1975 році Європейські Співтовариства та 16 середземноморських регіонів, під егідою ЮНЕП (Програма ООН з навколишнього середовища) ухвалили План дій з Середземномор'я (Mediterranean Action Plan), що став першою регіональною програмою із захисту морського середовища [9]. Через рік, в лютому 1976 року на конференції в Барселоні, 21 країна і ЄЕС підписали Барселонську конвенцію про захист Середземного моря від забруднення [10]. Як і у випадку Балтійського моря, необхідність підписання конвенції з захисту Середземного моря була фактично такою ж: надзвичайно високий рівень за-

бруднення внаслідок інтенсивної експлуатації Середземного моря як об'єкта господарської діяльності, а також важливого торговельного шляху в напрямку Атлантичного та Індійського океанів.

Конвенція 1976 року передбачає, що держави, котрі її підписали, можуть укласти дво- та багатосторонні регіональні та субрегіональні угоди, що не суперечать цій конвенції та нормам міжнародного права, з метою вжиття заходів проти забруднення Середземного моря [11]. Таким чином Барселонську конвенцію можна вважати своєрідною «парасолькою», під якою держави координують свої дії та зусилля щодо покращення екологічного становища просторів Середземного моря.

Вперше країни, що мають вихід до Середземного моря, домовились про всеохоплюючу систему моніторингу за станом екологічної ситуації та дотриманням норм конвенції. Було дано також поштовх до створення механізмів та інструментів відшкодування та примусу до відповідальності за завдані морській екосистемі збитки [11]. Окрім власне конвенції, було прийнято також 7 протоколів, що стосувались різних аспектів екологічної політики в Середземному морі.

З часом виникла потреба підписання нової угоди, яка б врахувала як посилення господарської діяльності в країнах Північної Африки та Близького Сходу, так і численні політичні зміни, зокрема створення власне Європейського Союзу на базі Співтовариств, котрий почав відігравати активну роль в Середземноморському регіоні. Крім того, необхідно було посилювати механізм контролю та дотримання за виконання положень конвенції і створення відповідного органу для цього. Таким чином, 1995 року в Барселоні конвенція була переглянута і стала називатися Конвенцією про захист морського середовища і прибережних районів Середземномор'я [10].

Нова Барселонська конвенція мала на меті оцінку та контроль забруднення морського середовища; забезпечення управління природними ресурсами на морі та на суші; захист морського середовища та прибережних зон; захист природної та культурної спадщини тощо [9]. Ключовим нововведенням є створення Комітету з дотримання, який отримав повноваження розглядати спільні питання щодо дотримання положень Конвенції та вирішувати проблеми з недотримання [10]. Що стосується вирішення міждержавних спорів, то передбачалася можливість арбітражного рішення спорів [12]. Відомий з «гельсінкської» практики принцип «забруднювач платить» почав діяти і в оновленій Барселонській конвенції [12].

Підводячи підсумки екологічного співробітництва держав в регіоні Середземного моря, слід зазначити, що, незважаючи на позитивні зрушення, численні проблеми продовжують залишатися. Більше того, 2007 року вчені Інституту дослідження Світового океану (Іспанія) дійшли висновку, що Середземне море є найбільш забрудненим у світі [13].

Досить специфічним в екологічному відношенні є регіон Перської затоки, що є особливо чутливою до забруднення нафтою. Не відступаючи від загальної тенденції укладення регіональних угод щодо боротьби із забруднення морського середовища, країни Перської затоки підписали власну конвенцію. 24 квітня 1978 року 8 країн підписали Кувейтську регіональну конвенцію щодо співпраці в сфері захисту морського середовища від забруднення [14].

Аналізуючи деякі головні положення Кувейтської регіональної конвенції, варто акцентувати увагу на тому, що однією з його цілей є не лише захист морського середовища, а й сприяння розвитку прибережних держав [14]. Таким чином держави, більшість котрих за кілька років до підписання конвенції ще не була незалежною, отримали можливість

розвивати свою промисловість з поєднанням природоохоронних заходів, аби в майбутньому наслідки господарської діяльності були менш згубними для екосистеми Перської затоки.

Кувейтська регіональна конвенція має своїм стрижнем міжурядову співпрацю в області охорони навколишнього середовища. Заходи з боротьби з забрудненням держави мали вживати індивідуально або колективно, діючи в рамках конвенції [14]. І хоча ці заходи мали відбуватися згідно з національним законодавством кожної з країн, останні могли узгоджувати свої внутрішні норми [14].

Для того, щоб держави могли ефективно виконувати положення вищезазначеної конвенції, було створено, згідно зі статтею 16 конвенції Регіональну організацію з захисту морського середовища [15]. Детально прописані її структура, повноваження тощо. Як і Гельсінкська комісія у випадку конвенції щодо Балтійського моря, ця організація займається консультуванням, підтримкою держав-членів Кувейтської конвенції, розробляє проекти, плани, рекомендації. Одним з найголовніших є Кувейтський План дій [15].

Що стосується відповідальності та відшкодування за завдані збитки, то Кувейтська регіональна конвенція поділяє їх на два види: цивільна відповідальність та відповідальність держав за недотримання положень конвенції [14]. Документ детально не прописує механізми такої відповідальності, однак в контексті аналізу боротьби за чистоту Перської затоки варто назвати один яскравий приклад, пов'язаний з відповідальністю держави, хоч і не стосується безпосередньо досліджуваної нами конвенції. Мова йде про наслідки війни Іраку проти Кувейту в 1990 році, коли Рада Безпеки ООН створила спеціальний орган – Компенсаційну комісію ООН, покликану контролювати виплату компенсацій за воєнні дії [16, с. 86]. 3 квітня 1991 року Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію 687 (1991), у якій Ірак було визнано винним у нанесенні збитків навколишньому середовищу та виснаженні природних ресурсів [17]. З 1997 року починає відбуватися втілення в життя механізму виплати компенсацій [16, с. 88].

Висновки. Дослідивши окремі регіональні конвенції з захисту морського середовища як елементи глобальної міжнародно-правової системи, можна зробити висновок про те, що регіональні угоди мають більший потенціал для вирішення екологічних проблем, адже охоплюють менший географічний простір та обмежене коло учасників. В цьому полягає їх перевага над такими глобальними міжнародно-правовими актами як, скажімо, Конвенція ООН з морського права. Разом з тим, регіональним конвенціям так і не вдалося створити дієвий механізм вирішення спорів, пов'язаних з використанням морських просторів та захисту природних ресурсів у них, а також ефективну систему санкцій за порушення положень угод з огляду на пріоритет національного законодавства у вирішенні цих питань. Тому вважається доцільною тісніша уніфікація внутрішніх нормативно-правових актів, а також створення потужних наднаціональних механізмів, що, серед іншого, були б компетентні карати порушників конвенцій та забруднювачів морського довкілля.

Список використаних джерел

1. Валиуллина К. Б. Международное морское право: международно-правовые проблемы защиты и сохранения морской среды. // Ученые записки Казанского государственного университета. – Казань: Изд-во Каз. гос. ун-та, 2010, Т. 152, Кн. 4. – 256 с.
2. Защита морей и океанов: сайт ООН. [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/progareas/global/oceans.shtml>.

3. Петров О. Ю. Международно-правовое регулирование предотвращения загрязнения окружающей морской среды, экологическая безопасность военного мореплавания. // Ученые записки Российского государственного социального университета. – М.: Изд-во Рос. соц. ун-та, 2007, № 4. – 186 с.
4. Конвенция ООН по морскому праву. [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/lawsea.shtml.
5. ХЕЛКОМ, его основные цели и задачи. [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://www.ecobusiness.narod.ru/main3.html>.
6. Бескид П.П. Дурягина Е.Г. Балтика – особо чувствительный морской регион // Эксплуатация морского транспорта: Ежеквартальный сборник научных статей. – СПб.: Государственная морская академия имени адмирала С.О. Макарова, 2011. №3(65). – 80 с.
7. ХЕЛКОМ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.helcom.ru/about>.
8. Конвенция по защите морской среды района Балтийского моря, 1992 г. (Хельсинкская конвенция). – 50 с.
9. Barcelona Convention. [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001004>.
10. Барселонская конвенция 1976 года о защите Средиземного моря от загрязнения / Барселонская конвенция 1995 года о защите морской среды и прибрежных районов Средиземноморья («Барселонская конвенция»). – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-476090.html?page=3>.
11. Convention for Protection against Pollution in the Mediterranean Sea against pollution (1976). – 19 p.
12. Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean (1995). – 22 p.
13. Средиземное море признано отравленным болотом. [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://www.utro.ru/articles/2007/07/25/666145.shtml>.
14. Kuwait regional convention for co-operation on the protection of the Marine Environment from pollution. – 15 p.
15. Establishment of ROPME. [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://ropme.org/index.html>.
16. Гусейнова Г., Солнцев А. Компенсационная комиссия ООН и возмещение трансграничного экологического ущерба // Обозреватель – Observer. – М: РАУ Университет, 2007, №7. – 128 с.
17. Резолюция 687 (1991) от 3 апреля 1991 года. – [Электронный ресурс]. – // Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/597/07/IMG/NR059707.pdf>.

ЗМІСТ

Хонін В.М. Шлях наукового пошуку (Шлях єдинорога. Система міжнародно-правового регулювання. Досвід перспективного планування – порядок денний 2035 року).....	3
Колишко Р.А., Литвиненко К.О . Соціосфера буття людства: соціальний організм людства та цінність людської особистості.....	10
Задорожній О.В., Кучер О.Б. Практика притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності в рамках міжнародного кримінального суду: здобутки та перспективи.....	17
Буткевич О.В., Бусол К.І. Перспективи реформ у сфері реституції культурних цінностей: практика Великобританії.....	23
Гнатовський М.М., Іванчук К. Міжнародно-правове регулювання ТНК.....	29
Гнатовський М.М., Лютий В. Економічна сфера буття людства: конфедерація об'єднаних націй та економічний устрій світу.....	34
Григоров О.М., Марущак О.І. Сфера просторів буття людства: формування простору суверенітету людства.....	42
Григоров О.М., Бровко О.М. Юридичні параметри експропріації. Види та типи експропріації як передумова гарантування прав інвесторів нового покоління.....	49
Забара І.М., Кривецька О.В. Міжнародне ноосферне право: вселенський розум і мисляча матерія.....	56
Хонін В.М., Волкова І.І. Міжнародно-правове регулювання конституційної сфери людства: новий світовий устрій.....	63
Хонін В.М., Ксьондзик К.В. Антропосфера буття людства: проблема збереження органічної форми людини.....	70
Медведєва М.О., Бойко М.А. Механізм міжнародно-правового регулювання природної сфери буття людства: необхідність збереження цілісності оболонки землі.....	77

Панченко Ж.О., Омельяненко Ю.Ю. Правове регулювання нових видів війн: інформаційних, мережних та кібер- війн.....	85
Хонін В.М., Ткач М.О. Суверенітет в умовах нового правопорядку.....	93
Хонін В.М., Нестеренко А. М., Онисько А.О. Раціональний розподіл ресурсів планети: утопія чи близьке майбутнє?.....	100
Хонін В.М., Котова А.В., Пашинський А.П. Від світу націй до світу людства.....	107
Хонін В.М., Герасимчук Н.В. Інституційна сфера буття людства: система координації та зваженої ієрархії сві- тового уряду.....	114
Гріненко О.О., Мізіна О.А. Міжнародно-правове регулювання літосфери буття людства: конфлікт раціо- нального використання та меркантильного споживання.....	121
Ялі М.Х., Матіяш О.В. Механізм міжнародно-правового регулювання природної сфери буття людства: не- обхідність збереження цілісності оболонки землі.....	128
Намонюк В.Є., Карпшин О.Б. Фінансовий сектор і перспективи економічного зростання у посткризовий пе- ріод.....	135
Пазюк А.В., Биданцева Н.В. Юридичні наслідки приєднання України до міжнародних товарних угод на при- кладі міжнародної угоди з пшениці 1995 року та міжнародної угоди з цукру 1992 року.....	142
Сапсай А.П., Білокриницький В.В. Міжнародно-правові акти із запобігання забруднення морів: приклад регіональ- них конвенцій.....	149

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 109

(Частина II)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р юрид. наук, доц. Бірюков О.М.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 4 від 27 листопада 2012 року.**

Підписано до друку 29.11.2012.
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25